ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ
Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΔΙΟΡΘΟΔΟΞΟΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗΝ ΤΗΣ ΓΕΝΕΥΗΣ (1968) ΚΑΙ ΤΑΣ ΠΡΟ·Υ·ΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΡΩΜΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

[Η ΜΕΘΟΔΕΥΣΙΣ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ]

ΜΕΤ' ΑΝΕΚΔΟΤΩΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ 1975

14163

ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΔΙΟΡΘΟΔΟΞΟΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗΝ ΤΗΣ ΓΕΝΕΥΗΣ (1968) ΚΑΙ ΤΑΣ ΠΡΟ·Υ·ΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΡΩΜΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

[Η ΜΕΘΟΔΕΥΣΙΣ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ]

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ
Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΔΙΟΡΘΟΔΟΞΟΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗΝ ΤΗΣ ΓΕΝΕΥΗΣ (1968) ΚΑΙ ΤΑΣ ΠΡΟ·Υ·ΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΡΩΜΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

[Η ΜΕΘΟΔΕΥΣΙΣ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ]

ΜΕΤ' ΑΝΕΚΔΟΤΩΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ 1975

Ἀνάτυπον
ἐκ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Τόμος Κ'.
Τιμητικὸν ἀφιέρωμα
εἰς
ΔΗΜΗΤΡΙΟΝ ΜΩΡΑΪΤΗΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τὰ τεθέντα κατὰ τὰς δύο Πανορθοδόξους ἐν Ρόδῳ Διασκέψεις (Α' 1961, Β' 1963) καὶ μάλιστα τὴν Γ', ὡσαύτως ἐν Ρόδῳ συγκροτηθεῖσαν (1-15 Νοεμβρίου 1964), σημαντικὰ θέματα προὐκάλεσαν ἄχρις ὥρας τὴν σύγκλησιν 3 εἰδικῶν διορθοδόξων Ἐπιτροπῶν, τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, πρὸς μελέτην εἰδικῶν θεμάτων (δὲν ὑπάρχουν λοιπὸν 4η καὶ 5η Πανορθόδοξοι Διασκέψεις κατὰ τὰ ἐπίσημα κείμενα, ἀλλὰ διασκέψεις εἰδικῶν Ἐπιτροπῶν, ἐξ ὧν ἡ τῆς Γενεύης δύναται νὰ ὀνομασθῇ Δ'). Οὕτω ἐν Βελιγραδίῳ συνεκλήθησαν συνεδρίαι 2 εἰδικῶν διορθοδόξων ἐπιτροπῶν, κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1966: α) τοῦ Διαλόγου πρὸς τὴν Παλαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ β) τοῦ Διαλόγου πρὸς τὸν Ἀγγλικανισμὸν καθόλου. Αἱ ἐν λόγῳ Ἐπιτροπαὶ κατήρτισαν τὴν ὀρθόδοξον ἡμερησίαν διάταξιν. Ἡ τρίτη Διορθόδοξος Ἐπιτροπὴ (ἢ Δ' Πανορθόδοξος Διάσκεψις) συνεκλήθη καὶ συνεδρίασεν εἰς τὸ Chambesy ἤτοι εἰς τὸ παρὰ τὴν Γενεύην Ὀρθ. Πατριαρχικὸν Κέντρον. Τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης κύριον μὲν θέμα ἦτο ἡ μελέτη καὶ κατάρτισις σχεδίου, καθορίζοντος τὸν τρόπον συνεργασίας καὶ προπαρασκευῆς τοῦ ἔργου τῆς Μεγάλης Συνόδου, ἥτις θὰ ἀποφανθῇ περὶ τῶν ἐν τῷ καταλόγῳ τῆς Α' Πανορθοδόξου Διασκέψεως, θεμάτων, δευτερεύοντα δὲ ἡ θεώρησις τῆς μέχρι τοῦδε σημειωθείσης προόδου, ὡς καὶ τοῦ τὶ δέον γενέσθαι ἐπὶ τοῦ θέματος τῶν σχέσεων τῆς Καθολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας μετὰ τῶν Ἐκκλησιῶν Ρωμαιοκαθολικῆς, Ἀγγλικανικῆς, Παλαιοκαθολικῆς καὶ Ἀντιχαλκηδονίων. Προτιμῶ, ἐν οἰκουμενικῷ πνεύματι καὶ ἐν τῷ διαλόγῳ τῆς ἀγάπης σκεπτόμενος τὸν ὅρον Προχαλκηδόνιοι, διότι οἱ εἰρημένοι βεβαίως ἦσαν ἐναντίον τῆς Δ' ἐν Χαλκηδόνι Οἰκ. Συνόδου τοῦ 451, ἀλλὰ φθάνουν ν' ἀναγνωρίζουν μόνον καὶ τὴν Γ' Οἰκ. ἐν Ἐφέσῳ, συζητοῦν ὅμως τὰ δόγματα τῶν ἑπομένων 4 μὲ βάσιν τὴν Ὀρθοδοξίαν τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, οὕτινος ἡ διδασκαλία ὡλοκληρώθη καὶ διεσαφίσθη διὰ καταλλήλων ὅρων ὑπὸ τῆς Δ' Οἰκουμ. Συνόδου, συνελθούσης 7 ἔτη μετὰ τὸν θάνατόν του († 444). Εἰς τὰ πορίσματά της ἡ διάσκεψις τῆς Διορθοδόξου Ἐπιτροπῆς θὰ περιελάμβανε καὶ διαπιστώσεις περὶ τῶν σχέσεων τῆς Καθολικῆς Ὀρθοδοξίας πρὸς τὸν Λουθηρανισμόν, τὸ δὲ τελευταῖον θέμα θ' ἀνεφέρετο εἰς τὰς σχέσεις πρὸς τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἕνεκα τοῦ θέματος τούτου ἀπηύθυνα ἐξ Ἀθηνῶν εἰδικὸν ὑπόμνημα πρὸς τὴν Α.Θ.Π. τὸν Οἰκουμ.

Πατριάρχην καὶ ἀντίγραφον ἀπέστειλα εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας, οὗτινος τοποτηρητὴς ἦτο ὁ Σεβ. Μητρ. Λεοντοπόλεως. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἀναφερόμενον εἰς προγραμματικὰ ζητήματα δημοσιεύεται ὡς Παράρτημα Β' εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην ἀναφερομένην κυρίως εἰς τὸ θέμα τῆς μεθόδου.

Ἕνεκα τῆς ὑπάρξεως τριῶν θεμάτων καὶ τῆς σπουδαιότητος αὐτῶν θὰ ἔδει ὁ Οἰκουμ. Πατριάρχης εἴς τινα εὐκαιρίαν νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν ἐν Γενεύῃ Διορθόδοξον διάσκεψιν ὡς Δ' εἰς τὰ χρονικὰ τῆς περιοδικῆς ἐκδόσεως «Κληρονομία» (Τόμ. Α' τεῦχος Α' Θεσσαλονίκη 1969), τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ δημοσίευμα τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἱδρύματος Πατερικῶν μελετῶν, ἐξ οὗ λαμβάνομεν καὶ τὰς ἀποφάσεις, αἵτινες δημοσιεύονται εὐθὺς κατωτέρω. Ἐν τοῖς χρονικοῖς δημοσιεύεται ἡ ἑξῆς εἴδησις: «Ἡ σπουδαιότης τῆς Διορθοδόξου Ἐπιτροπῆς κατεδείχθη ἐκ τῶν ὑστέρων. Διὰ τοῦτο κοινῇ συναινέσει πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν ἀπεφασίσθη ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτῆς ὡς Δ' Πανορθοδόξου Διασκέψεως. Ἡ ἐπισημοποίησις τῆς ὀρθῆς ταύτης ὀνομασίας θὰ ἄρῃ τὴν σύγχυσιν, ἡ ὁποία προῆλθεν ἐκ τῆς ὀνομασίας τῶν δύο κεχωρισμένως συνεδριασασῶν Ἐπιτροπῶν τοῦ Βελιγραδίου, ὡς Δ' καὶ τῆς ἐν Γενεύῃ ὡς Ε'».

Ὅτι τὸ καίριον θέμα τῆς Διασκέψεως τῆς Γενεύης ἦτο τὸ τῆς μελλούσης νὰ κληθῇ Ἁγίας Μεγάλης Συνόδου τῆς Καθολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας προκύπτει καὶ ἐκ τοῦ Πασχαλίου μηνύματος τοῦ Οἰκ. Πατριάρχου Ἀθηναγόρου. «Ἐξαγγέλλομεν», ἔγραφεν, «ὅτι ἡ καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησία ὁδεύει πρὸς μεγάλην Σύνοδον, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἀνακαινίσεως αὐτῆς καὶ τῆς Οἰκοδομῆς τῆς Ἑνότητος τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας».

Ἕνεκα τῆς προγραμματικῆς σπουδαιότητος τῆς ἐν λόγῳ Διασκέψεως τῆς Διορθοδόξου Ἐπιτροπῆς, εἰς ἣν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μετάσχωμεν, ἀφιερώσαμεν δύο παραδόσεις, αἵτινες ἀπετέλεσαν ταὐτοχρόνως τὰ ἐναρκτήρια μαθήματα τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους 1968-69 εἰς τὴν Γεν. Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν (κατὰ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου καὶ τὰς ἀρχὰς Νοεμβρίου 1968). Τοῦτο δὲ ἐπράξαμεν διότι ἐκρίναμεν ὡς ἀναγκαῖον νὰ εἴπωμεν δημοσίᾳ τὰς ἀπόψεις μας ἐπὶ τῶν θεμάτων ἀρχῆς καὶ μεθοδεύσεως τῶν μεγάλων θεμάτων, ἅτινα ἀπασχολοῦν τὴν Ὀρθοδοξίαν, κατά τε τὴν προπαρασκευὴν τῆς Μεγάλης Συνόδου καὶ τὰς σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὰς ἐλάσσονας Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς, τὸν Παλαιοκαθολικισμόν, τὸν Ἀγγλικανισμόν, τὸν Ρωμαιοκαθολικισμόν, τὸν Λουθηρανισμὸν καὶ τὴν Οἰκουμ. Κίνησιν. Προγραμμάτισις, συντονισμὸς καὶ μεθόδευσις τοῦ πολυπλεύρου ἔργου, ὅπερ ἀποβλέπει εἰς καίριον θέμα τοῦ Χριστιανισμοῦ τοῦ παρόντος τ.ἔ. τὴν ἑνότητα αὐτοῦ (ὡς μελλοντικῆς μιᾶς Ἐκκλησίας), εἶναι θέματα ἐξ ἴσου σπουδαῖα πρὸς τὰ θέματα τῆς ἑνότητος καθ' ἑαυτά. Ἡ ὀρθὴ μέθοδος καὶ ἡ συνέχεια, ὡς ἀκολουθία ἐν τῇ προβολῇ τῶν ἀρχῶν τῆς Ὀρθοδοξίας

εἶναι βάσις καὶ προϋπόθεσις ἐπιτυχίας τῶν διαλόγων, οὗς ὀρθῶς προέτεινεν ἡ Καθολικὴ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία.

1969-72 *Καθηγητὴς Γερ. Ἰ. Κονιδάρης*

Ὑ.Γ. Λυποῦμαι πολύ, διότι τόσον πολὺ ἤργησεν ἡ δημοσίευσις τοῦ παρόντος εἰς τόμον Ἰωβηλαίου, ὥστε ν' ἀναγκασθῶ νὰ τὸ δημοσιεύσω εἰς τὴν Ἐπετηρίδα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς. Τὸ γεγονὸς ὅτι ἤδη συνῆλθεν ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς Προπαρασκευῆς τῆς Μεγάλης Συνόδου, εἰς ἣν εἶμαι σύμβουλος τοῦ Μητροπολίτου ἐκπροσώπου τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας (Γενεύη 1971) εἶναι ἀρκετὸν διὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἀνάγκην ἀμέσου δημοσιεύσεως τῶν σκέψεων περὶ τοῦ Διαλόγου τῆς Ὀρθοδοξίας πρὸς τὸν Ρωμαιοκαθολικισμόν. Ἡ ἐγκριθεῖσα δὲ κατ' ἀρχὴν δημοσίευσις τοῦ σχετικοῦ ἐγγράφου, ὅπως ἡ Ἐπιτροπὴ Διορθοδόξων Διαχριστιανικῶν Σχέσεων τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ Θρόνου πρὸς τὴν Α.Θ.Μ. τοῦ Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας κ. Νικόλαον, ὅστις ἀπέστειλε τοῦτο εἰς τὴν Α.Θ.Π. τὸν Πατριάρχην κ. Δημήτριον, καθιστᾶ φανερὰν οὐ μόνον τὴν ἀνάγκην τῆς παρούσης δημοσιεύσεως, ἀλλὰ καὶ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ παρόντος διὰ τῶν ἐν λόγῳ ἐγγράφων του 1973.

ΜΕΡΟΣ Α'

ΑΙ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΝ ΓΕΝΕΥΗ ΣΥΝΕΛΘΟΥΣΗΣ ΠΑΝΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΚΑΤΑ ΙΟΥΝΙΟΝ ΤΟΥ 1968

Ἡ ἐπιτροπή, τελοῦσα ὑπὸ τὴν ἔμπειρον Προεδρίαν τοῦ ἐκπροσώπου τοῦ Οἰκουμ. Πατριαρχείου Σεβ. γέροντος Μητροπολίτου Χαλκηδόνος κ. Μελίτωνος, κατέληξεν εἰς τὰ ἀκόλουθα πορίσματα.

Ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς Μεγάλης Συνόδου ἀπεφασίσθη*:

(Α). Ἐπὶ τοῦ θέματος «τῆς καταρτίσεως σχεδίου, καθορίζοντος τὸν τρόπον τῆς διὰ τῆς διορθοδόξου συνεργασίας προπαρασκευῆς τοῦ ἔργου τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς κατ' Ἀνατολὰς Ἁγίας Ὀρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας, ἥτις μέλλει ἵνα ἀποφανθῇ ἐπὶ τῶν ἐν τῷ καταλόγῳ τῆς Α' Πανορθοδόξου Διασκέψεως θεμάτων» ἐλήφθη ἡ ἑξῆς:

Ἀπόφασις

Ἡ κατ' Ἀνατολὰς Ἁγία ἡμῶν Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει τὴν ἀνάγκην τῆς, ὡς οἷόν τε ταχύτερον, συγκλήσεως Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου αὐτῆς καὶ τῆς συστηματικῆς διορθοδόξως προπαρασκευῆς τῶν κατ' αὐτήν.

Πρὸς τοῦτο:

1. Κύριος στόχος καὶ ἄμεσος ἐπιδίωξις τῆς Ἐκκλησίας τίθεται ἡ σύγκλησις Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου.

2. Ἀναθεωρεῖται ἡ διὰ μιᾶς «Προσυνόδου» μέθοδος προπαρασκευῆς τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου.

3. Ἀντὶ τῆς «Προσυνόδου» υἱοθετεῖται ἡ μέθοδος προπαρασκευῆς τῆς Συνόδου, κατὰ στάδια, διὰ σειρᾶς Προσυνοδικῶν Πανορθοδόξων Διασκέψεων, ἐν αἷς θὰ ἐξετάζωνται τμηματικῶς καὶ θὰ προσλαμβάνωσι τὴν τελικὴν εἰσηγητικὴν αὐτῶν μορφὴν τὰ ἐν τῷ καταλόγῳ τῷ ἐκπονηθέντι καὶ ἐγκριθέντι ὑπὸ τῆς ἐν Ρόδῳ Πανορθοδόξου Διασκέψεως θέματα.

4. Πρὸς ἀρτιωτέραν διεξαγωγὴν τοῦ ὅλου ἔργου ἐν διορθοδόξῳ συντο-

---

* Ἰω. Καρμίρη, Ἡ Πανορθόδοξος Διάσκεψις (Γενεύης) Ἀνάτ. Ἐκκλησίας 1968, σελ. 33 ἑξ.

νισμῷ συνιστᾶται μία ἐπὶ τούτῳ «Προπαρασκευαστικὴ τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς κατ' Ἀνατολὰς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας Διορθόδοξος Ἐπιτροπή» ἐξ ἑνὸς ἀντιπροσώπου, Ἱεράρχου καὶ ἐν γένει Κληρικοῦ, ἐξ ἑκάστης ἐπὶ μέρους Ἐκκλησίας, ἔχοντος μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἕνα σύμβουλον.

5. Παρακαλεῖται τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ὅπως συστήσῃ ἐν Γραφεῖον πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἔργου τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τοῦ ὅλου προπαρασκευαστικοῦ τῆς Συνόδου ἔργου, καὶ πρὸς μείζονα εὐχέρειαν στεγάσῃ τοῦτο, εἰ δυνατόν, εἰς τὸ ἐν Σαμπεζὺ (Chambesy) τῆς Γενεύης Κέντρον αὐτοῦ. Εἰς τὸ Γραφεῖον τοῦτο τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον διορίζει ἕνα Γραμματέα, ἔχοντα τὴν ἀναφορὰν αὐτοῦ πρὸς αὐτό. Αἱ ἐπὶ μέρους Ἐκκλησίαι, ὅσαι βούλονται, ἀποστέλλουσιν εἰς τὸ Γραφεῖον τοῦτο, περιοδικῶς, ἐντεταλμένα πρόσωπα, πρὸς ἀμοιβαίαν ἐνημέρωσιν καὶ συνεργασίαν, ἀναλαμβάνοντα ἅμα καὶ τὰ ἔξοδα αὐτῶν.

6. Ἡ λειτουργία τῶν ὡς ἄνω προπαρασκευαστικῶν μέσων, ὡς καὶ τοῦ ὅλου προπαρασκευαστικοῦ τῆς Συνόδου ἔργου, διεξάγεται κατὰ τὴν ἀκόλουθον διαδικασίαν.

α) Τὰ θέματα ἅτινα θὰ ἀποτελέσωσι τὴν ἡμερησίαν διάταξιν τῆς Α' Προσυνοδικῆς Πανορθοδόξου Διασκέψεως, ἐπιλέγονται ἐκ τοῦ καταλόγου τῆς Α' ἐν Ρόδῳ Πανορθοδόξου Διασκέψεως.

β) Τὰ οὕτωσὶ ὁρισθέντα θέματα κατανέμονται μεταξὺ τῶν ἐπὶ μέρους Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν. Ἑκάστη Ἐκκλησία, ἀναλαμβάνουσα ὑπευθύνως ἓν ἢ πλείονα θέματα, μεριμνᾷ ὅπως, διὰ τῶν παρ' αὐτῇ θεολογικῶν στελεχῶν, ἐπεξεργασθῇ τὸ θέμα καὶ ὁλοκληρώσῃ τὴν ἐπ' αὐτοῦ εἰσηγητικὴν μελέτην ἐντὸς ἑξαμήνου. Εὐκταῖον θὰ ἦτο, ὅπως ἐκ παραλλήλου καὶ ἄλλαι Ἐκκλησίαι, πλὴν τῆς ὑπευθύνου, διὰ τῶν παρ' αὐταῖς θεολογικῶν δυνάμεων, ἀσχοληθῶσιν ἐπὶ τῶν ὑπὸ μελέτην θεμάτων καὶ συμβάλωσιν εἰς τὴν ἀρτιωτέραν ἔρευναν αὐτῶν.

γ) Ἡ οὕτω συμπληρωθεῖσα εἰσηγητικὴ μελέτη ἀποστέλλεται ὑπὸ τῆς ἐνδιαφερομένης Ἐκκλησίας εἰς τὸ ἐν Γενεύῃ Γραφεῖον, εἰς δύο γλώσσας, ἑλληνικὴν καὶ ρωσικήν, καὶ εἰς ἑκατὸν ἀντίτυπα.

δ) Μετὰ τὴν συγκέντρωσιν ὅλων τῶν μελετῶν εἰς τὸ Γραφεῖον, τοῦτο μεριμνᾷ διὰ τὴν ὑποβολὴν αὐτῶν ἁπάσαις ταῖς ἐπὶ μέρους Ἐκκλησίαις.

ε) Αἱ Ἐκκλησίαι προέρχονται εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν εἰσηγητικῶν μελετῶν καὶ ἐντὸς ἑνὸς ἑξαμήνου ἐπιστρέφουσιν αὐτὰς εἰς τὸ Γραφεῖον μετὰ τῶν ἐπ' αὐτῶν παρατηρήσεων.

στ) Μετὰ τὴν συγκέντρωσιν τοῦ ὑπὸ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπεξειργασμένου ὑλικοῦ, τῇ συνεννοήσει τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου μετὰ τῶν Προκαθημένων τῶν ἐπὶ μέρους Ἐκκλησιῶν, συνέρχεται ἡ Διορθόδοξος Προπαρασκευαστικὴ Ἐπιτροπή, ἥτις, προσλαμβάνουσα, εἰ δεήσει, καὶ εἰδικοὺς θεολόγους, διατυποῖ τὴν ἑνιαίαν ὀρθόδοξον ἄποψιν ἐπὶ ἑνὸς ἑκάστου τῶν θεμάτων.

ζ) Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου τούτου τῆς Προπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς ὁ Πρόεδρος αὐτῆς πληροφορεῖ περὶ τούτου τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, ὅστις καί, ἐν συνεννοήσει μετὰ τῶν Προκαθημένων τῶν ἐπὶ μέρους Ἐκκλησιῶν, συγκαλεῖ τὴν Προσυνοδικὴν Πανορθόδοξον Διάσκεψιν. Τὰ ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς καταρτισθέντα κείμενα διαβιβάζονται ταῖς ἐπὶ μέρους Ἐκκλησίαις πρὸς ἐνημέρωσιν.

η) Ἡ Προσυνοδικὴ Πανορθόδοξος Διάσκεψις προβαίνει εἰς τὴν θεώρησιν καὶ ἐξέτασιν τῶν ὑπὸ τῆς Προπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς ἑτοιμασθέντων κειμένων καὶ καταρτίζει τὸν ὁριστικὸν φάκελλον ἑνὸς ἑκάστου θέματος, ὅστις καὶ ἀκολούθως ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου παραπέμπεται τῇ μελλούσῃ Ἁγίᾳ καὶ Μεγάλῃ Συνόδῳ, κατατιθέμενος εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ οἰκείου Γραφείου.

θ) Ἑκάστη Προσυνοδικὴ Πανορθόδοξος Διάσκεψις ἐπιλέγει καὶ καθορίζει τὰ θέματα τῆς ἑπομένης.

7. Τερματισθέντος, κατὰ τὴν ὡς ἄνω διαδικασίαν, τοῦ ὅλου προπαρασκευαστικοῦ ἔργου, ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, τῇ συναινέσει τῶν Προκαθημένων τῶν κατὰ τόπους Ὀρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, συγκαλεῖ τὴν Ἁγίαν καὶ Μεγάλην Σύνοδον τῆς κατ' Ἀνατολὰς Ἁγίας Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ὡς πρὸς δὲ τὰ θέματα, ἅτινα θὰ ἀποτελέσωσι τὸ ἀντικείμενον, πρῶτον τῆς ἐπὶ μέρους θεολογικῆς ἐπεξεργασίας, δεύτερον τοῦ ἔργου τῆς Προπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τέλος, τὴν ἡμερησίαν διάταξιν τῆς Α' Προσυνοδικῆς Πανορθοδόξου Διασκέψεως, ληφθέντος ὡς κριτηρίου ἐπιλογῆς, ὅτι θὰ ἔδει ταῦτα νὰ ὦσιν ἔκ τε τῶν θεωρητικῶν καὶ ἐκ τῶν πρακτικωτέρων ἐκ τοῦ πανορθοδόξως ἐγκεκριμένου οἰκείου καταλόγου, προεκρίθησαν τὰ ἀκόλουθα ἓξ θέματα:

1) Ἐκ τοῦ κεφαλαίου «Ἰ. Πίστις καὶ Δόγμα» τὸ ὑπὸ στοιχεῖον Β. Αἱ πηγαὶ τῆς Θείας Ἀποκαλύψεως·

α) Ἁγία Γραφή:

1. Θεοπνευστία τῆς Ἁγίας Γραφῆς.

2. Κῦρος τῶν Ἀναγινωσκομένων Βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ.

3. Ἐπιστημονικὴ ἔκδοσις τοῦ βυζαντινοῦ κειμένου τῆς Καινῆς Διαθήκης.

β) Ἱερὰ Παράδοσις (καθορισμὸς τῆς ἐννοίας καὶ ἐκτάσεως αὐτῆς).

2) Ἐκ τοῦ κεφαλαίου «ἡ Θεία Λατρεία» τὸ ὑπὸ στοιχεῖον Γ: Πληρεστέρα συμμετοχὴ τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου ἐν τῇ λατρευτικῇ καὶ τῇ ἄλλῃ ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας.

3) Ἐκ τοῦ κεφαλαίου «ΙΙΙ. Διοίκησις καὶ ἐκκλησιαστικὴ εὐταξία» τὸ ὑπὸ στοιχεῖον Ε.

Ἀναπροσαρμογὴ τῶν περὶ Νηστείας ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων, συμφώνως ταῖς ἀπαιτήσεσι τῆς συγχρόνου ἐποχῆς.

4) Ἐκ τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου τὸ ὑπὸ στοιχεῖον Ζ.

Κωλύματα γάμου. Μελέτη τῆς σημερινῆς πράξεως ἐν ταῖς κατὰ τόπους Ἐκκλησίαις ἐπ' αὐτῶν καὶ ἐπὶ τῆς ἀκολουθουμένης περὶ τούτων ἐκκλησιαστικῆς διαδικασίας, καὶ ἐξασφάλισις ὁμοιομόρφου, εἰ δυνατόν, ὡς πρὸς τὰ ἄνωθι, πράξεως ἐν τῇ καθόλου Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ.

5) Ἐκ τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου τὸ ὑπὸ στοιχεῖον Θ.

Ἡμερολογιακὸν ζήτημα. Μελέτη τοῦ ζητήματος ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν περὶ Πασχαλίου ἀπόφασιν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ ἐξεύρεσις τρόπου πρὸς ἀποκατάστασιν συμπράξεως μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ.

6) Ἐκ τοῦ κεφαλαίου «VII. Θεολογικὰ θέματα» τὸ ὑπὸ στοιχεῖον Α.

Ἡ «Οἰκονομία» ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ.

α) Ἔννοια καὶ ἔκφρασις τῶν ὅρων «Ἀκρίβεια» καὶ «Οἰκονομία» ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ.

β) Ἡ «Οἰκονομία».

1. Ἐν τοῖς Μυστηρίοις, τόσον τοῖς ἐντός, ὅσον καὶ τοῖς ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας τελουμένοις.

2. Ἐν τῇ ἀποδοχῇ εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν τῶν αἱρετικῶν, τῶν σχισματικῶν, τῶν ἐκπιπτόντων (τίνες διὰ Βαπτίσματος, τίνες διὰ Χρίσματος, τίνες διὰ λιβέλλου, τίνες δι' εὐχῆς).

3. Ἐν τῇ Λατρείᾳ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἓξ θεμάτων τὴν θεολογικὴν ἔρευναν καὶ ἐπεξεργασίαν ἀνέλαβον ὑπευθύνως καὶ κατὰ σειράν, τοῦ μὲν πρώτου ἡ Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ δὲ δευτέρου ἡ Ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας, τοῦ τρίτου ἡ Ἐκκλησία Σερβίας, τοῦ τετάρτου ἡ Ἐκκλησία Ρωσίας καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, κεχωρισμένως, τοῦ πέμπτου ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, κεχωρισμένως, καὶ τοῦ ἕκτου ἡ Ἐκκλησία Ρουμανίας».

* * *

(Β). Ἐπὶ τοῦ θέματος «τῆς θεωρήσεως τῆς μέχρι τοῦδε σημειωθείσης προόδου, ὡς καὶ τοῦ δέοντος γενέσθαι ἐφεξῆς, ἐπὶ τοῦ θέματος τῶν σχέσεων τῆς Ὀρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας».

1. Μετὰ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας.

Ἀπόφασις

Ἐν πρώτοις ἐγένοντο ὡρισμέναι διαπιστώσεις ἐπὶ τῶν σημειωθεισῶν, ἀπὸ τῆς Γ' Πανορθοδόξου Διασκέψεως τῆς Ρόδου καὶ ἐφεξῆς θετικῶν ἐξελίξεων ἐν ταῖς σχέσεσι μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, καὶ ἀνεγνωρίσθη, συμφώνως καὶ πρὸς τὰ ἐν ταῖς γενικαῖς Συνελεύσεσι λεχθέντα ὑπό τινων Ἀντιπροσωπειῶν,

ὅτι διὰ τῶν σχέσεων τούτων ἐδημιουργήθη ἐποικοδομητικὴ ἐν πολλοῖς ἀτμόσφαιρα μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

Διεπιστώθη ὅμως ἐκ παραλλήλου, ὅτι ἐνιαχοῦ τοῦ Ὀρθοδόξου κόσμου ἐσημειώθησαν καὶ ὡρισμέναι τινὲς ἐκδηλώσεις ἀπὸ ρωμαιοκαθολικῆς πλευρᾶς, αἵτινες καὶ ἐφείλκυσαν τὴν προσοχὴν τῶν μελῶν τῆς ἡμετέρας Ἐπιτροπῆς, κυρίως ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῶν δυναμένων νὰ ἔχωσιν αὗται ἐπιπτώσεων ἐπὶ τῶν περαιτέρω ἀδελφικῶν σχέσεων, τῶν ἀπαραιτήτων διὰ τὸν θεολογικὸν Διάλογον καὶ ἀνακοπτουσῶν τὴν ἄμεσον ἀνάληψιν τοῦ Διαλόγου τούτου.[1]

Ἡ ἡμετέρα Ἐπιτροπή, ὑπὸ τῶν φῶς τῶν διαπιστώσεων τούτων καὶ πιστὴ πρὸ τὸ πνεῦμα τῶν ἀποφάσεων τῶν προγενεστέρων Πανορθοδόξων Διασκέψεων τῆς Ρόδου, μετὰ τὴν γενομένην οἰκοδομητικὴν συζήτησιν, συνεφώνησεν ἐπὶ τῶν ἑξῆς βασικῶν σημείων:

α) Ὅπως συνεχισθῶσιν αἱ ἑκατέρωθεν, ἤτοι μεταξὺ τῶν κατὰ τόπους Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐπαφαὶ καὶ ἐκδηλώσεις ἀδελφικῆς ἀγάπης καὶ ἀμοιβαίου σεβασμοῦ, πρὸς τελικὴν ὑπερπήδησιν τῶν ὑφισταμένων δυσχερειῶν δι' ἕνα καρποφόρον θεολογικὸν ἢ θεωρητικὸν Διάλογον.

β) Ὅπως γένηται ταῖς ἐπὶ μέρους Ὀρθοδόξοις Ἐκκλησίαις σύστασις περὶ τῆς συνεχίσεως τῆς περαιτέρω συστηματικῆς προπαρασκευῆς τοῦ θεολογικοῦ ἢ θεωρητικοῦ τούτου Διαλόγου μετὰ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ

γ) Ὅπως τὸ θέμα τοῦτο τῆς μελέτης τῶν ἐπὶ μέρους τοῦ Διαλόγου τούτου γένηται παρ' ἑκάστῃ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ διὰ τῶν καταλληλοτέρων μέσων καὶ μεθόδων θεολογικῆς μελέτης, ἐξακολουθῶσι δὲ αἱ Ἐκκλησίαι ἀνταλλάσσουσαι μεταξὺ ἀλλήλων τὰ πορίσματα τῶν μελετῶν αὐτῶν, ὡς καὶ πᾶσαν ἄλλην σχετικὴν πληροφορίαν.

2. Μετὰ τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας.

Ἀπόφασις

Ἡ Ἐπιτροπὴ ἡμῶν, ἐξετάσασα τὸ θέμα τοῦ Διαλόγου μεταξὺ Ἀγγλικανῶν καὶ Ὀρθοδόξων ὑπὸ τὸ φῶς τῶν γενομένων καὶ ἀποφασισθέντων ἐν τῇ ἐν Βελιγραδίῳ ἀπὸ τῆς 1ης μέχρι καὶ τῆς 15ης Σεπτεμβρίου 1966 συνελθούσῃ

1. Σημειωτέον ἐνταῦθα ὅτι καί ἀπὸ ρωμαιοκαθολικῆς πλευρᾶς διετυπώθη: «Il semble que les positions soient encore très diverses d' Eglise à Eglise et que la question des chretiens uniates pèse d' un poids psychologique très lourd en certaines regions, en Grèce ou en Roumanie, par exemple; Chacun voit bien que la route est tracée et que de nombreuses portesse sont ouvertes. Mais le chemin, plus qu' on ne l'imagine, sera un chemin de patience» («La Croix» 20-6-1968, σ. 15).

Διορθοδόξῳ Θεολογικῇ Ἐπιτροπῇ καὶ ἐνώπιον τῶν ἔκτοτε ἐξελίξεων, ἀποφασίζει ὅπως:

α) Τὴν προπαρασκευὴν τοῦ Διαλόγου συνεχίσῃ ἡ ἤδη διωρισμένη οἰκεία Διορθόδοξος Θεολογικὴ Ἐπιτροπή, ἀνασυγκροτουμένη καὶ συμπληρουμένη διὰ πλειόνων εἰδικῶν θεολόγων, ὡς συνεχιστικὴ Διορθόδοξος Θεολογικὴ Ἐπιτροπή.

β) Ὅταν ἐπιστῇ ὁ καιρὸς τῆς ἐνάρξεως τοῦ Διαλόγου μετὰ τῆς ἀντιστοίχου Ἀγγλικανικῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς, ἐν ᾗ δέον ὅπως ἀντιπροσωπεύωνται πᾶσαι αἱ ἐν τῇ Ἀγγλικανικῇ Ἐκκλησίᾳ σχολαὶ σκέψεως (Schools of thought) καὶ μερίδες (Ὑψηλή, Χαμηλὴ καὶ Εὐρεῖα Ἐκκλησία), πρὸ πάσης ἄλλης συζητήσεως διευκρινισθῶσιν:

1) Ὁ τρόπος καθ' ὃν ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία ἐννοεῖ τὴν ἐν τῇ πίστει ἕνωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

2) Ἂν εἶναι δυνατὴ ἡ ἕνωσις τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκκλησίας μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου κατόπιν τῆς Interkommunio, τὴν ὁποίαν ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία ἀπεφάσισε καὶ ἀσκεῖ μεθ' ὡρισμένων Λουθηρανῶν καὶ μετὰ τῶν Ὁμολογιῶν τῶν περιλαμβανομένων εἰς τὸ οὕτωσὶ καλούμενον South Scheme.

3) Ὁ τρόπος καθ' ὃν αἱ ἐπὶ τῶν θεμάτων τοῦ Διαλόγου ληφθησόμεναι ἀποφάσεις θὰ καταστῶσιν ὑποχρεωτικαὶ δι' ὁλόκληρον τὴν Ἀγγλικανικὴν Κοινωνίαν Ἐκκλησιῶν, καὶ

4) Τὸ κῦρος, ὅπερ ἔχουσι τὰ 39 Ἄρθρα καὶ τὸ Κοινὸν Εὐχολόγιον ἐν τῇ Ἀγγλικανικῇ Κοινωνίᾳ Ἐκκλησιῶν.

γ) Ἐν συνεχείᾳ πρὸς ὅσα ἐγένοντο ἐν Βελιγραδίῳ ὑπὸ τῆς οἰκείας Διορθοδόξου Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς, ὅπως:

1) Ἀποσταλῶσιν ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου εἰς τὰς κατὰ τόπους Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας τὰ σχετικὰ ἔγγραφα τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων ἐπαφῶν μεταξὺ Ἀγγλικανῶν καὶ Ὀρθοδόξων, ἤτοι ἐν Λάμπεθ 1930 καὶ 1931, ἐν Βουκουρεστίῳ 1935, ἐν Σόφιᾳ καὶ Ἀθήναις 1940, καὶ ἐν Μόσχᾳ 1956, πρὸς γνῶσιν καὶ ὁλοκλήρωσιν τῶν ἀρχείων αὐτῶν.

2) Γένηται σύστασις τῇ Διορθοδόξῳ Θεολογικῇ Ἐπιτροπῇ, ὅπως ἀνατεθῇ εἰς εἰδικοὺς θεολόγους ἡ μελέτη καὶ εἰσήγησις ἐπὶ πάντων τῶν θεμάτων τῶν ἀναγεγραμμένων εἰς τὰς τέσσαρας κατηγορίας θεμάτων τῆς ἐκθέσεως τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς συνελθούσης ἐν Βελιγραδίῳ, αἱρομένης πάσης διακρίσεως μεταξὺ αὐτῶν.

3. Μετὰ τῆς Παλαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας.

Ἀπόφασις

Ὡς πρὸς τοὺς Παλαιοκαθολικοὺς ἡ Ἐπιτροπὴ ἡμῶν φρονεῖ, ὅτι δέον ἵνα ἀκολουθηθῶσιν αἱ ἀποφάσεις τῆς ἐν Βελιγραδίῳ κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν

διάστημα ἀπὸ τῆς 1ης μέχρι 15ης Σεπτεμβρίου 1966 συνελθούσης Διορθοδόξου Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ Διαλόγου μετὰ τῆς Παλαιοκαθολικῆς καὶ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Οὕτω:

α) Ὅπως τὸν Διάλογον ἐξακολουθήσῃ προπαρασκευάζουσα ἡ ἤδη διωρισμένη οἰκεία Διορθόδοξος Θεολογικὴ Ἐπιτροπή, ἀνασυγκροτουμένη καὶ συμπληρουμένη δι' εἰδικῶν θεολόγων, ὡς Συνεχιστικὴ Διορθόδοξος Θεολογικὴ Ἐπιτροπή, αὐτὴ διεξάγουσα καὶ τὸν Διάλογον, ὅταν ὁ καιρὸς ἐπιστῇ.

β) Ἐπειδὴ οἱ Παλαιοκαθολικοί, εἰς τὰς γενομένας μέχρι τοῦδε, ἀπὸ τῶν ἑνωτικῶν Συνεδρίων τῆς Βόννης τῶν ἐτῶν 1874 καὶ 1875 μέχρι τῆς Συνδιασκέψεως τῆς Βόννης τοῦ 1931, θεολογικὰς συζητήσεις μετὰ τῶν Ὀρθοδόξων δὲν ἐνεφάνισαν ἔν τισι σταθερὰν διδασκαλίαν, οὐδὲ ἐπληροφόρησαν πλήρως τοὺς Ὀρθοδόξους ἐπὶ τοῦ συνόλου τῆς διδασκαλίας αὐτῶν, ὅπως παρακληθῇ ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Οὐτρέχτης νὰ ἀποστείλῃ ἢ νὰ ὑποδείξῃ τὰ δογματικοσυμβολικοῦ χαρακτῆρος κείμενα αὐτῶν, ζητηθῇ δὲ ἵνα οἱ Παλαιοκαθολικοὶ συντάξωσιν, εἰ δυνατόν, καὶ σαφῆ τινα καὶ ἀκριβῆ καὶ ἐπίσημον ὁμολογίαν τῆς πίστεως αὐτῶν, ἐν συνόδῳ ὑπὸ τῶν Ἐπισκόπων καὶ ποιμένων αὐτῶν ἐκδιδομένην καὶ ὑπογραφομένην*.

γ) Ὅπως τὰ δογματικοσυμβολικοῦ χαρακτῆρος κείμενα ταῦτα ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τεθῶσιν ὑπ' ὄψιν τῶν ἀναλαβόντων ἤδη τὴν μελέτην καὶ σύνταξιν εἰσηγητικῶν ἐκθέσεων ἐπὶ τῶν σημείων τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, ἐφ' ὧν διεπιστώθη διαφωνία τῶν Παλαιοκαθολικῶν πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ἢ ἀσάφεια ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς διδασκαλίας αὐτῶν.

δ) Ὅπως προτραπῶσιν οἱ ἀναλαβόντες τὴν σύνταξιν τοιούτων εἰσηγητικῶν ἐκθέσεων θεολόγοι, ἵνα ἐπισπεύσωσι τὴν ἐργασίαν αὐτῶν, ἀποστέλλοντες τὰς μελέτας αὐτῶν τῷ Γραμματεύοντι μέλει τῆς Ἐπιτροπῆς, καὶ

ε) Ὅπως κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ Διαλόγου ἐν συναντήσει τῶν ἐπὶ τούτῳ Ἐπιτροπῶν Παλαιοκαθολικῆς καὶ Διορθοδόξου, καὶ πρὸ τῆς εἰσόδου εἰς τὰς συζητήσεις ἐπὶ τῶν ἐπὶ μέρους θεμάτων, διευκρινισθῇ ἂν ἡ ἐν ἔτει 1931 μεταξὺ Παλαιοκαθολικῆς καὶ Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας συναφθεῖσα συμφωνία περὶ μυστηριακῆς κοινωνίας, ὡς καὶ ἡ ἐπέκτασις τῆς κοινωνίας ταύτης τῆς Παλαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν αὐτόνομον Ἐκκλησίαν τῶν Φιλιππίνων καὶ τὰς μετερρυθμισμένας Ἐκκλησίας τῆς Πορτογαλίας καὶ τῆς Ἱσπανίας, αἵτινες ἐν τῷ ἑαυτῶν μέρει εὑρίσκονται ἐν κοινωνίᾳ μετὰ διαφόρων ἄλλων Προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ κοινοτήτων, ὧν τινες ἀπορρίπτουσι καὶ θεμελιώδη εἰσέτι δόγματα τῆς χριστιανικῆς πίστεως, δὲν ἀποτελῇ ἐμπόδιον

---

* Ἐκτὸς τῶν ἐργασιῶν τοῦ Σεβ. Σάρδεων κ. Μαξίμου καὶ τῶν συναδέλφων κ.κ. Καρμίρη καὶ Καλογήρου, περὶ ὧν ὁ λόγος εἰς τὴν Βιβλιογραφίαν, πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι τὸ ζητηθὲν κείμενον ἐπεδόθη εἰς τὸν Οἰκουμ. Πατριάρχην καὶ ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν «Κληρονομίαν» 1971, σελ. 193-206.

ἀνυπέρβλητον διὰ τὴν ἕνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν Παλαιοκαθολικῆς καὶ Ὀρθοδόξου.

4. Μετὰ τῶν Ἀντιχαλκηδονίων Ἐκκλησιῶν. Ἀπόφασις

Σχετικῶς πρὸς τὸν Διάλογον μεταξὺ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῶν Ἀντιχαλκηδονίων Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς ἡ Ἐπιτροπὴ ἡμῶν ἀποφασίζει:

α) Ὅπως ὁ Διάλογος οὗτος πραγματοποιηθῇ, ἐφ' ὅσον ἀνταποκρίνεται ἀπολύτως ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τὴν ἤδη πανορθοδόξως ἐκφρασθεῖσαν σχετικὴν ἐπιθυμίαν (Α' Πανορθόδοξος Διάσκεψις 1961, Γ' Πανορθόδοξος Διάσκεψις 1964. Ἀπαντήσεις τῶν Προκαθημένων τῶν κατὰ τόπους Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν εἰς τὰ ἀπὸ 9ης Ἰουνίου 1965, ἀριθμ. πρωτ. 389, σχετικὰ σεπτὰ Γράμματα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Ἀθηναγόρου τοῦ Α') ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς κατ' ἐπανάληψιν ἐπίσης ἐκφρασθεῖσαν ὁμόθυμον ἔφεσιν τῶν ἀρχαίων τούτων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν πρὸς ἕνωσιν μετὰ τῆς Ὀρθοδοξίας (Διάσκεψις τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων ἐν Ἀδδὶς Ἀμπέμπᾳ κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1965).

β) Ὅπως τὴν προπαρασκευὴν τοῦ Διαλόγου τούτου ἀπὸ ὀρθοδόξου μὲν πλευρᾶς ἀναλάβῃ ἐπὶ τούτῳ συνιστωμένη Διορθόδοξος Θεολογικὴ Ἐπιτροπή, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν συσταθεισῶν τοιούτων διὰ τοὺς Διαλόγους Ὀρθοδοξο-Ἀγγλικανικὸν καὶ Ὀρθοδοξο-Παλαιοκαθολικόν, ἧς τὰ μέλη νὰ ὑποδειχθῶσιν ἐξ εἰδικῶν θεολόγων ὑπὸ τῶν κατὰ τόπους Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἀπὸ τῆς πλευρᾶς δὲ τῶν Ἀντιχαλκηδονίων Ἐκκλησιῶν Ἐπιτροπὴ Διανατολική.

γ) Ὅπως ἡ ἐπὶ τοῦ Διαλόγου τούτου Διορθόδοξος Θεολογικὴ Ἐπιτροπὴ προβῇ:

1) Εἰς διευκρίνισιν τῶν κοινῶν σημείων πίστεως, καὶ

2) Εἰς τὸν καταρτισμὸν καταλόγου τῶν ὑφισταμένων διαφορῶν μεταξὺ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῶν περὶ ὧν πρόκειται Ἀντιχαλκηδονίων Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς, διαφορῶν δογματικῶν, κανονικῶν, λειτουργικῶν καὶ ἄλλων, καὶ τὴν σύνταξιν ὑπὸ εἰδικῶν θεολόγων μελετῶν ἐπὶ τῶν ἐφ' ὧν αἱ διαφοραὶ ἀναφέρονται σημείων τῆς χριστιανικῆς πίστεως, καὶ ἰδίᾳ τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ Χριστολογικὸν δόγμα, τὸ κῦρος τῶν 7 Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τὴν διευθέτησιν τῆς συνυπάρξεως ἐν τῷ αὐτῷ κλίματι πλειόνων Πατριαρχῶν.

δ) Ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν ἤθελον κριθῇ ὡς ἐπαρκεῖς αἱ κεχωρισμένως γενόμεναι θεολογικαὶ προπαρασκευαστικαὶ ἐργασίαι, διὰ κοινῆς συνεννοήσεως καὶ συμφωνίας μεταξὺ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῶν

Ἀνατολικῶν τούτων Ἐκκλησιῶν, συναντηθῶσιν αἱ δύο Ἐπιτροπαί, Διορθόδοξος καὶ Διανατολική, πρὸς ἀπὸ κοινοῦ ἐν διαλόγῳ μελέτην τῶν ἑκατέρωθεν θέσεων, καί, ἐν περιπτώσει συμφωνίας, κατάρτισιν σχεδίου ἑνώσεως, ὑποβληθησομένου εἰσηγητικῶς ταῖς ἑκατέρωθεν Ἐκκλησίαις.

5. Μετὰ τῶν Λουθηρανῶν.

Ἀπόφασις

α) Θεωρεῖ ὡς λυσιτελῆ τὴν ἔναρξιν ἀμοιβαίων ἐπαφῶν μεταξὺ Ὀρθοδόξων καὶ Λουθηρανῶν, πρὸς δημιουργίαν ἀγαθῶν σχέσεων καὶ προλείανσιν οὕτω τοῦ ἐδάφους.

β) Φρονεῖ μὲν ὅτι ὁ Διάλογος οὗτος δέον ἵνα διεξαχθῇ μεταξὺ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῆς Παγκοσμίου Λουθηρανικῆς Ὁμοσπονδίας, θεωρεῖ ὅμως εὐκταῖον ὅπως προηγουμένως ἐπιδιωχθῇ καὶ ἐπέλθῃ σ υ μ φ ω ν ί α τ ι ς κ α ὶ ἕ ν ω σ ι ς π ρ ὸ ς ἀ λ λ ή λ α ς τ ῶ ν μ ε γ α λ υ τ έ ρ ω ν κ α ὶ σ υ ν τ η ρ η τ ι κ ω τ έ ρ ω ν Π ρ ο τ ε σ τ α ν τ ι κ ῶ ν Λ ο υ θ η ρ α ν ι κ ῶ ν μ ε ρ ί δ ω ν*.

γ) Ἐπίσης θεωρεῖ ἀναγκαῖον, ὅπως πρὸς προπαρασκευὴν τοῦ Διαλόγου ἀπὸ τοῦδε ἀνατεθῇ εἰς τοὺς εἰδικοὺς ὀρθοδόξους θεολόγους ἡ μελέτη τῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ἐνδέχεται νὰ ἐμφανίσῃ ὁ διάλογος οὗτος, καὶ

δ) Προτείνει ὅπως, ὅταν ταῦτα θὰ ἔχωσι συντελεσθῆ, συσταθῇ εἰδικὴ Διορθόδοξος Θεολογικὴ Ἐπιτροπή, ἵνα αὕτη προετοιμάσῃ ἐν τοῖς ἐπὶ μέρους καὶ ἐν καιρῷ διεξαγάγῃ τὸν Διάλογον.

Ἐπὶ δὲ τῶν μετὰ τῶν ἑτεροδόξων Διαλόγων γενικῶς ἀπεφασίσθη ὅπως:

α) Ἀπὸ τοῦδε μηδεμία γένηται μεμονωμένη θεολογικὴ διαπραγμάτευσις, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἐπιτεύξεως συμφωνίας, μεταξὺ οἱασδήποτε ἑτεροδόξου Ὁμολογίας καὶ οἱασδήτινος τῶν κατὰ τόπους Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, μὴ ἀποκλειομένων διὰ τούτου, ὡς εἰκός, τῶν ἄλλης φύσεως ἐπαφῶν μεταξὺ ἑτεροδόξων καὶ ὀρθοδόξων θεολόγων καὶ ἀντιπροσώπων τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκ-

---

* Ἡ ἕνωσις καὶ ἐκκλησιαστικοποίησις (Verkirchlichung) τοῦ Προτεσταντισμοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ ὑποκειμενισμὸς (Subjectivismus) εἶναι ὁ ἐ ν δ ο γ ε ν ὴ ς π α ρ ά γ ω ν διασπάσεως, ἀποτελεῖ μέγιστον πρόβλημα τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου, ἰδίᾳ τοῦ ἀποσπασθέντος ἀπὸ τὴν Ρώμην. Ὁ Προτεσταντισμὸς δὲν ἀποτελεῖ Ἐκκλησίαν, ὡς τινες ἐσφαλμένως γράφουσιν. Ὅμως πρέπει σήμερον (1974), νὰ σημειωθῇ ὅτι φαίνεται ἰσχυρὰ ἡ ἐπίδρασις τοῦ Προτεσταντικοῦ ὑποκειμενισμοῦ καὶ Μοδερνισμοῦ (Modernism) εἴς τινας Ρωμαιοκαθολικοὺς Θεολόγους. Τοῦτο φαίνεται καθαρὰ εἰς τὸ Memorandum τῶν Οἰκουμενικῶν Ἰνστιτούτων Πανεπιστημίων τῆς Εὐρώπης. Ἀλλὰ περὶ τούτων ὑπάρχουν ἔγγραφα τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας πρὸς τὸ Κωνσταντινουπόλεως, ἀναφερόμενα εἴς τε τὸ Οἰκουμενικὸν Συμβούλιον καὶ τὰς σχέσεις τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Ρώμην.

κλησιῶν, ἅπαν δὲ τὸ περιεχόμενον τῶν τοιούτων ἐπὶ μέρους ἐπαφῶν διαβιβάζηται τῇ οἰκείᾳ Ἐπιτροπῇ πρὸς ἐνημέρωσιν.

β) Πρὸς διοργάνωσιν, ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως, τῆς εὐχερεστέρας λειτουργίας τῶν εἰδικῶν Διορθοδόξων Θεολογικῶν Ἐπιτροπῶν ἐπὶ τῶν Διαλόγων, ὅπως αὗται λειτουργῶσιν ἐφεξῆς κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον:

1) Ἀπὸ τοῦδε, τὸ πρῶτον, αἱ Ἐπιτροπαὶ αὗται συγκληθῶσιν ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, κατόπιν συνεννοήσεως μετὰ τῶν προκαθημένων τῶν ἐπὶ μέρους Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, δοθῇ δὲ ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ἐξουσιοδότησις εἰς τὸν Πρόεδρον ἑκάστης Ἐπιτροπῆς, ὅπως συγκαλῇ ἐφεξῆς, κατὰ τὰς παρουσιαζομένας ἀνάγκας, ἑκάστοτε, τὴν ὑπὸ τὴν προεδρίαν αὐτοῦ Ἐπιτροπὴν εἰς συνεδρίαν.

2) Ἅπαντα τὰ κείμενα καὶ ἔγγραφα ἑκάστης περιόδου ἐργασίας ἑκάστης Ἐπιτροπῆς διαβιβάζωνται ὑπὸ τοῦ Γραμματεύοντος μέλους αὐτῆς πρὸς τοὺς Ἀρχιγραμματεῖς τῶν ἐπὶ μέρους Ἐκκλησιῶν, πρὸς ἐνημέρωσιν αὐτῶν.

3) Μετὰ τὴν ὁλοκλήρωσιν καὶ ἀποπεράτωσιν τοῦ ἔργου ἑκάστης Ἐπιτροπῆς ἅπαν τὸ πόρισμα τῆς ἐργασίας αὐτῆς διαβιβάζηται, ὡς ἀνωτέρω, ταῖς ἐπὶ μέρους Ἐκκλησίαις, ὁ δὲ Πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς ὑποβάλλῃ τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ, ὅτι ἡ Ἐπιτροπὴ ἀπεπεράτωσε τὸ ἔργον αὐτῆς καὶ εἶναι ἑτοίμη πρὸς ἔναρξιν τοῦ Διαλόγου μετὰ τῆς ἀντιστοίχου Ἐπιτροπῆς τῆς ἑτεροδόξου Ἐκκλησίας. Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, κατόπιν συνεννοήσεως μετὰ τῶν Προκαθημένων τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἀποφασίζῃ περὶ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Διαλόγου.

4) Ἐπειδὴ πρόκειται οὐχὶ περὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀλλὰ περὶ τεχνικῶν Θεολογικῶν Ἐπιτροπῶν, ἑκάστη ἐξ αὐτῶν ἐκλέγῃ τὸν Πρόεδρον καὶ τὸν Γραμματέα αὐτῆς ἐκ τοῦ σώματος αὐτῆς δι' ὅλον τὸ διάστημα τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς.

γ) Μετὰ τὴν αἰσίαν λῆξιν οἱουδήτινος ἐκ τῶν μετὰ τῶν ἑτεροδόξων Διαλόγου καὶ πρὸ τῆς ἐπισήμου ἐκκλησιαστικῆς διακηρύξεως καὶ ἱεροτελεστικῆς ἐπισφραγίσεως τῆς ἑνώσεως μετὰ τῆς οἰκείας Ἐκκλησίας, δημοσιεύωνται καὶ κυκλοφορῶσιν εὐρύτατα πάντα τὰ θεολογικὰ πορίσματα καὶ αἱ ἐν γένει εἰσηγήσεις, δι' ὧν ἐπείσθησαν αἱ ἑκατέρωθεν Ἐκκλησιαστικαὶ Ἀρχαὶ πρὸς ἕνωσιν, ὥστε νὰ λάβωσι τούτων γνῶσιν οὐ μόνον σύμπασα ἡ Ἱεραρχία, ἀλλὰ καὶ τὸ πλήρωμα ἀμφοτέρων τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ ἡ ἕνωσις ἐπέλθῃ ὡς καρπὸς ὁμοφώνου καὶ ὁμοθύμου συναινέσεως καὶ συγκαταθέσεως Κλήρου καὶ Λαοῦ».

(Γ). Ἐπὶ τοῦ θέματος «τῆς ἐξετάσεως τοῦ τρόπου συστηματικωτέρας καὶ πληρεστέρας Ὀρθοδόξου προσφορᾶς εἰς τὸ ἔργον τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ ἰδίᾳ ἐν ὄψει τῆς ἐν Οὐψάλᾳ Δ΄ Γενικῆς Συνελεύσεως αὐτοῦ» (1968).

Ἀπόφασις

1. Ἡ ἐν Γενεύῃ συνελθοῦσα Διορθόδοξος Ἐπιτροπὴ ἐκφράζει τὴν γενικὴν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας συνείδησιν, ὅτι ἀποτελεῖ ὀργανικὸν μέλος τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ τὴν στερρὰν ἀπόφασιν αὐτῆς, ὅπως δι' ὅλων τῶν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῆς μέσων, θεολογικῶν καὶ ἄλλων, συμβάλῃ εἰς τὴν προαγωγὴν καὶ εὐόδωσιν τοῦ ὅλου ἔργου τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν.

2. Πρὸς τοῦτο θεωρεῖ ἀπαραίτητον, ὅπως τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν ἐπὶ μέρους Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, διορίσῃ περισσοτέρους Ὀρθοδόξους ὑπαλλήλους, θεολόγους καὶ μή.

3. Πάντες οἱ παρὰ τῷ Παγκοσμίῳ Συμβουλίῳ τῶν Ἐκκλησιῶν ὑπηρετοῦντες Ἀντιπρόσωποι τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν εἴτε ὡς ὑπάλληλοι τοῦ Συμβουλίου τούτου, εἴτε ὡς μόνιμοι Ἀντιπρόσωποι τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῶν, δέον ὅπως ἔχωσι τακτικὰς μετ' ἀλλήλων ἐπαφάς.

4. Ἐκφράζει τὴν εὐχήν, ὅπως παρὰ τῇ Ἐπιτροπῇ «Πίστις καὶ Τάξις» ὑπάρχῃ μόνιμος θέσις Ὀρθοδόξου Γραμματέως ἢ Βοηθοῦ Γραμματέως, ὅστις καὶ θὰ ἐξασφαλίζῃ τὴν διαρκῆ ἐπαφὴν μεταξὺ τοῦ τμήματος τούτου καὶ τῶν μελῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν.

5. Εἰς τὰς ἑκάστοτε ὁριζομένας ἐπὶ μέρους ὁμάδας μελετῶν τῆς Ἐπιτροπῆς «Πίστις καὶ Τάξις» δέον ἵνα ἀπαραιτήτως συμμετέχωσιν εἰδικοὶ Ὀρθόδοξοι ἐκπρόσωποι, ἐπὶ τούτῳ προσκαλούμενοι.

6. Ἀναγκαία τυγχάνει ἡ ὀργάνωσις ἐπιμελῶς προπαρασκευαζομένων Ὀρθοδόξων λατρευτικῶν ἐκδηλώσεων, ὀργανικῶς ἐντασσομένων ἐν τῷ προγράμματι τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν.

7. Ἐκφράζει τὴν εὐχήν, ὅπως ἡ ἁρμοδία ἐκδοτικὴ ὑπηρεσία τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν περιλαμβάνῃ μεταξὺ τῶν μελετῶν τῶν δημοσιευομένων ἐν τῷ περιοδικῷ «Οἰκουμενικὴ Ἐπιθεώρησις», ὅσον καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἐκδόσεις, ἱκανὸν ἀριθμὸν συνεργασιῶν Ὀρθοδόξων Θεολόγων, πρὸς καλλιτέραν ἐξυπηρέτησιν τῆς ἀμοιβαίας γνώσεως τῶν θεολογικῶν ἀπόψεων.

8. Ἀναγκαία τυγχάνει ἡ συστηματικὴ κατάρτισις καὶ ἀνάδειξις ἱκανῶν Ὀρθοδόξων στελεχῶν τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως διὰ διαφόρων τρόπων (π.χ. ἱδρύσεως εἰδικῶν ἕδρῶν εἰς τὰς Θεολογικὰς Σχολάς, εἰδικῶν σεμιναρίων κλπ.) καὶ ὑποβάλλεται ἡ ἀνάγκη αὕτη ταῖς ἐπὶ μέρους Ὀρθοδόξοις Ἐκκλησίαις.

9. Εἰδικώτερον, ὡς πρὸς τὸν ρόλον τῆς Ὀρθοδοξίας κατὰ τὴν ἐν Οὐψάλᾳ Δ' Γενικὴν Συνέλευσιν τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, θεωρεῖται ἀναγκαία ἡ ἐξασφάλισις ἀποτελεσματικωτέρας Ὀρθοδόξου συμβολῆς κατ' αὐτὴν διὰ τῆς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναντήσεως, διαρκουσῶν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς, τῶν ἐν αὐτῇ Ὀρθοδόξων ἀντιπροσωπειῶν, τοὐλάχιστον δι' ἑνὸς πληρεξουσίου ἐκπροσώπου αὐτῶν, τακτικῶς πρὸς ἀμοιβαίαν ἐνημέρωσιν ἐπὶ τῶν διεξαγομένων ἐν τοῖς διαφόροις τμήμασι συζητήσεων, ἐπὶ κεφαλαιώδους σημασίας θεολογικῶν ζητημάτων».

Ὁμοίως δημοσιεύομεν ἐν συνεχείᾳ καὶ τὸ πρὸς τὸν Τύπον ἀνακοινωθὲν τῆς Πανορθοδόξου Διασκέψεως, ἔχον ὡς ἀκολούθως:

«Κανονικῇ προσκλήσει τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κυρίου Κυρίου Ἀθηναγόρου τοῦ Α', ἔχοντος πρὸς τοῦτο τὴν ὁμόφωνον συναίνεσιν τῶν Μακαριωτάτων καὶ Σεβασμιωτάτων Προκαθημένων τῶν κατὰ τόπους Ὀρθοδόξων Αὐτοκεφάλων καὶ Αὐτονόμων Ἐκκλησιῶν, συνῆλθεν, εἰς τὸ ἐν Γενεύῃ Ὀρθόδοξον Κέντρον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἀπὸ 8-15ης Ἰουνίου, Διορθόδοξος Ἐπιτροπή, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Γέροντος Χαλκηδόνος κ. κ. Μελίτωνος, Ἀρχηγοῦ τῆς Ἀντιπροσωπείας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, γραμματεύοντος τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Μύρων κ. κ. Χρυσοστόμου, μέλους τῆς αὐτῆς Ἀντιπροσωπείας.

Τῆς Διορθοδόξου ταύτης Ἐπιτροπῆς μετέσχον ἐκ μέρους τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου οἱ ὡς ἄνω δύο Ἱεράρχαι καὶ ὁ Ἄρχων Μ. Πρωτονοτάριος κ. Ἐμμανουὴλ Φωτιάδης, Καθηγητής, τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας οἱ Σεβ. Μητροπολῖται Νουβίας καὶ Πτολεμαΐδος κ. Συνέσιος, Κεντρῴας Ἀφρικῆς κ. Κυπριανὸς καὶ Ἄκκρας κ. Εὐστάθιος, τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας οἱ Σεβ. Μητροπολῖται Χαλεπίου κ. Ἠλίας, Βραζιλίας κ. Ἰγνάτιος καὶ Τολέδο — Ὀχάϊο κ. Μιχαήλ, τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων ὁ Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπος Φιλαδελφείας κ. Ἐπιφάνιος καὶ ὁ ἐλλογιμώτατος κ. Παναγιώτης Τρεμπέλας, Καθηγητής, τῆς Ἐκκλησίας Ρωσίας ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Λένινγκραντ καὶ Νόβγκοροντ κ. Νικόδημος, ὁ Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπος Βρυξελλῶν καὶ Βελγίου κ. Βασίλειος καὶ ὁ Θεοφ. Ἐπίσκοπος Ζαράϊσκ κ. Ἰουβενάλιος, τῆς Ἐκκλησίας Σερβίας ὁ Σεβ. Ἐπίσκοπος Ζίτσης κ. Βασίλειος καὶ ὁ ἐντιμολογ. κ. Στόγιαν Γκόσεβιτς, Καθηγητής, τῆς Ἐκκλησίας Ρουμανίας ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Μολδαβίας κ. Ἰουστῖνος, ὁ Θεοφ. Ἐπίσκοπος Τιργοβιστίου κ. Ἄνθιμος καὶ ὁ αἰδεσ. κ. Λίβιου Στάν, Καθηγητής, τῆς Ἐκκλησίας Βουλγαρίας οἱ Σεβ. Μητροπολῖται Σλίβεν κ. Νικόδημος καὶ Λοφτσοῦ κ. Μάξιμος, τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Πάφου κ. Γεννάδιος καὶ ὁ Πανοσιολ. Ἀρχιμ. κ. Χρύσανθος Σαρηγιάννης, τῆς Ἐκκλησίας Ἑλλάδος ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ξάνθης κ. Ἀντώνιος καὶ οἱ ἐλλογιμ. Καθηγηταὶ κ. κ. Ἰωάννης Καρμίρης καὶ Εὐάγγελος Θεοδώρου, τῆς Ἐκκλησίας Πολωνίας ὁ Σεβ. Ἐπίσκοπος Μπιε-

λοστὸκ καὶ Γκδάνσκ κ. Νικάνωρ καὶ ὁ αἰδεσ. Πρωθιερεὺς κ. Γεώργιος Κλίγκερ, καὶ τῆς Ἐκκλησίας Φιλλανδίας ὁ Πανοσιολ. Ἀρχιμανδρίτης κ. Ἰωάννης Ρίννε.

Ἡ ἐπιτροπὴ κατέληξεν ὁμοφώνως εἰς τὰ ὡς ἄνω πορίσματα, ἅτινα ὑπεβλήθησαν εἰς τὸ Κέντρον τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ δι' αὐτοῦ εἰς τὰς Συνόδους τῶν λοιπῶν Πατριαρχείων καὶ αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν».

Αἱ ἀντιπροσωπεῖαι τῶν ἐν λόγῳ Ἐκκλησιῶν καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι ὡς μέλη τῶν Ἐκκλησιῶν συνέταξαν εἰδικὰς ἐκθέσεις. Ἀπὸ Ἑλληνικῆς πλευρᾶς ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Ἐκκλ. τῆς Ἑλλάδος Μητροπολίτης Ξάνθης ὑπέβαλεν ἔκθεσιν ἀποσταλεῖσαν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ καὶ ὁ Καθηγητὴς κ. Ι. Καρμίρης, ἐδημοσίευσεν εἰδικὴν ἔκθεσιν εἰς περιοδικὸν «Ἐκκλησία» ἀνατυπωθεῖσαν τῷ 1968 (ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι: Ε' Πανορθ. Διάσκεψις). Περιλαμβάνει τὰ κύρια κείμενα καὶ σημαντικὰς παρατηρήσεις περὶ τοῦ ἔργου τῆς συγχρόνου Ὀρθοδόξου Θεολογίας (σελ. 61-80 πρβλ. καὶ κείμενον γερμανιστί, ἐν Θεολογίᾳ 1968 μὲ τὸν αὐτὸν τίτλον Die V Panorthodoxe). Παρὰ τῷ κ. Ι. Καρμίρῃ εὑρίσκομεν τὸ ἐν λόγῳ κείμενον εἰς τὰς σελίδας 33-61. Ἐπίσης περιλαμβάνει καὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς διορθοδόξου συνεργασίας πρὸς προπαρασκευὴν ἐπιστημονικῶν καὶ Θεολογικῶν ἔργων τῆς Μεγάλης Συνόδου. Ἡ πρότασις ὅπως ἀντὶ τῆς μιᾶς Προσυνόδου συνέλθωσιν ἀλλεπάλληλοι προσυνοδικαὶ διασκέψεις εἶναι ὀρθὴ καὶ ἀφορᾷ τὸ κ ύ ρ ι ο ν ζ ή τ η μ α, περὶ τὸ ὁποῖον ἀσχολεῖται ἡ παροῦσα μελέτη: τὴν μ ε θ ό δ ε υ σ ι ν.

Ἐκ τῆς σελίδος 9-15 παραλαμβάνομεν τὰ ἑξῆς σημαντικὰ σημεῖα, ἅτινα ἀνήκουν εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Διασκέψεως:

«Βάσει τῶν ἀρχῶν τούτων τὸ σχέδιον προπαρασκευῆς τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς κατ' Ἀνατολὰς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας θὰ ἠδύνατο νὰ προοδεύσῃ ὡς ἑξῆς: α) Τὰ ἐν τῷ καταλόγῳ τῆς Α' Πανορθοδόξου Διασκέψεως ἀναγεγραμμένα θέματα νὰ τύχωσι προηγουμένως ἐνδελεχοῦς μελέτης ὑπὸ εἰδικῶν διορθοδόξων θεολογικῶν Ἐπιτροπῶν τμηματικῶς. β) Ἀντὶ τῆς μιᾶς Προσυνόδου νὰ συνέλθωσιν ἀλλεπάλληλοι προσυνοδικαὶ Πανορθόδοξοι Διασκέψεις πρὸς τελικὴν ἐπεξεργασίαν καὶ ὁριστικὴν διατύπωσιν τῶν ὑπὸ τῶν θεολογικῶν ἐπιτροπῶν μελετηθέντων ἤδη θεμάτων καὶ βαθμιαίαν οὕτω ἐξάντλησιν τοῦ καταλόγου. γ) Τὸ ὑπὸ τῶν εἰδικῶν θεολογικῶν Ἐπιτροπῶν προκαταρκτικῶς καὶ ὑφ' ἑκάστης προσυνοδικῆς Πανορθοδόξου Διασκέψεως τελικῶς ἐπεξειργασμένον προπαρασκευαστικὸν ὑλικὸν νὰ παραπέμπηται εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς Συνόδου, μετὰ δὲ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ὅλου προπαρασκευαστικοῦ ἔργου νὰ συνέλθῃ ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος, πρὸς συζήτησιν καὶ ἀπόφανσιν ἐφ' ὅλων τῶν θεμάτων τοῦ καταλόγου. Τὴν ἡμερησίαν διάταξιν τῆς πρώτης τοιαύτης προσυνοδικῆς Πανορθοδόξου Διασκέψεως θὰ ἠδύνατο νὰ καταρτίσῃ ἡ παροῦσα Ἐπιτροπή, ἥτις καὶ ἐν ἐκτιμήσει τοῦ ὄγκου καὶ τῆς ποικιλίας τῆς ἐργασίας

νὰ ὁρίσῃ καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐπὶ τούτῳ προκαταρκτικῶν θεολογικῶν Ἐπιτροπῶν, ἐν συνεχείᾳ δὲ ἑκάστη Πανορθόδοξος Διάσκεψις νὰ καταρτίζῃ τὴν ἡμερησίαν διάταξιν τῆς ἑπομένης».

Ἐπὶ τοῦ δευτέρου θέματος τῆς ἡμερησίας διατάξεως, τ.ἔ. τῆς προωθήσεως τοῦ διαλόγου τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῶν ἑτεροδόξων Ἐκκλησιῶν: Ὁ Σεβ. Πρόεδρος εἰσηγήθη: Πρῶτον, ὡς πρὸς τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν: α) ὅπως, ἔχοντες ὑπ' ὄψει τὰ ἄχρι τοῦδε ἀγαθὰ ἀποτελέσματα τοῦ διαλόγου τῆς ἀγάπης καὶ τῆς καλλιεργείας ἀδελφικῶν σχέσεων, συνεχίσωμεν καὶ ἐντείνωμεν τὰς προσπαθείας ἐπὶ τῆς γραμμῆς ταύτης, καὶ

β) ὅπως, ἐπειδὴ ἀντιμετωπίζομεν ἤδη κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ διαλόγου τῆς ἀγάπης καὶ θεολογικὰ θέματα, ἅτινα σὺν τῇ προόδῳ αὐτοῦ διαρκῶς θὰ αὐξάνωσιν, ἐπιληφθῶμεν ἐπὶ διορθοδόξου πεδίου καὶ συντονιστικῶς τοῦ καθόλου θέματος τοῦ θεολογικοῦ διαλόγου μετὰ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, διὰ τῆς συστάσεως εἰδικῆς διορθοδόξου θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς, ἥτις καὶ νὰ προπαρασκευάσῃ, ἀπὸ ὀρθοδόξου πλευρᾶς ἑνιαίως τόσον τὸ περιεχόμενον, ὅσον καὶ τὴν μεθοδολογίαν τοῦ θεολογικοῦ διαλόγου, ὅταν δὲ ἤθελε κριθῇ ὁ κατάλληλος πρὸς ἔναρξιν αὐτοῦ καιρός, διεξαγάγῃ αὐτὸν μετὰ τῆς ἀντιστοίχου ρωμαιοκαθολικῆς Ἐπιτροπῆς».

Δεύτερον, ὡς πρὸς τὴν Ἀγγλικανικὴν Ἐκκλησίαν εἰσηγήθη, ὅπως, ἐπειδὴ «ὑπάρχει γενικὴ παρὰ τῇ Ὀρθοδοξίᾳ ἐπιθυμία, ὅπως προωθηθῶσιν αἱ μετὰ τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας θεολογικαὶ συζητήσεις, ἐπιβάλλεται δὲ ἵνα προπαρασκευασθῶσιν αὗται συστηματικῶς καὶ ἑνιαίως διὰ διορθοδόξου συνεργασίας καὶ συντονισμοῦ, θεωρεῖται ὅτι θὰ ἦτο μᾶλλον ἐνδεδειγμένον, ὅπως τὸ ὅλον θέμα τοῦ διαλόγου μετὰ τῶν Ἀγγλικανῶν ἀνατεθῇ εἰς εἰδικὴν συνεχιστικὴν Διορθόδοξον Θεολογικὴν Ἐπιτροπήν».

Τρίτον ὡς πρὸς τὴν Παλαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν ὁμοίως προὔτεινεν, ὅπως «συσταθῇ εἰδικὴ συνεχιστικὴ Διορθόδοξος Θεολογικὴ Ἐπιτροπή»*, ἥτις καὶ συγκεντροῦσα ὅλα τὰ θεολογικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ ἐν γένει στοιχεῖα τῶν Παλαιοκαθολικῶν, ἤτοι Ὁμολογίαν αὐτῶν, ἄλλα κείμενα καὶ κατὰ τόπους παραδοσιακὰ μνημεῖα διδασκαλίας, λατρείας καὶ ἐν γένει ἐκκλησιαστικοῦ βίου, ὡς ἐπίσης καὶ τὸ ἐν εἴδει εἰσηγήσεων ἐν ταῖς ἐπὶ μέρους Ὀρθοδόξοις Ἐκκλησίαις ὑπάρχον ἤδη ἕτοιμον ὑλικόν, ἐπεξεργασθῇ συνθετικῶς τὴν καθόλου ὀρθόδοξον θέσιν ἐν τῷ διαλόγῳ τούτῳ καί, ἐν καιρῷ, διεξαγάγῃ τοῦτον μετὰ τῆς ἀντιστοίχου Παλαιοκαθολικῆς Ἐπιτροπῆς».

Τέταρτον, ὡς πρὸς τὰς Ἀντιχαλκηδονίους Ἐκκλη-

---

* Συνῆλθεν τὸν Ὀκτώβριον εἰς τὸ ἐν Chambésy Ὀρθόδοξον Πατριαρχ. Κέντρον (1970).

σίας εἶπεν, ὅτι «ἐνώπιον ἡμῶν τίθεται ἡ εὐθύνη τῆς προωθήσεως τοῦ καθυστερήσαντος θέματος τούτου καὶ φρονοῦμεν ὅτι θὰ ἔδει νὰ κατευθύνωμεν τοῦτο, καθ' ὃν τρόπον καὶ τὰ θέματα τῶν ἄλλων διαλόγων, ἤτοι διὰ τοῦ σχηματισμοῦ μιᾶς ἐπὶ τούτῳ Διορθοδόξου Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς, ἥτις νὰ ἐκπονήσῃ τὴν ἐν προκειμένῳ γενικὴν ὀρθόδοξον θέσιν καὶ νὰ καταρτίσῃ τὸ τελικὸν σχέδιον τῆς διεξαγωγῆς τοῦ διαλόγου τούτου μέχρι τοῦ ἐσχάτου σταδίου αὐτοῦ, ἤτοι τῆς πραγματώσεως καὶ κυρώσεως τῆς ἑνώσεως μεταξὺ τῆς Ὀρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας καὶ τῶν Ἀντιχαλκηδονίων Ἐκκλησιῶν».

Πέμπτον, ὡς πρὸς τὴν Λουθηρανικὴν Ἐκκλησίαν εἶπεν, ὅτι «τὸ θέμα τοῦτο εἶναι μᾶλλον πρόσφατον... Τὸ σημεῖον, εἰς ὃ εὑρίσκεται τοῦτο, εἶναι ὅπως ἀλληλοενημερωτικῶς ἑτοιμασθῶσιν ἑκατέρωθεν καὶ κεχωρισμένως ἀνασκοπήσεις ἱστορικο-θεολογικαὶ τῶν κατὰ καιρούς, διὰ μέσου τῶν αἰώνων, δι' ἐπαφῶν Ὀρθοδόξων καὶ Λουθηρανῶν, καὶ δεύτερον, ὅπως κριθῇ πανορθοδόξως καὶ πανλουθηρανικῶς τὸ δυνατὸν καὶ ὁ τρόπος διεξαγωγῆς τοῦ διαλόγου. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον φρονεῖ, ὅτι θὰ ἔδει ἵνα γένηται ὑπὸ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας δεκτή, κατ' ἀρχήν, ἡ διεξαγωγὴ διαλόγου μετὰ τῶν Λουθηρανῶν, συσταθῇ δὲ ἐπὶ τούτῳ Διορθόδοξος Θεολογικὴ Ἐπιτροπὴ πρὸς μελέτην τῶν καθ' ἕκαστα τοῦ θέματος τούτου καὶ ἀνάληψιν ἐπαφῶν μετὰ τῶν ἀντιστοίχων ἁρμοδίων ὀργάνων τῆς Παγκοσμίου Λουθηρανικῆς Ὁμοσπονδίας».

Τέλος, ἐπὶ τοῦ τρίτου θέματος τῆς Διασκέψεως, τ.ἔ. τῆς ἐξετάσεως τοῦ τρόπου τῆς συστηματικωτέρας καὶ πληρεστέρας ὀρθοδόξου προσφορᾶς εἰς τὸ ἔργον τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν γενικῶς, καὶ ἰδίᾳ ἐν ὄψει τῆς ἐν Οὐψάλῃ Δ' Γενικῆς Συνελεύσεως αὐτοῦ, ἐτόνισεν ὁ Σεβ. Πρόεδρος, ὅτι «εἶναι πλέον ἡ καιρός, ἵνα ἡ Ὀρθοδοξία ἀποκτήσῃ καὶ ἐντόνως ἐκφράσῃ τὴν ἑαυτῆς συνείδησιν ὡς καιρίου καὶ ἀποφασιστικοῦ παράγοντος τοῦ Συμβουλίου τούτου, παράγοντος ἔχοντος εὐθύνας καὶ χρέη ἀλλὰ καὶ δικαιώματα πρὸς διακονίαν. Οἱ λόγοι εἶναι προφανεῖς. Ἡ Ὀρθοδοξία, κατὰ γενικὴν ἀναγνώρισιν, ἤδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1920, διὰ τῆς γνωστῆς Ἐγκυκλίου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, ἔρριψεν, ἐν μέσῳ ἑνὸς διῃρημένου καὶ ἀλληλοσπαρασσομένου Χριστιανισμοῦ, πρώτη τὴν ἁγίαν ἰδέαν τῆς οἰκουμενικῆς ὀργανώσεως αὐτοῦ εἰς «Κοινωνίαν Ἐκκλησιῶν». Δὲν θριαμβολογοῦμεν. Ἱστορίαν καὶ ἀλήθειαν λέγομεν. Ἡ Ὀρθοδοξία, ἐξ ἄλλου, ὑπὲρ τὸ μέτρον συνέβαλε θετικῶς καὶ μετὰ ἀκολουθίας σκέψεως καὶ πράξεως εἴτε διὰ μόνου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου εἴτε καὶ διὰ

---

* Πρβλ. Γερ. Ι. Κονιδάρη: Ἡ θέσις τῆς Καθολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῇ Κοινωνίᾳ τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Amsterdam, Α' τεῦχος Ἐν Ἀθήναις 1949, ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Θεολογίας». Ἐνταῦθα δημοσιεύεται περίληψις τῆς ἐν λόγῳ ἐγκυκλίου.

τῆς συμμετοχῆς, ἐνίων δυναμένων, κατὰ τόπους Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, εἰς τὴν θεμελίωσιν, τὴν καλλιέργειαν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς οἰκουμενικῆς ἰδέας καὶ κινήσεως, μέχρις αὐτῆς τῆς ἱδρύσεως τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν. Ὄχι δὲ μόνον τοῦτο. Ἡ Ὀρθοδοξία, διὰ τῆς συμμετοχῆς αὐτῆς εἰς τὴν ἵδρυσιν τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, ἔδωκεν εἰς αὐτὰς τὸν οἰκουμενικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα. Τί ἄλλο θὰ ἦσαν ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνησις καὶ τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν ἄνευ τῆς Ὀρθοδοξίας; Ἁπλῶς καὶ μόνον μία εὐρυτέρα πανπροτεσταντικὴ ὁμοσπονδία. Λέγομεν τοῦτο, ἵνα ὑπογραμμίσωμεν τὴν ἣν κατέχομεν οἱ Ὀρθόδοξοι λίαν ὑπεύθυνον θέσιν ἐν τῷ Παγκοσμίῳ Συμβουλίῳ τῶν Ἐκκλησιῶν...». Δυστυχῶς ὅμως εἶναι γεγονός, ὅτι ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία «μετέχει, ἔτι καὶ σήμερον, τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν σχεδὸν σ υ μ β ο λ ι κ ῶ ς (ἢ κάτι πλέον Γ.Ι.Κ.)* καὶ δὲν ἐπηρεάζει ἀποφασιστικῶς τὴν οὐσίαν καὶ τὴν διατύπωσιν τῶν θεολογικῶν κειμένων καὶ τῶν ἀποφάσεων αὐτοῦ, καὶ ὅτι οὐσιαστικῶς ἀπουσιάζει αὕτη τῆς κεντρικῆς διοικήσεως αὐτοῦ, καθότι τὸ ποσοστὸν τῆς συμμετοχῆς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὸ ὑπεύθυνον προσωπικὸν τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν εἶναι κατώτερον τοῦ μηδαμινοῦ. Ἐκ τῶν 300 περίπου προσώπων, τῶν ἀπαρτιζόντων τὸν μηχανισμὸν τοῦ προσωπικοῦ τῆς ἕδρας τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, ὑπεύθυνοι ὀρθόδοξοι ὑπάλληλοι εἶναι μόνον τέσσαρες...

Ἀλλὰ πλέον ἐπέστη ἡ ὥρα νὰ λάβωμεν συνείδησιν τῆς εὐθύνης ἡμῶν ὡς συνόλου Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῷ Παγκοσμίῳ Συμβουλίῳ τῶν Ἐκκλησιῶν. Ὄχι πρὸς διεκδίκησιν δικαιωμάτων, ἀλλὰ πρὸς διαφώτισιν, πρὸς πληρεστέραν ἄσκησιν τοῦ καθήκοντος ἡμῶν τῆς ἐν αὐτῷ διακονίας. Λέγοντες ταῦτα ἔχομεν ὑπ' ὄψει καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ συμφέρον τοῦ μέλλοντος τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως. Ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνησις, καὶ συνεπῶς καὶ ὁ κύριος φορεὺς αὐτῆς, τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν, εὑρίσκονται σήμερον ἐνώπιον μιᾶς σοβαρᾶς κρίσεως. Ἡ εἰς ὁριζόντιον γραμμὴν ἀνάπτυξις καὶ ἐπέκτασις τῆς Κινήσεως καὶ τοῦ Συμβουλίου εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογος πρὸς τὴν κατὰ κάθετον γραμμήν, τὴν εἰς βάθος αὔξησιν καὶ ὡρίμανσιν αὐτῶν. Ἐπικρέμαται ὁ κίνδυνος τῆς στατικότητος. Τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν κινδυνεύει νὰ ἀποβῇ μία μεγάλη γραφειοκρατικὴ μηχανή, κηδομένη ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον τῆς ἐπιβιώσεως αὐτοῦ ὡς τοιαύτης, καὶ νὰ

---

* Τὸ παρὸν ἐκτυποῦται τὸ 1954, ἤτοι μετὰ τὴν ἐν Ἄκκρᾳ τῆς Γκάνα σύνοδον τῆς «Ἐπιτροπῆς Πίστεως καὶ Τάξεως» (Faith and Order Commission) τοῦ ἐν λόγῳ Συμβουλίου (Ἰουλίου 22-5 Αὐγ. 1974). Ἐνταῦθα μετέσχομεν ὀλίγιστοι. Ἐκ Κων/πόλεως καὶ ἐξ Ἑλλάδος οὐδείς, διότι ὁ κ. Νησιώτης εἶχε κληθῆ τιμητικῶς ὡς τέως Δ/ντὴς τοῦ Οἰκον. Ἰνστιτούτου κλπ. Εὐτυχῶς ἦλθεν ὁ Ρῶσος Καθηγητὴς Ἰωάννης Meyendorf, ὁ ἀρχιμανδρ. Κύριλλος, 2 Ρουμᾶνοι ὁ Σεβ. Νικόλαος καὶ ὁ κ. Chitescu καὶ ὁ Σέρβος. Δρ. P. Simic.

ἀπολέσῃ πᾶν νόημα κινήσεως, ἐνῷ τὸ κύριον χαρακτηριστικόν, αὐτὸς οὗτος ὁ λόγος ὑπάρξεως τοῦ Οἰκουμενισμοῦ, δέον νὰ εἶναι ἡ κίνησις, ἡ δυναμικὴ πρόοδος.

Ἐν ὄψει τῶν κινδύνων τούτων καὶ τῶν συναφῶν πρὸς τούτους συμφερόντων τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, ἡμεῖς οἱ Ὀρθόδοξοι, ὡς ἑταῖροι αὐτοῦ, ἐκ τῶν μᾶλλον ὑπευθύνων καὶ λόγον ἐχόντων, ἐν πλήρει συνειδήσει τῆς εὐθύνης ἡμῶν δέον νὰ μελετήσωμεν σοβαρῶς καὶ διορθοδόξως τοὺς τρόπους τῆς βελτιώσεως τῶν συνθηκῶν καὶ τῶν ὅρων, ὑφ' οὓς θὰ προσφέρωμεν πληρεστέραν ὑπηρεσίαν εἰς τὸ Συμβούλιον ἡμῶν τοῦτο. Πρὸς τοῦτο προτείνομεν, ὅπως διορθοδόξως μελετηθῶσι καὶ ὀργανωθῶσι τὰ ἑξῆς: α) Ἡ στενοτέρα συνεργασία τῶν παρὰ τῷ Παγκοσμίῳ Συμβουλίῳ τῶν Ἐκκλησιῶν μονίμων ἀντιπροσώπων τῶν ἐπὶ μέρους Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν. β) Ἡ ἀπὸ κοινῆς διορθοδόξου ἐνεργείας ἐπιδίωξις διορισμοῦ ὀρθοδόξων θεολόγων εἰς καιρίας ὀργανικὰς θέσεις τῆς ἕδρας τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν. γ) Ἡ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συστηματικὴ κατάρτισις καὶ ἀνάδειξις ἱκανῶν ὀρθοδόξων στελεχῶν. δ) Ἡ διορθόδοξος ἐπιδίωξις προσδόσεως ἐντονωτέρου ὀρθοδόξου χαρακτῆρος εἰς τὰς λατρευτικὰς ἐκδηλώσεις τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν. ε) Ἡ περιοδικὴ συνάντησις καὶ συνεργασία τῶν παρὰ τῷ Παγκοσμίῳ Συμβουλίῳ τῶν Ἐκκλησιῶν ὀρθοδόξων μονίμων ἀντιπροσώπων καὶ ὀρθοδόξων θεολόγων, τῶν μετεχόντων εἰς τὰς διαφόρους θεολογικὰς Ἐπιτροπὰς τοῦ Συμβουλίου, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἐξυπηρετήσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ διὰ τοῦ ἐπηρεασμοῦ ὀρθοδόξως τῶν ἐκ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν ἐξερχομένων κειμένων καὶ μελετῶν. Καὶ τέλος, ς) εἰδικώτερον, ὡς πρὸς τὸν ρόλον τῆς Ὀρθοδοξίας κατὰ τὴν ἐν Οὐψάλῃ Δ' Γενικὴν Συνέλευσιν τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, τὴν ἐξασφάλισιν ἑνιαίας ὀρθοδόξου ἐμφανίσεως κατ' αὐτήν, διὰ τῆς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναντήσεως, διαρκουσῶν τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως, τῶν ἐν αὐτῇ ὀρθοδόξων ἀντιπροσώπων τακτικῶς, πρὸς ἀμοιβαίαν ἐνημέρωσιν ἐπὶ τῶν διεξαγομένων ἐν τοῖς διαφόροις τμήμασι συζητήσεων καὶ πρὸς καθορισμὸν καὶ διατύπωσιν ἑνιαίας ὀρθοδόξου θέσεως ἐπὶ κεφαλαιώδους σημασίας θεολογικῶν ζητημάτων».

Τοιαύτη, ἐν συντόμῳ περιλήψει, ἦτο ἡ ἐναρκτήριος εἰσήγησις τοῦ μητροπολίτου Χαλκηδόνος Μελίτωνος ἐνώπιον τῆς ἐν Γενεύῃ Πανορθοδόξου Διασκέψεως.

ΜΕΡΟΣ Β'

ΚΡΙΤΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Κυρίαι καὶ κύριοι, ἀγαπητοὶ φοιτηταί,

Κατὰ τὸ νέον ἀκαδημαϊκὸν ἔτος 1968-1969 ἐθεώρησα ὡς καθῆκον ἐπιβεβλημένον, ἵνα κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐφετεινῶν μαθημάτων λάβω θέσιν, ἔναντι ἑνὸς ἐκ τῶν πολλῶν προβλημάτων τὰ ὁποῖα ἀντιμετωπίζει ἡ σύγχρονος Ἑλλην. Θεολογία καὶ τοῦτο διότι κατ' ἔτος ἔχω τὴν συνήθειαν, παρακολουθῶν τὰ σύγχρονα ζητήματα τῆς Ἐκκλησίας, νὰ ἐκθέτω ταῦτα καὶ νὰ κάμνω ἐπ' αὐτῶν ὡρισμένας παρατηρήσεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀναγκαῖαι γενικώτερον καὶ διὰ τὴν διαφώτισιν τῆς νέας Θεολογικῆς γενεᾶς εἰδικώτερον. Κατὰ τὸ παρὸν ἔτος θὰ ἠδυνάμην βεβαίως, νὰ ὁμιλήσω καὶ περὶ τῆς τετάρτης διασκέψεως, τῆς τετάρτης τῆς μεγάλης Γενικῆς Συνελεύσεως (Assembly) τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, ἡ ὁποία συνῆλθεν εἰς τὴν Οὐψάλαν (Ἰούλ. 1968) ἀλλὰ τὰ βιβλία τὰ σχετιζόμενα πρὸς τὴν Οὐψάλαν εἰς τὴν ὁποίαν ἀτυχῶς δὲν μετεῖχε καὶ ἡ Ἑλλάς*, δὲν ἔχουν φθάσει ἀκόμη, καίτοι κατὰ τὴν μετάβασίν μου εἰς τὴν Γενεύην εἶχα τὴν εὐκαιρίαν νὰ λάβω τὰς πρώτας ἐκθέσεις. Τοιουτοτρόπως δὲν ἀπέμειναν διὰ τὸν σημερινὸν ὁμιλητὴν ἄλλα θέματα γενικωτέρας σημασίας πρὸς ἀρχικήν τινα ἐξέτασιν, ἐκτὸς ἐκείνων τῶν θεμάτων, τὰ ὁποῖα ἐτέθησαν εἰς τὴν πράγματι τετάρτην Πανορθόδοξον διάσκεψιν τῆς Γενεύης. Καὶ ἐπὶ τῶν θεμάτων τούτων ἐπιθυμῶ νὰ λάβω θέσιν**.

1. Ἐν πρώτοις θέλω νὰ εἴπω ὅτι δὲν εἶμαι σύμφωνος μὲ τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς Διασκέψεως ταύτης ὡς πέμπτης, καὶ εἶναι κρῖμα ὅτι δὲν ἔχει ἐπιβληθῆ εἰσέτι ἡ ἀπόφασις, ἡ ὁποία ἔχει ἀνακοινωθῆ περὶ συμφωνίας ὅπως ὀνομασθῆ ἡ διάσκεψις αὕτη τετάρτη, οἵα καὶ πράγματι εἶναι. Εἶναι δὲ τετάρτη αὐτὴ καὶ ὄχι αἱ συσκέψεις τοῦ Βελιγραδίου, διότι ἐν Βελιγραδίῳ

---

* Ὁ κατέχων τότε τὸν θρόνον τῶν Ἀθηνῶν, δυνάμει τοῦ Ἀναγκ. Νόμου 3/1967, καταλύσαντος τὴν Δ. Σύνοδον καὶ τὴν Ἱεραρχίαν, καὶ ἐκθρονίσαντος τὸν Χρυσόστομον τὸν Β' († 1968), προὐκάλεσε κρίσιν εἰς τὰς σχέσεις πρὸς τὸ Παγκ. Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν, δι' ὃ ὁ μόνος μεταβὰς Καθηγητὴς ἐξηναγκάσθη ἄκων νὰ ἐπιστρέψῃ, ὁ δὲ Καθηγητὴς Ἀλιβιζᾶτος ἀντιπροσώπευσε τὸ Πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων. Διατελῶν μέλος τῆς Κεντρ. Ἐπιτροπῆς ἐπαύθην ὑπὸ τοῦ ἐν λόγῳ προσώπου, ἀλλ' ἐξελέγην καὶ αὖθις ὑπὸ τῆς ἐν λόγῳ Γεν. Συνελεύσεως διὰ τὴν «Ἐπιτροπὴν Πίστεως καὶ Τάξεως». Ἡ Α.Θ.Μ. ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας κ. Νικόλαος μὲ υἱοθέτησεν ὡς ἐκπρόσωπον τοῦ Πατριαρχείου. Ὅθεν μετέσχον τῶν ἐν Louvain καὶ Γκάνα συνόδῳ τῆς Ἐπιτροπῆς.

** Πρβλ. νῦν Bericht aus Uppsala 1968, ἔκδοσις ἐπίσημος (Offizieller Bericht).

συνῆλθον δύο ἐπιτροπαὶ προταθεῖσαι ὑπὸ τῆς τρίτης διασκέψεως. Εἶναι γνωστόν, ἄλλως τε, ὅτι ἡ τρίτη Πανορθόδοξος Διάσκεψις τῆς Ρόδου καθώρισεν, ὅτι πρέπει νὰ ἑτοιμασθῇ ἡ ἡμερησία διάταξις τοῦ Θεολογικοῦ διαλόγου πρῶτον πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἀγγλικανῶν καὶ δεύτερον πρὸς τὴν Παλαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν*. Ἡ τρίτη, λοιπόν, διάσκεψις εἶχε καθορίσει ποῖα τὰ ζητήματα, ἅτινα θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν. Ὅθεν συνῆλθον ἐν Βελιγραδίῳ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1966 δύο κεχωρισμέναι ἐπιτροπαί. Οὐδέποτε συνήλθομεν ἐπὶ τὸ αὐτό ὡς ἓν ὅλον, οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ὥστε ν' ἀποτελέσωμεν μίαν διάσκεψιν, διότι ἦσαν δύο διαφορετικὰ ζητήματα διὰ τὰ ὁποῖα ὡρίσθησαν εἰδικαὶ ἀντιπροσωπεῖαι ἀπὸ ὅλας τὰς Ἐκκλησίας. Δι' ἑκάστην ἀντιπροσωπείαν ὡρίσθησαν οἱ εἰδικώτεροι ἐξ ἑκάστης Ἐκκλησίας καὶ Θεολογικῆς Σχολῆς. Ἑπομένως κακῶς ὠνομάσθη ἐκείνη τετάρτη καὶ τὸ ἔγραψα ἀκριβῶς εἰς τὸν Σεβ. μητροπολίτην Σάρδεων, τὸν λόγιον καὶ συγγραφέα κ. Μάξιμον, ὁ ὁποῖος εὐτυχῶς εἰς ἀπάντησίν του μοῦ ἔγραψεν, ὅτι εἶναι ὀρθὸν νὰ ὀνομασθῇ ἡ Πανορθόδοξος διάσκεψις τῆς Γενεύης ὡς τετάρτη. Τὸ χαρακτηριστικὸν εἰς αὐτὴν τὴν διάσκεψιν εἶναι, ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ἀσχοληθῇ μὲ ὡρισμένα ζητήματα, διὰ τὰ ὁποῖα δὲν ὑπῆρχον ἐπαρκεῖς εἰς ἀριθμὸν θεολογικαὶ δυνάμεις. Αἱ θεολογικαὶ δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι μετέσχον αὐτῆς τῆς διασκέψεως, τῆς τετάρτης, ἦσαν κυρίως ἐξ Ἀθηνῶν, οἱ δύο ἀσχολούμενοι μὲ τὴν Δογματικήν, ὁ εἰδικὸς Καθηγητὴς κ. Καρμίρης καὶ ὁ καθηγητὴς κ. Τρεμπέλας, ἀπὸ δὲ τὸ Οἰκ. Πατριαρχεῖον ὑπῆρχον καὶ ἐπίσκοποι καὶ καθηγηταί, οἱ ὁποῖοι γνωρίζουν τὰ ζητήματα καὶ ἀπὸ τὰς ἄλλας Ἐκκλησίας πρόσωπα, τὰ ὁποῖα δὲν ἀσχολοῦνται τόσον πολὺ μὲ τὴν Θεολογίαν. Παρὰ ταῦτα ἡ διάσκεψις αὐτὴ ἐπετέλεσεν ἔργον χρήσιμον.

* * *

2. Πρὶν ὅμως νὰ εἰσέλθω εἰς τὰ κατὰ τὴν διάσκεψιν αὐτὴν πρέπει νὰ εἴπω μερικὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα ἀφοροῦν εἰς τὰς πρωτοβουλίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν προετοιμασίαν τῶν ζητημάτων, τὰ ὁποῖα ἀπασχολοῦν τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Θεολογίαν. Προτάσσω τὰ κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην, διότι ἔχει τὴν πρωτοβουλίαν καὶ αὐτὴ ἔχει τὴν ἀποφασιστικὴν ψῆφον ἐπὶ τῶν ζητημάτων, τὰ ὁποῖα τίθενται πρὸ ἡμῶν. Ἡ ἀνάληψις

---

* Ἰδιαιτέρα διαδικασία θ' ἀκολουθηθῇ διὰ τὸν Διάλογον πρὸς ἀδελφούς μας τῶν ἐλασσόνων Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς (Κοπτῶν, Ἀρμενίων, Αἰθιοπίας, τοῦ Ἁγ. Θωμᾶ καὶ τῶν Σύρων), δι' ἃς ἐπετέλεσαν ἔργον χρησιμότατον αἱ δύο ἀνεπίσημοι συσκέψεις θεολόγων τῶν 5 Ἐλασσόνων Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς μετὰ τῶν ἡμετέρων Καθολικῶν Ὀρθοδόξων Θεολόγων (Aarhus 1965 καὶ Bristol 1967). Ἡ τρίτη ἀνεπίσημος διάσκεψις συνῆλθε τὸν Αὔγουστον 1970 (κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ παρόντος προστίθεται, ὅτι συνῆλθεν ἡ ἐν λόγῳ ἀνεπ. σύσκεψις τὴν 15-21 Αὐγ. 1970 ἐν Cenacle τῆς Γενεύης).

τῆς πρωτοβουλίας ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἀφ' ἧς μάλιστα ἀνέλαβεν ὁ Ἀθηναγόρας ὁ Α' (1949) εἶναι ἀξία παντὸς ἐπαίνου, διότι ἦτο ἀνάγκη νὰ προετοιμάζεται τὸ μέλλον καὶ αἱ θεολογικαὶ ἀποφάσεις, αἱ ὁποῖαι θὰ ληφθοῦν ποτὲ ὑπὸ τῆς Συνόδου, νὰ ἔχουν τὴν ἀναγκαίαν προπαρασκευὴν διὰ τῆς συντάξεως σχετικῶν ἐκθέσεων. Ἦτο δὲ ἀνάγκη νὰ κινηθῇ ἡ Ὀρθόδοξος Θεολογία, διότι ἡ Ὀρθοδοξία καθόλου, ἐκπροσωποῦσα οὐ μόνον τὴν ἀρχαιοτάτην ἔκφρασιν τῆς ἀδιαιρέτου Ἀρχαίας Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀλλὰ καὶ μέσην ὁδὸν ἐν τῇ πορείᾳ τῆς Μιᾶς Ἁγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἱκανὴ νὰ ἀποτελέσῃ τὴν χρυσῆν μεσότητα. Ὅθεν ὀφείλει πρώτη νὰ ἀνανεώσῃ ἑαυτὴν ἐν τῷ παρόντι, διὰ τῆς Ἁγ. Γραφῆς καὶ τῆς Παραδόσεως καὶ διὰ συγχρόνων μεθόδων ἔτι δὲ καὶ προσαρμογῆς, ὅπου αὕτη εἶναι δυνατὴ ἄνευ βλάβης τῆς οὐσίας τῆς Ὀρθοδοξίας, ἥτις συνδυάζει τὴν αὐθεντίαν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν. Πάντοτε δὲ τὸ τονίζω, ὅτι δύναται νὰ ἀποβῇ παράγων εἰς τὴν μεγάλην λεωφόρον πορείας τῶν χριστ. λαῶν, ἡ ὁποία θὰ ὁδηγήσῃ κάποτε τὰς Ἐκκλησίας εἰς τὴν ἀληθῆ ἕνωσιν καὶ ἑνότητα ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ἁγ. Γραφῆς καὶ τῆς Ἱερ. Παραδόσεως, ὡς διεμορφώθη διὰ τῶν Συνόδων καὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μέχρι τοῦ Σχίσματος. Τὸ παρελθὸν ἀποτελεῖ παράγοντα καὶ πηγὴν σταθερότητος, δὲν συνεπάγεται δὲ ἀναγκαίως καὶ ὁμοιομορφίαν ἀλλ' ὅλως τοὐναντίον ἀποτελεῖ προϋπόθεσιν δυναμισμοῦ καὶ ἀνανεώσεως. Τὸ κῦρος ὅμως τῶν ἐν τῇ Παραδόσει αὐθεντικῶν 7 Οἰκουμ. Συνόδων παραμένει ὡς βάσις τῆς περαιτέρω ἐξελίξεως, ὡς καὶ τὸ φιλελεύθερον καὶ Οἰκουμ. Πνεῦμα τῆς Καθολικῆς Ὀρθοδοξίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ μὲ κύριον φορέα τὸ Οἰκουμ. Πατριαρχεῖον (Ἴδε Βιβλιογραφίαν Α. Ἀλιβιζάτου-Γ. Κονιδάρη).

3. Πρέπει ὅμως ἐνταῦθα νὰ σημειώσω, ὅτι τὸ καίριον πρόβλημα τῆς ἀνανεώσεως, τὸ ὁποῖον ἐτέθη καὶ εἰς τὴν διάσκεψιν τῆς Γενεύης δὲν εἶναι τόσον γενικὸν ὅσον εἰδικὸν πρόβλημα τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν. Εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον ὀφείλω νὰ κάμω μίαν κριτικὴν παρατήρησιν, ὅτι ἡ ἀνανέωσις τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ Χριστιανισμοῦ καθόλου, ἐξαρτᾶται, ἀπολύτως, ἀπὸ τὴν ὕπαρξιν μορφωμένου καὶ ἠθικῶς ἀνωτέρου κλήρου προσέτι δὲ καὶ περισσοτέρων δυνάμεων ἐν τῇ Θεολογίᾳ. Ἡ συνεργασία δὲ κληρικῶν καὶ λαϊκῶν καθ' ὅλου εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν, ἡ ὁποία πάντως ἔχει ἀνάγκην μεγάλου ἀριθμοῦ Θεολόγων ἐπιστημόνων, εἶναι παράγων ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἐν Χριστῷ «αὔξησιν». Πρέπει νὰ ἔχωμεν συνείδησιν τοῦ γεγονότος, καθ' ὃ ἐνῷ ἔχομεν τὴν ὀρθότητα τῆς πίστεως, διὰ τὴν ὁποίαν δυνάμεθα νὰ εἴμεθα ὑπερήφανοι, δὲν ἔχομεν ὅμως ἐπαρκεῖς εἰς ἀριθμὸν καὶ μὲ εὐρύτητα ἀντιλήψεως Θεολόγους, ἤτοι δὲν ἔχομεν ἐπαρκεῖς δυνάμεις διὰ τὸ μέγα τοῦτο καὶ πολυσχιδὲς ἔργον, διότι παραμένει, ἰδίως μετὰ τὴν κρίσιν, ἡ ὁποία ἐξέσπασε εἰς τὸν Ἀνατολικὸν Χριστιανισμὸν ἐν Ρωσσίᾳ, ἡ Ἑλλὰς ὡς ἡ σπουδαία πηγὴ τῶν ἐπιστημονικῶν θεολο-

γικῶν δυνάμεων*. Εἶναι ὅμως εὐτύχημα, ὅτι ὁ Οἰκουμενικὸς Θρόνος, ἕνεκα τῆς μακρᾶς αὐτοῦ καθολικῆς — οἰκουμενικῶς γνησίας — παραδόσεως διαθέτει ἱκανὰς δυνάμεις καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἔξω αὐτῆς, ὥστε νὰ δύναται, ἕν τινι μέτρῳ, νὰ ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν μεγάλην ἀποστολήν, τὴν ὁποίαν ἔχει ὡς ὁ Πρῶτος Θρόνος τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ ὡς φορεὺς τῆς Ἑνότητος καὶ τοῦ Πνεύματος τῆς Καθολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ὄχι μόνον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀλλὰ τῆς ὅλης Ὀρθοδόξου Ἀνατολῆς. Ἡ ἀνάγκη ὅμως τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ ἐξ ἐπόψεως μεθόδων εἶναι τόσον μεγάλη, ὥστε νὰ ἀπαιτῇ περισσοτέρας τῶν ὑπαρχουσῶν δυνάμεων. Ἀλλὰ αἱ περισσότεραι αὐταὶ δυνάμεις, ἔχουν νὰ ἀντιμετωπίσουν μεγάλα καὶ πολλὰ δυσχερῆ προβλήματα, τὰ ὁποῖα εἶναι φανερὸν πόσον μεγάλα καὶ πόσον δυσχερῆ εἶναι ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι βαδίζομεν βραδέως πρὸς μίαν συνεργασίαν τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ πρὸς Ἑνότητα ἐν τῇ πράξει, χωρὶς βεβαίως κοινότητα ἐν τῷ ποτηρίῳ.

4. Ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς ἑνότητος τοῦ Χριστιανισμοῦ ἠμπορεῖ νὰ ἔχῃ μερικὰς προόδους εἰς τὸ πρακτικὸν κοινωνικὸν πεδίον εἶναι φανερόν, ἀλλ' ἐν τούτοις δέον νὰ ἐξαρθῇ τὸ γεγονὸς καθ' ὃ εἰς τὰ θεωρητικὰ καὶ θεμελιώδη δογματικὰ καὶ διοικητικὰ ζητήματα τῆς Ἐκκλησίας αἱ συντελεσθεῖσαι πρόοδοι εἶναι πολὺ μικραί, ὡς εἶναι φυσικόν. Παρακολουθῶν τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν ἀπὸ τὸ 1933 δύναμαι νὰ εἴπω ἀκριβῶς, ὅτι αἱ πρόοδοι αἱ συντελεσθεῖσαι μέχρι τοῦδε εἰς τὸ πρακτικὸν πεδίον εἶναι ἀρκετὰ σοβαραί, ἐνῷ ἐπὶ τοῦ θεωρητικοῦ πεδίου ἐν τῇ Ἐπιτροπῇ πίστεως καὶ τάξεως** εἶναι πολὺ μικραί. Ὅμως, πρέπει νὰ προσθέσω ἀμέσως, ὅτι ἕνεκα τῆς παρόδου τοῦ χρόνου καὶ τῶν θεολογικῶν ἐξελίξεων καὶ μάλιστα τῆς Οἰκουμ. Κινήσεως καὶ τῆς παρουσίας τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐν αὐτῇ, διακρίνω ἀξιόλογον ἀλλοίωσιν θεολογικὴν εἰς τὸν Προτεσταντισμόν, ἐπ' ἀγαθῷ αὐτοῦ, διότι τὸ μέγιστον πρόβλημα τοῦ Προτεσταντισμοῦ σήμερον εἶναι ἡ ἐκκλησιαστικοποίησις αὐτοῦ. Ὁ Προτεσταντισμός, διότι ὁ ὅρος Προτεσταντικὴ Ἐκκλησία δὲν πρέπει νὰ χρησιμοποιῆται, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχει τοιαύτη ἐκκλησία, ἀποτελεῖ μεγάλην ὁμάδα ὁμολογιῶν.

---

* Πρβλ. νῦν κριτικήν μου τοποθέτησιν ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὸ ἐν Παραρτήματι δημοσιευόμενον Ὑπόμνημά μου πρὸς τὸν Οἰκ. Πατριάρχην ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν συλλογικὸν τόμον τὸν ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ τότε Ἀρχιμ. κ. Δαμασκηνοῦ Παπανδρέου: Stimmen der Orthodoxie: zu Grundfragen der II Vatikanum. Herder Wien, Freiburg Basel (1969 σελ. σελ. 373-85), ἔνθα ἡμετέρα μελέτη ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν: Zur Frage nach der Einheit der Kirche. Gedanken zur Ökum. Bewegung.

** Ὀρθῶς ὁ Οἰκουμ. Θρόνος χρησιμοποιεῖ τοὺς ἐν Ἀμερικῇ Ρώσσους Θεολόγους καὶ τοὺς ἐν Παρισίοις. Ἡ Ρωσσικὴ Θεολογία διαθέτει, ὡς καὶ ἡ Ρουμανικὴ καὶ αἱ ἄλλαι ὀρθόδοξοι, ἱκανὰς δυνάμεις.

5. Ὁ Προτεσταντισμὸς ὑποφέρει ἀπὸ τὴν θεμελιώδη αὐτοῦ ἀφετηρίαν· Ἡ ἀφετηρία αὐτὴ εἶναι ὁ ὑποκειμενισμὸς καὶ αἱ ἱστορικαὶ συνθῆκαι, αἱ ὁποῖαι ὡδήγουν τὴν Χριστιαν. Ἐκκλησίαν τῆς Δύσεως, ἐναντίον τοῦ ἐκρωμαϊσμοῦ, εἰς μίαν ἐσωτερικὴν διαίρεσιν. Αὐτὴ ἡ ἐσωτερικὴ διαίρεσις διαρκεῖ, διότι ὁ πρωταρχικὸς παράγων γενέσεως αὐτοῦ τοῦ ὑποκειμενισμοῦ εὐνοεῖται ἀπὸ τὰς ἱστορικὰς συνθήκας καὶ τὴν ἐλευθερίαν, ἥτις κυριαρχεῖ εἰς τὴν Δύσιν. Ἡ Οἰκουμενικὴ κίνησις, εὐτυχῶς, ἡ ὁποία ἐγεννήθη ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς Ἱεραποστολῆς τῷ 1910, καὶ ἐγεννήθη ἐκ τῆς ἀνάγκης ἑνότητος τοῦ Προτεσταντικοῦ κόσμου, ἔχει προχωρήσει ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ ἔχῃ νὰ παρουσιάσῃ ἀλλοίωσιν τῶν θεολογικῶν καὶ ἐκκλησιολογικῶν προϋποθέσεων τοῦ Προτεσταντισμοῦ. Ἐνθυμοῦμαι, ὅταν ἐτελείωσεν ἡ Τετάρτη διάσκεψις* ἡ μεγάλη, τῆς Πίστεως καὶ τάξεως (Faith and Order) εἰς τὸ Montreal Καναδᾶ, τὸ 1963, ἐπεσκέφθην τὸ Harvard καὶ συνεζήτησα μὲ τὸν συνάδελφόν μου τοῦ ἱστορικοῦ τμήματος καὶ ἐκκλ. Ἱστορίας ἐρευνητὴν κ. G. Williams, τὰ πορίσματα τῆς ἐν λόγῳ διασκέψεως, τὰ ἀφορῶντα εἰς τὸν τομέα τῆς διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας (Order). Εἶπον αὐτῷ ὅτι, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἀναγινώσκει τὰς ἐκθέσεις (Report) τοῦ Δ' Παγκ. Συνεδρ. τῆς Πίστεως καὶ Ὀργανώσεως τοῦ Παγκ. Συμβ. Ἐκκλησιῶν ἐν Μοντρεὰλ καὶ ἔχει μελετήσει Λούθηρον καὶ τὴν Προτεσταντικὴν Ὀρθοδοξίαν τοῦ παρελθόντος, ἔτι δὲ καὶ παρακολουθεῖ τὰ κείμενα τοῦ Π.Σ. τῶν Ἐκκλησιῶν, γενικῶς καὶ εἰδικῶς, ἐν προκειμένῳ τῆς διασκέψεως τοῦ Μόντρεαλ, βλέπει ὅτι λέγονται ἐν αὐτοῖς πράγματα, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀδιανόητα ὄχι ἁπλῶς ἐπὶ Λουθήρου ἀλλὰ καὶ πρὸ 50 ἐτῶν. Διότι π.χ. ὁ Προτεσταντισμὸς συζητεῖ σήμερον σοβαρῶς περὶ τῆς Παραδόσεως, πρᾶγμα ἀδύνατον ἄλλοτε. Ἡ ἀλλοίωσις ἐν τῷ Προτεσταντισμῷ ἐπῆλθε διὰ τῶν Ρώσσων προσφύγων Θεολόγων τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀμερικῆς καὶ διὰ τῆς Οἰκουμ. Κινήσεως καὶ διὰ τῆς ὅλης γνωριμίας τῆς Ὀρθοδοξίας. Ἡμεῖς οἱ Ὀρθόδοξοι, οἱ ὁποῖοι διαδραματίζομεν ἤδη ἀπὸ τοῦ 1920 σημαντικὸν πρόσωπον εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Οἰκουμενικῆς

---

* Εἰς τὸ ὑπόμνημά μου πρὸς τὴν Α.Θ.Π. τὸν Οἰκουμ. Πατριάρχην, ὑποβληθὲν καὶ τῷ Πατριαρχείῳ Ἀλεξανδρείας, πρὸ τῆς ἐκλογῆς τῆς Α.Θ.Μ. τοῦ Πατριάρχου κ. Νικολάου ΣΤ'. ἐκθέτω τὰ προβλήματα καὶ τὴν θέσιν τῆς Ἐκκλησίας σήμερον, διότι φρονῶ, ὅτι ὑπάρχει ἀνάγκη προγραμματισμοῦ καὶ συντονισμοῦ, τοὐλάχιστον τῶν Ἑλλήνων Ὀρθοδόξων. Τὰ προβλήματα ἐκθέτω, ὡς εἶπον ἀνωτέρω, συντόμως εἰς πρόσφατον μικρὸν μελέτημα ὑπὸ τὸν τίτλον Zur Frage nach der Einheit der Kirche, Gedanken zur Ökum. Bewegung (= περὶ τὸ ζήτημα τῆς Ἑνότητος τῆς Ἐκκλησίας, σκέψεις διὰ τὴν Οἰκουμ. Κίνησιν. Ἰδὲ ἀνωτ. σημ. τὸ συλλογικὸν ἔργον Stimmen der Orthodoxie, Zu Grundfragen des II Vatikannum, ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ νῦν Μητρ. Τρανουπόλεως Δαμασκηνοῦ διὰ τοῦ Herder Verlag Wien-Freiburg-Basel 1969 (σελ. 373-386).

Κινήσεως*, βεβαίως προσφέρομεν ἱκανὰ ἀλλὰ δὲν προσφέρομεν ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα δυνάμεθα, ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως προγραμματισμένης ἐξωτερ. ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς. Τὰ μεγάλα καὶ δυσχερῆ παγκόσμια προβλήματα περὶ τῆς Ἑνότητος τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὰ κοινωνικά, εἰς ἕνα ραγδαίως διὰ τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς Ἐπιστήμης μεταβαλλόμενον κόσμον, τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν πρὸ ἡμῶν καὶ πρὸ τοῦ Προτεσταντισμοῦ, αὐτὰ ἔχουν ἀνάγκην, θὰ ἔλεγον, ἐπείγουσαν τῆς συνεργασίας τῶν Ὀρθοδόξων. Ἀλλ' εἴμεθα, ἀτυχῶς, ὀλίγοι οἱ Ὀρθόδοξοι Θεολόγοι. Καίτοι βεβαίως συνετελέσθη ἱκανὴ πρόοδος εἰς τὴν ἀλληλογνωριμίαν, διὰ τῶν ἐπαφῶν καὶ συνεδρίων καὶ ἐτέθησαν τὰ προβλήματα, ἰδίως τὰ καίρια προβλήματα τῆς Ἑνότητος καὶ Ἑνώσεως, καὶ κατὰ τὴν παροῦσαν διάσκεψιν καὶ κατὰ τὰς προηγουμένας, διότι εἶναι τὸ καίριον πρόβλημα τῆς Ἑνώσεως Πίστεως εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν, εἰς τὴν ὁποίαν συνετελέσθη μόνον πρόοδος εἰς τὴν κοινωνικὴν Ἑνότητα, Ἐν τούτοις ἐν τῇ πράξει εἶναι μέγα καὶ δυσχερὲς ὅ,τι ἀπομένει πρὸς λύσιν.

5. α. Ἐδῶ ὅμως πρέπει νὰ κάμω πάλιν μίαν θεμελιώδη παρατήρησιν, ἀφορῶσαν εἰς τὸ μέγιστον πρόβλημα τῆς Ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν. Δεδομένου ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς Ἑνώσεως εἶναι μέγα καὶ οἱ συντηρητικοὶ δυσανασχετοῦν τόσον ἐδῶ ὅσον καὶ εἰς τὴν Δύσιν, πρέπει νὰ κάμω τὴν παρατήρησιν, ὅτι καὶ ἂν κατ' ἀνθρωπίνην προοπτικήν, ὅπως εἶπον καὶ ἄλλοτε, ἡ Ἕνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν φαίνεται ἀδύνατος, ἐν τούτοις ἐπειδὴ εἶναι ἐπιταγὴ τοῦ Κυρίου «ἵνα πάντες ἓν ὦσιν», εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ πράττωμεν τὸ πᾶν ἵνα ἐκπληρωθῇ ποτὲ ἐν τῷ μέλλοντι αὐτὴ ἡ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου. Αὐτὴ εἶναι ἡ βασικὴ τοποθέτησις τὴν ὁποία κάμνω· ἀλλ' εἰς τὴν βασικὴν αὐτὴν τοποθέτησίν μου πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ἄλλη μία. Ἕνα γεγονός, τὸ ὁποῖον ἐπιβάλλει εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους τοῦ 1968 νὰ σκεπτώμεθα ὄχι ἁπλῶς ὡς ὀρθόδοξοι ἀλλὰ καὶ ὡς χριστιανοί, ἀνήκοντες καὶ εἰς τὴν Οἰκουμένην καὶ ὄχι μόνον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ὀρθοδοξίαν, εἶναι τὸ ἑπόμενον.

β. Ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τὸν κόσμον ἀντιπροσωπεύει σήμερον περίπου τὰ 30% τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Γῆς (πρβλ. μελέτην Λ. Φιλιππίδου). Εἶναι δὲ βέβαιον ὅτι μετὰ πάροδον μιᾶς γενεᾶς θὰ ἀντιπροσωπεύῃ ἀκόμη ὀλιγώτερον ποσοστὸν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς, ἐκτὸς ἐὰν ὁ Χριστιανισμὸς ἐν τῷ μεταξὺ ἑνωθῇ καὶ ἐπιδοθῇ εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν τῶν εἰδωλολατρῶν. Δὲν εἶναι δυνατόν, λοιπόν, νὰ διεκδικήσωμεν τὴν κυριαρχίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὴν ἐπικράτησίν του ἐπὶ τῆς γῆς ἐὰν δὲν εἴμεθα ἡνωμένοι. Αὐτὴ εἶναι ἡ πλέον βασικὴ δι' ἡμᾶς ἐξώφθαλμος ἀλήθεια. Ὅποιος ὀρθόδοξος Θεολόγος ἢ ἁπλῶς ἔστω

---

* Ἀναφέρομαι εἰς τὴν Ἐγκύκλιον τοῦ Οἰκουμ. Πατριαρχείου τοῦ 1920. Πρβλ. Β. Σταυρίδου: Ἱστορία τῆς Οἰκουμ. Κινήσεως καὶ Γερ. Ι. Κονιδάρη, ἐν Βιβλιογραφίᾳ.

χριστιανὸς δὲν τὴν ἐννοεῖ δὲν δυνάμεθα νὰ τὸν βοηθήσωμεν. Καὶ δὲν εἶναι δυνατόν, (προχωρῶ εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς θέσεως τῆς ἰδικῆς μας), νὰ ἐπιτελέσῃ ἡ Ὀρθοδοξία εἰς τὸ μέγα αὐτὸ πρόβλημα τῆς Ἑνότητος καὶ Ἑνώσεως τῶν Χριστιανῶν τὸ καθῆκον της, ἐὰν ἡ ἰδία δὲν εἶναι ἡνωμένη καὶ θεολογικῶς ἐξωπλισμένη, ὥστε νὰ δύναται μετὰ δυνάμεως καὶ προγράμματος νὰ ὁμιλῇ αὐθεντικῶς εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν. Παρῆλθεν ἡ ἐποχὴ ἐκείνη κατὰ τὴν ὁποίαν ἠδυνάμεθα νὰ μένωμεν εἰς τὸν ἑαυτόν μας (τοῦ «ἀπομονωτισμοῦ») καὶ νὰ εἴμεθα ἱκανοποιημένοι ἀπὸ τὴν Ὀρθοδοξίαν μας καὶ μὴ θέλωμεν νὰ ἔχωμεν καμμίαν ἐπαφὴν καὶ νὰ μὴ θέλωμεν νὰ ἔχωμεν συζητήσεις μὲ τοὺς Προτεστάντας. Σήμερον εὑρισκόμεθα εἰς νέαν ἐποχὴν εἰς τὴν ὁποίαν ἡ παγκοσμιότης τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, περιέλαβε μίαν νέαν διάστασιν τὴν τοῦ διαστήματος. Αὕτη ἐπιβάλλει νέας ἐντελῶς σκέψεις καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὴν Θεολογίαν. Ἡ ἑνότης τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι τὸ πρῶτον μέγα πρόβλημα, ὅπερ δέον νὰ τεθῇ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἐπιλύσεως ὅσον δήποτε καὶ ἂν εἶναι αὕτη μακρὰ καὶ δυσχερὴς καὶ ἂν ἔτι φαίνεται ἀδύνατος ἐπὶ τοῦ παρόντος. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἑνότης τῶν Ὀρθοδόξων, ἡ ὁποία ὑπάρχει ἐν τῇ πίστει, πρέπει νὰ διαδηλοῦται καὶ ἐν τῇ πράξει διὰ τῆς συνεργασίας καὶ τῆς προβολῆς τῆς Ὀρθοδοξίας εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν καὶ δὴ τὴν προγραμματισμένην. Αὐτὸ εἶναι τὸ καθῆκον ὅλων ἡμῶν. Βέβαια ὁ ὁμιλῶν ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τῆς Ἱστορίας βλέπει τὰ πράγματα, νομίζω, κατὰ τρόπον εὐρύτερον καὶ ὀρθότερον. Καὶ διὰ τοῦτο, ἐνῷ δίδω μεγάλην βαρύτητα εἰς τοὺς ἐν τῇ Ὀρθοδοξίᾳ συντηρητικούς, διότι ἔχουν καὶ αὐτοὶ τοὺς λόγους των, ἐν τούτοις θέλω καὶ ὀφείλω νὰ εἴπω, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μείνωμεν ἐκεῖ ὅπου ζητοῦν οἱ συντηρητικοί, εἰς μίαν αὐταρέσκειαν καὶ αὐτάρκειαν, διότι ἡμεῖς ἔχοντες τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ὀφείλομεν νὰ προχωρήσωμεν νὰ πείσωμεν καὶ τοὺς ἄλλους ποία εἶναι ἡ ὀρθή, κατὰ τὴν Ἁγ. Γραφὴν καὶ τὴν Παράδοσιν, τῆς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας τῶν 7 πρώτων Οἰκ. Συνόδων, πίστις. Ὅποιος δὲ φοβεῖται νὰ προβάλῃ τὴν Ὀρθόδοξον πίστιν εἰς τοὺς Προτεστάντας καὶ εἰς τοὺς Ρωμαιοκαθολικούς, αὐτὸς δὲν εἶναι στερεὸς ὀρθόδοξος. Αὐτὴ εἶναι ἡ τοποθέτησις τὴν ὁποίαν κάμνω σήμερον.

6. Μετὰ τὴν ἐπισκόπησιν καὶ τοποθέτησιν ταύτην τῆς ἰδικῆς μας Ὀρθοδόξου θέσεως μέσα εἰς τὴν γενικωτέραν Οἰκουμενικὴν κίνησιν ἔρχομαι εἰς τὰ εἰδικώτερα θέματα καὶ εἰς τὴν Διάσκεψιν τῆς Γενεύης, ἡ ὁποία ἐκλήθη πρῶτον μὲν νὰ προπαρασκευάσῃ τὸ ἔδαφος διὰ τὴν μέλλουσαν Μεγάλην Σύνοδον, δεύτερον δὲ νὰ προπαρασκευάσῃ μεθοδικῶς τὸν διάλογον πρὸς τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν, πρὸς τὸν Ἀγγλικανισμόν, τοὺς Μεταχαλκηδονίους, τὸν Παλαιοκαθολικισμὸν καὶ τὸν Λουθηρανισμόν. Αὕτη ἔπειτα ἐκλήθη νὰ ἐξετάσῃ καὶ τὸ ζήτημα τῆς Οἰκουμενικῆς κινήσεως καὶ τῆς τοποθετήσεως τῆς Ὀρθοδοξίας ἐν αὐτῇ. Ἔχουν τεθῆ ἤδη δι' ἐκθέσεων ὡρισμένα ζητήματα, ἐνῷ δημοσιεύεται καὶ εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἐκκλησία» ἡ ἔκθεσις τοῦ κ. Καρμίρη, εἰς

ἣν προστίθεται ἡ ἔκθεσις τὴν ὁποίαν ὑπέβαλε πρὸς τὴν Σύνοδον ὁ Σεβ. Ξάνθη Ἀντώνιος, ὁ ὁποῖος νομίζω δίδει μίαν καλὴν εἰκόνα τῆς Διασκέψεως.

Ὅθεν ἂς ἴδωμεν τὰ ζητήματα τὰ ὁποῖα ἐτέθησαν ἐκεῖ διὰ νὰ λάβωμεν θέσιν ἰδίως ἔναντι τοῦ ζητήματος τοῦ μεγάλου, τὸ ὁποῖον ὀφείλει νὰ μᾶς ἀπασχολῇ, τ.ἔ. τοῦ Διαλόγου πρὸς τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν. Εἰς τὴν ἐν λόγῳ διάσκεψιν ὁ προεξάρχων Πρόεδρος αὐτῆς Χαλκηδόνος κ. Μελίτων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὁμιλεῖ περὶ τῆς μελέτης καὶ ἐπεξεργασίας τῶν θεμάτων καὶ τῶν πρακτικῶν προτάσεων, αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ γίνουν δεκταὶ ἀπὸ τὰς κατὰ τόπους Ἐκκλησίας, διότι ἁρμόδιαι διὰ νὰ λάβουν ἀποφάσεις εἶναι αἱ Σύνοδοι. Οὕτω μόνον θὰ λάβουν σάρκα καὶ ὀστᾶ, ὅσα ἔχει προτείνει ἡ διάσκεψις καὶ ὅσα πρέπει νὰ γίνουν ἐν τῇ προπαρασκευῇ τῆς Μεγάλης Συνόδου, μάλιστα κατὰ τὴν προεργασίαν τοῦ διαλόγου πρὸς τὰς Ἐκκλησίας, τὰς ἤδη μνημονευθείσας καὶ ἐν τῇ κοινῇ συνεργασίᾳ μὲ τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν. Πρέπει, λέγει, νὰ ὑπάρξῃ κοινὴ ἐργασία τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν, πρέπει νὰ ὑπάρξουν εἰδικαὶ ἐπιτροπαί, ἀναλόγως τῶν θεμάτων, εἰς ἑκάστην Ἐκκλησίαν καὶ νὰ ὑπάρξῃ καὶ μία μόνιμος γραμματεία*. Ἡ μόνιμος γραμματεία θὰ συγκεντρώσῃ τὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα θὰ προκύψουν ἀπὸ τὰς μελέτας τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ κατόπιν νὰ συγκροτηθοῦν ἄλλαι διασκέψεις, αἱ ὁποῖαι θὰ προπαρασκευάσουν τὸ ἔδαφος διὰ τὸ μέγα ἔργον τῆς Ὀρθοδοξίας τοῦ μέλλοντος. Αὐτὴ εἶναι ἡ μέθοδος, ἡ ὁποία μέθοδος εἶναι κατ' ἀρχὴν ὀρθή, μὲ τὴν ἑξῆς οὐσιώδη διαφοράν, ὅτι εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ μὴ ὑπάρξῃ ἁπλῶς ἕνα κεντρικὸν γραφεῖον, ὅπως θέλει ἡ διάσκεψις τῆς Γενεύης, ἀλλὰ πρέπει νὰ ὑπάρξῃ μία θεολογικὴ ἐπιτροπή, ἡ ὁποία νὰ ἐπεξεργάζεται τὰ πορίσματα τῶν ἐπὶ μέρους Ἐκκλησιῶν καὶ νὰ τὰ ἑτοιμάζῃ καὶ νὰ τὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὰς Συνόδους, ἵνα ἐπιφέρουν τὰς παρατηρήσεις των, διότι ἡ διάσκεψις, ἐὰν κρίνω ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς τῆς διασκέψεως, δὲν εἶναι δυνατὸν εἰς ἕνα διάστημα 15 τὸ πολὺ ἡμερῶν νὰ ἐπεξεργασθῇ ὅλα τὰ θέματα καὶ μάλιστα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἔχουν ἀνάγκην μείζονος ἐπεξεργασίας. Εἰς τὸ ζήτημα ἀκριβῶς τῆς μεθόδου ποὺ θὰ ἐφαρμοσθῇ εἶναι ἀνάγκη νὰ δοθῇ μείζων προσοχή. Εἶναι σημαντικὸν τὸ σημεῖον τοῦτο, διότι πρέπει νὰ εἴπω κάτι τὸ ὁποῖον παρετήρησα ἤδη καὶ εἰς τὸ Μόντρεαλ (Δ' Παγκ. Διάσκ. «Πίστεως καὶ Τάξεως») εἰς τοὺς συναδέλφους μου τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν. Ὁ χρόνος τὸν ὁποῖον διαθέτομεν εἰς τὰς διασκέψεις αὐτὰς εἶναι μικρός. Δὲν προφθάνομεν νὰ διαβάζωμεν τὰς ὑπὸ ἐπιτροπῶν ἐκδόσεως συντασσομένας ἐκθέσεις (draft Com. report) ὅπως λέγον-

---

* Ταῦτα ἐγένοντο ἤδη. Πρβλ. περιοδικὸν «Ἐπίσκεψις» ἐκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ ἐν Γενεύῃ Ὀρθοδόξου Κέντρου τοῦ Οἰκουμ. Πατριαρχείου. Τὸ περιοδικὸν διατρέχει τὸ 5ον ἔτος τῆς ἐκδόσεως. Ὑπεύθυνος ὁ Σεβ. Τρανουπόλεως κ. Δαμασκηνὸς Παπανδρέου. Νῦν ἀγγέλλεται ἡ ἔκδοσις εἰδικοῦ περιοδικοῦ διὰ τῆς Μεγάλης Συνόδου τὴν προπαρασκευήν: «τῶν Συνοδικῶν».

ται εἰς τὰ ἀγγλόφωνα συνέδρια. Αὕτη συντάσσει τὸ πρῶτον σχέδιον, τὸ ὁποῖον εἰσάγεται πρὸς συζήτησιν. Δὲν προφθάνομεν ὅμως νὰ τὰ ἀναγνώσωμεν ἐμπεριστατωμένως, ὅταν μάλιστα εἶναι πολλά, ὅπως εἶναι εἰς τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν, πολλῷ μᾶλλον ὅτι ἀκολουθεῖ εἰς βραχύτατον χρόνου διάστημα τὸ δεύτερον ἢ τρίτον σχέδιον. Αὐτὸ τὸ γεγονὸς μὲ ὡδήγησεν εἰς τὸ νὰ προβῶ εἰς τὴν παρατήρησιν: ὅτι ἐὰν προσέξωμεν τὰς ἀρχαίας Συνόδους θὰ ἴδωμεν, ὅτι διήρκουν περισσότερον χρόνον ἢ τὰ σύγχρονα συνέδρια καὶ αἱ διασκέψεις. Ἐὰν ἴδωμεν ὡσαύτως τὰς Συνόδους τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας παρατηροῦμεν ὅτι συνεδρίαζον εἰς πολλὰς περιόδους ἐπὶ μῆνας καὶ ἔτη (εἰς 3 φάσεις ἡ Σύνοδος τοῦ Τριδέντου 1545-1563). Δὲν εἶναι δυνατόν, λοιπόν, εἰς τόσον βραχὺ χρόνου διάστημα 15 ἡμερῶν νὰ γίνῃ τὸ πρέπον, καὶ ἐὰν ἔτι ἔχουν φθάσει ὥριμα τὰ θέματα εἰς λεπτομερεῖς ἐκθέσεις. Τὰ ὥριμα θέματα θὰ γίνουν ὥριμα, ἐὰν ὄχι μόνον αἱ ἐπιτροπαί, ἀλλὰ καὶ θεολογικὰ κατὰ τόπους περιφερειακὰ συνέδρια συγκροτοῦνται. Λάβετε ὑπ' ὄψιν ὄχι μόνον, ὅτι εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἀλλὰ καὶ τὴν δευτέραν καὶ τὴν τρίτην καὶ τὴν τετάρτην καὶ τὴν πέμπτην καὶ τὴν 6ην καὶ τὴν 7ην ἐπὶ πόσον χρόνου διάστημα συνεδρίαζον οἱ Πατέρες ἀλλὰ καὶ τὶ προηγήθη. Τότε θὰ ἰδῆτε τὶ προηγήθη ἀπὸ ἀπόψεως θεολογικῶν συζητήσεων καὶ συγγραφῶν. Τότε ἐννοοῦμεν πῶς φθάνει εἰς τὸ τέλος ἡ Σύνοδος νὰ συζητῇ τὴν διατύπωσιν ἀποφάσεως τὴν ὥραν τῆς ὡριμάνσεως, ὅτε καὶ δίδει τὴν τελικὴν διατύπωσιν τῶν δογματικῶν καὶ Κανονικῶν ἀποφάσεων. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον, πιστεύω, ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπάρξῃ ἓν καλῶς συγκεκροτημένον θεολογικὸν γραφεῖον. Εἶναι δὲ εὐτύχημα, ὅτι κατ' ἀρχὴν ἔγινεν ἓν κέντρον βασικὸν εἰς τὴν Γενεύην. Ὅσοι τὸ ἐπεσκέφθησαν, καὶ τὸ ἐπεσκέφθην καὶ ὁ ὁμιλῶν τὸν παρελθόντα Αὔγουστον, πρέπει νὰ ἔμειναν ἐνθουσιασμένοι ἀπὸ τὴν τακτοποίησιν μιᾶς ἐπαύλεως ἐκεῖ, ἡ ὁποία ἔχει ἀρκετὰ δωμάτια κλπ. καὶ ἠμπορεῖ νὰ φιλοξενήσῃ ἀρκετοὺς μελετητὰς καὶ ἀλληλοδιαδόχως δυναμένας νὰ συνεδριάσουν ἐπιτροπάς*. Εἶναι ἀνάγκη τῆς Ὀρθοδοξίας νὰ ἔχωμεν ἓν κέντρον ἐπαφῶν καὶ συζητήσεων. Ἐφ' ὅσον εἴμεθα πολιτικῶς καὶ διοικητικῶς κεχωρισμέναι Ἐκκλησίαι, εἴμεθα αὐτοκέφαλοι Ἐκκλησίαι, τὸ θεολογικὸν ἔργον δὲν ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ μόνον ἀπὸ ἡμᾶς καὶ ἂν συμφωνήσωμεν ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες τῆς ὅλης Ἀνατολῆς**. Ἡμεῖς τὸ πολὺ ὅπερ ἠμποροῦμεν νὰ πράξωμεν εἶναι νὰ

---

* Ὅταν ἐγράφησαν ταῦτα, δὲν εἶχεν ἀρχίσει ἡ λειτουργία τοῦ Ὀρθοδόξου Κέντρου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐν 37 Chenim de Chambésy-Geneve. Διὰ μεγάλων δωρεῶν κτίζονται κτήρια διὰ τὴν λειτουργίαν τοῦ σημαντικοῦ Κέντρου. Παρὰ ταῦτα τὸ παλαιὸν κτήριον θὰ διατηρηθῇ καὶ θὰ χρησιμοποιῆται.

** Τὸ Κέντρον ἤρχισεν ἐργαζόμενον ἀπὸ τοῦ 1968-70 μὲ διευθυντὴν τὸν ἐξαίρετον κληρικὸν Ἀρχιμ. κ. Δαμασκηνὸν Παπανδρέου, διδάκτορα τῆς Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, κάτοχον δύο γλωσσῶν Γερμανικῆς καὶ Γαλλικῆς (Ἰούνιος 1970 προσθήκη). Οὗτος προήχθη εἰς τιτουλάριον μητροπολίτην Τρανουπόλεως.

συνερχώμεθα τακτικὰ εἴς τινα Μονὴν ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἔχωμεν καὶ τοὺς Ρώσσους καὶ τοὺς ἄλλους ὀρθοδόξους, νὰ συσκεπτώμεθα καὶ νὰ μελετῶμεν τὰ κοινὰ ζητήματα. Τὰ συνέδρια σπουδῶν πρέπει νὰ προηγῶνται τῆς συγκλήσεως τῶν Διασκέψεων. Τὸ ἔργον αὐτῶν θὰ προετοιμάσουν τὰ μικρὰ συνέδρια σπουδῶν καὶ ἡ διάσκεψις νὰ ἔρχεται νὰ ἑτοιμάζῃ τὴν ἡμερ. διάταξιν καὶ γενικὰς ἐκθέσεις. Καὶ ἠμπορεῖ νὰ χρειασθοῦν περισσότεραι διασκέψεις διὰ τὰ ὑπὸ συζήτησιν θέματα. Ἐνῷ, λοιπόν, συμφωνῶ μὲ τὴν ἀνάγκην τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ τοῦ Κέντρου, κρίνω πρέπον νὰ προσθέσω, ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπάρχουν περισσότεραι θεολογικαὶ δυνάμεις ἐκεῖ. Τὸ θέμα συνδέεται βέβαια καὶ μὲ τὴν τοποθέτησιν ἡμῶν τῶν Ὀρθοδόξων εἰς τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν, τὸ ὁποῖον ἐξήτασεν ἡ διάσκεψις τῆς Γενεύης. Ὀρθῶς δὲ εἶπεν, ὅτι πρέπει νὰ ἐνισχυθῇ τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν ἀπὸ ἀπόψεως Ὀρθοδόξων Θεολογικῶν δυνάμεων. Ὅμως γεννᾶται ἀμέσως τὸ ζήτημα, ποῦ θὰ εὑρεθοῦν αἱ ἀναγκαῖαι αὐταὶ δυνάμεις; Ποῦ εἶναι αὐταὶ αἱ δυνάμεις; Θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον νὰ τὰς εἴχομεν. Εἶναι ἀτύχημα, ὅτι δὲν ὑπῆρξε πρόγραμμα, διὰ νὰ ἔχωμεν περισσοτέρας θεολογικὰς δυνάμεις δι' αὐτὸ τὸ βαρυσήμαντον ἔργον τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδοξίας, ὡς τε Ἐκκλησίας καὶ Θεολογίας.* Ἀποτελεῖ δὲ ἀπόδειξιν τοῦ γεγονότος τοῦ τὶ δυνάμεθα οἱ Ἕλληνες νὰ ἐπιτελέσωμεν ἐὰν θελήσωμεν νὰ συντάξωμεν πρόγραμμα καὶ νὰ ἔχωμεν συντονισμόν, ὅτι ὁ διευθυντὴς τοῦ Ἰνστιτούτου ἐκεῖ εἶναι καθηγητὴς τῆς Σχολῆς μας (Νησιώτης) ὁ ὁποῖος μεταβαίνει εἰς Γενεύην καὶ διδάσκει κατὰ διαστήματα καὶ ἔρχεται καὶ εἰς Ἀθήνας, διότι δὲν ἔχομεν ἐπαρκεῖς δυνάμεις διὰ τὸ μέγα ἔργον. Οὔτε οἱ Ρῶσσοι ἔχουν. Ἠμπορεῖ ἴσως οἱ Ρῶσσοι νὰ παρουσιάσουν, ἀλλὰ ἐν πάσῃ περιπτώσει εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ ὑπάρξῃ κάποτε πρόγραμμα, διότι αἱ ὑποχρεώσεις τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ μάλιστα τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδοξίας εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογοι πρὸς τὸ μέγεθος τῆς Ἑλλάδος. Εἴμεθα μικροὶ μὲν ἀλλ' ἔχομεν τεραστίαν κληρονομίαν, ἡ δὲ τεραστία αὐτὴ κληρονομία, διὰ νὰ ἀξιοποιηθῇ ὄχι μόνον δι' ἡμᾶς ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν χριστιανικὸν κόσμον τῆς Οἰκουμένης, ἔχει ἀνάγκη περισσοτέρων ἰσχυρῶν θεολογικῶν δυνάμεων, ἀλλὰ καὶ προγράμματος. Τὸ πρόγραμμα εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν καὶ μάλιστα τὴν Ἑλληνικὴν εἶναι αὐτό, τὸ ὁποῖον λείπει καὶ αὐτὸ τὸ ὁποῖον εἶχα πολλάκις ἐπισημάνει καὶ εὑρίσκετο κάποτε (1966/7) ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς λύσιν (Πρβλ. Γερ. Ι· Κονιδάρη, Ἱστορία τῆς Ριζαρείου Ἐκκλ. Σχολῆς ἐν Ἀθήναις 1969 σελ. 128).

*
* *

* Διατηρούσης τὴν γνησιωτέραν Οἰκουμενικότητα τοῦ Χριστιανισμοῦ.

7. Ὁ Θεολογικὸς Διάλογος τῆς ἀληθείας μετὰ τῆς Ρώμης καὶ αἱ προϋποθέσεις αὐτοῦ.

α. Καὶ ἔρχομαι νῦν εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς διασκέψεως τῆς Γενεύης καὶ δὴ εἰς τὸ α) ποῖαι ἦσαν, διὰ νὰ ἔλθω κατόπιν β) εἰς τὰς προϋποθέσεις, ὅπως τὰς βλέπω, διὰ τὸν διάλογον μετὰ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας. Ἔχω ἐνώπιόν μου τὰς ἀποφάσεις τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν. Αὐτὰς ἐπεξεργάζομαι. Ἐν πρώτοις, ἐγένοντο ὡρισμέναι διαπιστώσεις ἐπὶ τῶν σημειωθεισῶν ἐν ταῖς σχέσεσιν μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἀπὸ τῆς τρίτης Πανορθοδόξου διασκέψεως τῆς Ρόδου καὶ ἐφεξῆς διότι ἀνεγνωρίσθη, συμφώνως πρὸς τὰ ἐν ταῖς γενικαῖς συνελεύσεσι λεχθέντα ὑπό τινων ἀντιπροσωπειῶν, ὅτι διὰ τῶν σχέσεων τούτων ἐδημιουργήθη ἐποικοδομητικὴ ἐν πολλοῖς ἀτμόσφαιρα μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Διεπιστώθη ὅμως ἐκ παραλλήλου, ὅτι ἐνιαχοῦ τοῦ Ὀρθοδόξου κόσμου ἐσημειώθησαν καὶ ὡ ρ ι σ μ έ ν α ι ἐκδηλώσεις ἀπὸ Ρωμαιοκαθολικῆς πλευρᾶς, αἵτινες καὶ ἐφείλκυσαν τὴν προσοχὴν τῶν μελῶν τῆς ἡμετέρας ἐπιτροπῆς. Πρόκειται περὶ τῶν ἀντιθέσεων τῶν συντηρητικῶν ἑκατέρωθεν, διότι πολλοί, φοβούμενοι ἀνυπάρκτους κινδύνους, στρέφονται κατὰ τῆς προσεγγίσεως τῶν Ἐκκλησιῶν (πρβλ. διὰ τὴν Ρωμ. Δύσιν Ἀθηναγόρου Θυατείρων — Θεολογικὴ ἔρευνα περὶ τῆς ἑνότητος Ἀθ. 1964). Τὴν προβληματικότητα τῆς Ἑνότητος τῶν Ἐκκλησιῶν εὑρίσκομεν εἰς τὴν διάσκεψιν τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Γενεύης· (βλέπετε ὅτι ἡ ἰδία ἡ διάσκεψις ὀνομάζει ἑαυτὴν ἐπιτροπήν), κυρίως ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τῆς προσεκτικῶς ἐμφανιζομένης πλευρᾶς τῶν δυναμένων νὰ ἔχωσιν δυσμενῆ ἐπίπτωσιν ἐπὶ τῶν περαιτέρω ἀδελφικῶν σχέσεων, τῶν ἀπαραιτήτων διὰ τὸν Θεολογικὸν διάλογον καὶ προϋποθέσεων διὰ τὴν ἄμεσον ἔναρξιν τοῦ διαλόγου τούτου. Ἐδῶ λέγονται τὰ σχετικὰ μὲ ὑπονοούμενα, διότι δὲν μᾶς λέγουν, ποῖαι θὰ εἶναι αἱ ἐνδεχόμεναι ἐπιπτώσεις. Ἡ ἡμετέρα ἐπιτροπὴ ὑπὸ τὸ φῶς τῶν διαπιστώσεων τούτων καὶ πιστὴ πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν ἀποφάσεων τῶν προγενεστέρων Πανορθοδόξων διασκέψεων (ἐδῶ λέγει τὸν ἑαυτόν της διάσκεψιν), τῆς Ρόδου, μετὰ τὴν γενομένην ἐποικοδομητικὴν συζήτησιν συνεφώνησεν ἐπὶ τῶν ἑξῆς βασικῶν σημείων, ὅπως συνεχισθῶσιν αἱ ἑκατέρωθεν, ἤτοι μεταξὺ τῶν κατὰ τόπους Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἐπαφαὶ καὶ ἐκδηλώσεις ἀδελφικῆς ἀγάπης καὶ ἀμοιβαίου σεβασμοῦ πρὸς τελικὴν ὑπερπήδησιν τῶν ὑφισταμένων δυσχερειῶν, δι' ἕνα καρποφόρον θεολογικὸν καὶ θεωρητικὸν διάλογον*.

Δεύτερον ὅπως γένηται ἐν ταῖς ἐπὶ μέρους Ὀρθοδόξοις Ἐκκλησίαις σύστασις περὶ τῆς συνεχίσεως τῆς περαιτέρω συστηματικῆς προπαρασκευῆς

---

* Πρβλ. νῦν τὰ κείμενα εἰς «Τόμον Ἀγάπης» Vatican-Phanar Rom-Istanbul 1971.

τοῦ Θεολογικοῦ ἢ θεωρητικοῦ τούτου διαλόγου μετὰ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας.

Τρίτον «ὅπως τὸ θέμα τοῦτο τῆς μελέτης τῶν ἐπὶ μέρους θεμάτων τοῦ διαλόγου τούτου γένηται παρ' ἑκάστῃ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ διὰ τῶν καταλληλοτέρων μέσων καὶ μεθόδων θεολογικῆς μελέτης, ἐξακολουθῶσι δὲ αἱ Ἐκκλησίαι ἀνταλλάσσουσαι μεταξὺ ἀλλήλων τὰ πορίσματα τῶν μελετῶν αὐτῶν, ὡς καὶ πᾶσαν ἄλλην σχετικὴν πληροφορίαν». Δὲν νομίζω ὅτι χρειάζεται λεπτομερὴς ἐξέτασις αὐτοῦ τοῦ κειμένου, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐν πολλοῖς ἀόριστον, δηλαδὴ δὲν προσφέρει ἐκεῖνο, τοῦ ὁποίου ἔχομεν ἀνάγκην, ἐνῷ εἰς ἕνα ἄλλο σημεῖον γίνεται λόγος περὶ τῆς ὑπάρξεως μιᾶς κεντρικῆς ἐπιτροπῆς, ἡ ὁποία κεντρικὴ ἐπιτροπὴ θὰ ἐπεξειργάζετο τὰ θέματα τοῦ διαλόγου. Ὁμιλεῖ ὅμως ταυτοχρόνως καὶ περὶ δυσχερειῶν, χωρὶς νὰ κάμῃ λόγον εἰδικὸν περὶ ποίων δυσχερειῶν πρόκειται. Ὅθεν γεννᾶται τὸ ζήτημα, κατὰ πόσον πράγματι προήχθη τὸ ζήτημα τοῦ διαλόγου μετὰ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, διὰ τῆς διασκέψεως τῆς Γενεύης; Αὐτὸ εἶναι τὸ ἐρώτημα, τὸ ὁποῖον ἔθεσα εἰς ἐμαυτόν, ὅταν ἀπεφάσισα ἵνα τὸ πρῶτον μάθημά μου τοῦ παρόντος ἔτους ἀφιερωθῇ εἰς τὸ ζήτημα τῆς Διασκέψεως τῆς Διορθοδόξου Ἐπιτροπῆς τῆς Γενεύης, διότι πράγματι ἡ Ἐκκλησία ἡ Ρωμαϊκή, παρὰ τὰς τεραστίας διαφοράς, αἱ ὁποῖαι μᾶς χωρίζουν πρὸς αὐτήν, εἶναι ἐγγύτερον ἡμῶν καὶ ἐγγύτερον τοῦ Ἀγγλικανισμοῦ, ὁ ὁποῖος ὅμως στερεῖται ἑνότητος καὶ ἐγγύτερον καὶ τῶν ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν κοινωνιῶν, αἱ ὁποῖαι κεῖνται εἰς μακρὰν ἀπόστασιν ἀφ' ἡμῶν. Καὶ ἡ ἀπάντησις τὴν ὁποίαν ἔδωσα εἰς ἐμαυτόν, εἶναι ὅτι εἶναι προβληματικόν, κατὰ πόσον προήχθη τὸ θέμα τοῦ διαλόγου πρὸς τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν διὰ τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Γενεύης. Διὰ τοῦτο θὰ ὁμιλήσω σήμερον περὶ τῶν κυρίων προϋποθέσεων τοῦ διαλόγου πρὸς τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν. Ὅθεν ἔρχομαι εἰς τὸ π ρ ῶ τ ο ν σημεῖον, τὸ ὁποῖον δὲν φαίνεται οὐδαμοῦ εἰς τὰ κείμενα τῆς διασκέψεως. Δὲν γνωρίζω ἂν τὰ πρακτικὰ θὰ ἔλθουν κάποτε εἰς φῶς διὰ νὰ διαφωτίσουν ἡμᾶς, ἀλλ' ἀπὸ ὅσα βλέπω εἰς τὰ κείμενα, ἅτινα ἔχω ἐνώπιόν μου, λέγω ὅ τ ι δ ὲ ν ἐ τ έ θ η ζ ή τ η μ α π ρ ο ϋ π ο θ έ σ ε ω ν τ ο ῦ Θ ε ο λ ο γ ι κ ο ῦ Δ ι α λ ό γ ο υ τ ῆ ς Ἀ λ η θ ε ί α ς.

Ἡ σ κ έ ψ ι ς μ ο υ ἀ φ ο ρᾷ ε ἰ ς μ ί α ν κ α ι ρ ί α ν προϋπόθεσιν τοῦ Διαλόγου. Εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ ὑπάρξῃ παρ' ἡμῖν ἡ γνῶσις τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἱστορίας, οὐσίας καὶ πραγματικότητος. Αὐτὸ εἶναι τὸ πρῶτον μέγα θέμα, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ σπουδάσουν, ὅσοι θὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὸν διάλογον πρὸς τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ οὐσία αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας ὡς Ὀργανισμοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ πολιτικοῦ, διότι ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία ὑπῆρξε μία οἱονεὶ συνέχεια τῆς ἀρχαίας Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Αὕτη ἡ μάθησις ἀποτελεῖ προϋπόθεσιν ἀπαραίτητον καὶ διὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἔναρξιν τοῦ Θεο-

λογικοῦ διαλόγου τῆς ἀληθείας[1]. Ἔπειτα τὸ δεύτερον θέμα εἶναι ἡ βαθεῖα γνῶσις τῆς Ὀρθοδοξίας, ἡ ὁποία, βέβαια, ὑποτίθεται, ὅτι ὑπάρχει μεταξὺ τῶν Ὀρθοδόξων θεολόγων: ὅμως πρέπει νὰ λεχθῇ, ὅτι ἡ ἀνάγκη τῆς γνώμης αὐτῆς ἀνακύπτει ἀπὸ τὰ πρακτικὰ καὶ δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ εἴπω περισσότερα. Τὸ πρῶτον ὅμως ζήτημα δὲν φαίνεται νὰ ἔχει τεθῆ. Τρίτον σημεῖον εἶναι ἡ γνῶσις τῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ἀπασχολοῦν σοβαρῶς τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὰ ὁποῖα φαίνονται εἰς μίαν κολοσσιαίαν ἀληθῶς βιβλιογραφίαν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἀληθῆ ποταμόν, θὰ ἔλεγον, ἐν τῷ παρόντι. Εἶναι ἀφάνταστον, τὸ τὶ ἔγινεν, ἰδίως τὸ τὶ γράφεται, μετὰ τὴν Σύνοδον τοῦ Βατικανοῦ[2]. Ἡ βιβλιογραφία εἶναι τόσον μεγάλη καὶ εἶναι τόσον πολλὰ τὰ προβλήματα τὰ τεθέντα μέχρι σήμερον, ὥστε ἡ συντηρητικὴ πλευρά, διότι καὶ ἐκεῖ ὑπάρχουν συντηρητικοὶ ὡς καὶ παρ' ἡμῖν, ἡ συντηρητικὴ πλευρὰ τοῦ Βατικανοῦ νὰ ἀρχίζῃ νὰ ζητῇ νὰ τεθῇ χαλινὸς διότι τὰ θεμέλια τοῦ Ρωμαιοκαθολικοῦ οἰκοδομήματος ἐτέθησαν ἐν ἀμφιβόλῳ. Ἡ δὲ τελευταία ἐγκύκλιος τοῦ Πάπα διὰ τὰ ἀντισυλληπτικὰ ἔθεσεν ἐν τῇ Δύσει ἐπὶ τάπητος τὸ ζήτημα τοῦ κύρους τοῦ Ρωμαίου Ἐπισκόπου. Εἰς καμμίαν ἄλλην ἐποχὴν ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία εἰς τοὺς τελευταίους αἰῶνας, δὲν ἐτέθη πρὸ ὀξυτάτων θεολογικῶν προβλημάτων καὶ πρὸ πάντων διαμφισβητήσεως τῆς αὐθεντίας, ὅπως ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία τῶν ἡμερῶν μας. Θὰ ἀναφερθῶ εἰς ἕνα συγκεκριμένον βιβλίον π.χ., τὸ ὁποῖον ἀνέγνωσα καὶ τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς δύο ἐκ τῶν μᾶλλον σημαινόντων Θεολόγων τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, τοὺς K. Rahner καὶ Ratzinger: Episcopat und Primat[3]. Θὰ τὸ μεταφράσωμεν: Τὸ ἐπισκοπᾶτον τ.ἔ. τὸ σῶμα τῶν Ἐπισκόπων καὶ τὸ Πρωτεῖον. Εἰς αὐτὸ τὸ βιβλίον βλέπει τις τὴν θεολογικὴν καὶ δὴ καὶ ἐκκλησιολογικὴν ἀγωνίαν τῶν διαπρεπῶν Θεολόγων, οἱ ὁποῖοι θέλουν νὰ συμβιβάσουν τὰ δικαιώματα τῶν ἐπισκόπων, ὡς διαδόχων τῶν ἀποστόλων πρὸς τὰ δικαιώματα τοῦ Ρωμαίου ποντίφηκος, ὡς «διαδόχου τοῦ Πέτρου», ὅπως ἀνακύπτουν ἀφ'

---

1. Οὕτω ἐχαρακτηρίσαμεν τὸν μέλλοντα νὰ διεξαχθῇ Θεολογικὸν Διάλογον μεταξὺ τῆς Καθολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῆς Θεολογικῆς τοιαύτης εἰς τὸν περὶ Μεγάλου Βασιλείου λόγον ἡμῶν ἐν τῇ Μεγάλῃ αἰθούσῃ τῶν τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἐξεδόθη εἰς τὸ τεῦχος τῶν λόγων τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ 1965-1966 καὶ εἰς ἰδιαίτερον τεῦχος ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ Μέγας Βασίλειος πρότυπον Οἰκουμενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἡγέτου» μετὰ εἰσηγήσεως τοῦ πρυτάνεως, καὶ Λόγον τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, (κατ' ἐντολὴν τῆς Συγκλήτου). Νῦν (1970) ἐξετυπώθη ἡ 2α ἔκδοσις.

2. Ἴδε τρίτομον ἔκδοσιν λατινικῶν κειμένων μετὰ γερμανικῆς μεταφράσεως καὶ σχολίων τοῦ Λεξικοῦ: Lexikon für Theologie und Kirche ὑπὸ τὸν τίτλον Das II Vaticanum I, II, III, ἔκδοσις Herder, 1966.

3. Μετὰ τὴν σύνταξιν τοῦ παρόντος ἐξεδόθησαν τὰ βιβλία τῶν H. Kün: Die Kirche (1971) καὶ πρὸ πάντων τὸ Infalibilität, eine Anfrage. Ταῦτα προεκάλεσαν σάλον εἰς τὴν Δυτ. Ἐκκλησίαν, διὸ καὶ ὁ διάσημος ἤδη συγγραφεὺς εὑρίσκεται ὑπόδικος ἐνώπιον τοῦ ἁρμοδίου ὀργάνου τοῦ Βατικανοῦ.

ἑνὸς μὲν ἀπὸ τὴν σύνοδον τὴν Α' Βατικανήν, ἡ ὁποία καθώρισε τὸ ἀλάθητον, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ἐπικειμένην τότε (τὸ βιβλίον ἐξεδόθη προηγουμένως) συζήτησιν εἰς τὴν Β' Βατικανὴν σύνοδον. Εἶναι μία ἀληθὴς ἀγωνία Θεολόγων, οἱ ὁποῖοι προσπαθοῦν νὰ συμβιβάσουν τὰς δύο διαδοχὰς τῆς Ρωμαϊκῆς Θεωρίας, δύο πράγματα σχεδὸν ἀσυμβίβαστα, τὸ Πρωτεῖον καὶ τὴν Διαδοχὴν τῶν 'Αποστόλων, ὡς καὶ τὴν ἑνότητα τῶν 'Αποστόλων. Εἰς τὰς προϋποθέσεις πρέπει νὰ προσθέσω αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἤδη ἐτόνισα εἰς τὴν γενικὴν εἰσαγωγήν, ἀνήκει καὶ ἓν ζήτημα τῆς μορφώσεως πολλῶν Θεολογικῶν στελεχῶν καὶ δὴ κληρικῶν, διότι εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ ἀρχαία 'Εκκλησία, ἡ ὁποία εἶχε μέγαν ἀριθμὸν ἐπισκόπων οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἐξ ἴσου ἱκανοὶ καὶ εἰς τὴν διοίκησιν καὶ εἰς τὴν Θεολογίαν, ἔπραττεν ἐν προκειμένῳ τὸ πρέπον, δι' ὃ καὶ αὕτη ὡδήγησε τὴν 'Αρχ. Καθολικὴν 'Εκκλησίαν εἰς τὴν νίκην τῆς 'Ορθοδοξίας, ἀκριβῶς, διότι εἶχεν ἄνδρας, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἱκανοὶ καὶ εἰς τὰ δύο. Εἶναι ἄξιος πάσης ἐξάρσεως ὁ τρόπος κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ 'Αρχαία 'Εκκλησία ἔλυσε τὸ βαρυσήμαντον τοῦτο ζήτημα, δηλ. νὰ ἀποκτήσῃ κλῆρον μορφωμένον, διότι δύναται νὰ δώσῃ ἀφορμὰς σκέψεων διὰ τὴν μέθοδον λύσεως τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ζητήματος τῆς 'Ελληνικῆς 'Ορθοδόξου 'Εκκλησίας, τῆς μορφώσεως τοῦ κλήρου καὶ εἰδικῶν στελεχῶν τῆς 'Ελλαδικῆς 'Εκκλησίας. Εἰς τὴν Δύσιν ὑπῆρξε καὶ ὑπάρχει νῦν συνέχεια τῆς ἀρχαίας, μεθόδου δι' ὃ καὶ εἶναι αὕτη ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς ὑπάρξεως πολυαρίθμων προσώπων, τὰ ὁποῖα διαθέτουν καὶ τὰ δύο, τ.ἔ. τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν διοικητικὴν ἱκανότητα, αὐτάρκης.'Αλλὰ βεβαίως ἡ Ρωμαϊκὴ 'Εκκλησία εἶχε τὴν πρόνοιαν κατὰ τὴν ἀνασύστασιν τοῦ τάγματος τῶν 'Ιησουιτῶν νὰ ἀναθέσῃ καὶ εἰς αὐτὸ τὴν δημιουργίαν ἐπιστημονικῶν στελεχῶν, περὶ τῶν ὁποίων θὰ σᾶς ὁμιλήσω εἰς τὴν ἑπομένην ὁμιλίαν.

β) Πρέπει ἡ 'Εκκλησία νὰ διαθέτῃ ἀριθμὸν κληρικῶν ἱκανῶν εἴς τε τὴν Θεολογίαν καὶ εἰς τὴν διοίκησιν.

'Η Ρωμαϊκὴ 'Εκκλησία ἔχει μίαν μεγάλην παράδοσιν, διότι τὰ μοναχικὰ τάγματα τῆς Δύσεως ἀνέλαβον τὸ ἔργον τῆς μορφώσεως τοῦ κλήρου καὶ τὸ ἔργον αὐτὸ ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν λαϊκῶν. Εἶναι μακρὰ ἡ ἱστορία τῆς παιδείας τῆς Ρωμαϊκῆς 'Εκκλησίας εἰς ὅλας τὰς χώρας, ἀλλὰ θὰ ἤθελα σήμερα νὰ ἀναφέρω κάτι ἐκ τῆς ἐπαφῆς, τὴν ὁποίαν εἶχα μετὰ ρωμαιοκαθολικῶν κατὰ τὸν τελευταῖον καιρόν[1]. Πρόκειται περὶ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἕνας μέγιστος ἀριθμὸς καθηγητῶν τῶν ρωμαιοκαθολ. πανεπιστημίων εἶναι 'Ιησουῖται. Εἶχα τὴν ἀφορμὴν ἐκ τῆς ἐπαφῆς κατὰ τὸν παρελθόντα Αὔγουστον τοῦ 1968 ἐν Γερμανίᾳ, ὅπου μετέβην δι' ἐπιστημονικὸν ταξείδιον, νὰ γνω-

1. Τῷ 1968 ἐν Γερμανίᾳ, ἔνθα μετέβην δι' ἐπιστημονικὸν ταξείδιον.

ρίσω Ἰησουίτας, οἱ ὁποῖοι μοῦ εἶπον ὅτι μετὰ τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν οἱ κληρικοί των, οἱ μοναχοί, εἶναι ὑποχρεωμένοι ν' ἀσχοληθοῦν μὲ τὴν γλωσσικήν των ἐκπαίδευσιν, ἡ ὁποία ἀναφέρεται εἰς τὰς τρεῖς γλώσσας, ὅπως τὴν ἔχουν καὶ αἱ θεολογικαὶ Σχολαὶ τῆς Δύσεως. Ἐπὶ τρία χρόνια μανθάνουν ἑλληνικά, λατινικὰ καὶ ἑβραϊκὰ καὶ εἶτα σπουδάζουν πέντε ἔτη φιλοσοφίαν καὶ τέσσαρα θεολογίαν. Ταῦτα ἀκολουθοῦν δύο ἔτη πρακτικῆς-ἱερατικῆς ἀσκήσεως. Περίπου εἰς ἡλικίαν τριάκοντα δύο ἕως τριάκοντα τεσσάρων ἐτῶν εἶναι ἕτοιμοι διὰ τὰ ποικίλα ἐκκλ. ἔργα οἱ Ἰησουίται. Αὐτὴ εἶναι ἡ μόρφωσίς των. Θέλω νὰ ἐξάρω ἕνα σημεῖον εἰς αὐτὴν τὴν βραχυτάτην ἔκθεσιν: Πέντε ἔτη εἶναι ὄντως ἀναγκαῖα διὰ τὴν φιλοσοφικὴν μόρφωσιν, διότι προϋπόθεσις τῆς ἀναπτύξεως τῆς Θεολογίας εἶναι ἀσφαλῶς ἡ ἰσχυρὰ φιλοσοφικὴ μόρφωσις καὶ βαθεῖα φιλοσοφικὴ διανόησις. Ὅταν ἤμην φοιτητὴς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν εἶχα ἐπαφὴν μὲ τὸν ἀείμνηστον καθηγ. Ε. Ἀντωνιάδην, τὸν ὁποῖον ἐβιογράφησα, ἔδωσα μᾶλλον ἕνα γενικὸν χαρακτηρισμόν, καὶ ὁ ὁποῖος μοῦ ἔλεγε καὶ τὸ ἔγραψα εἰς τὴν Βιογραφίαν του, ὅτι ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ εἰς τὸ κατώφλιον τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς ἡ ἐπιγραφή: «μηδεὶς ἀφιλοσόφητος εἰσίτω». Ἀκμὴ τῆς Θεολογίας σημαίνει καὶ ἀκμὴν τῆς φιλοσοφούσης θεολογικῆς σκέψεως. Ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία μὲ τὰ τεράστια αὐτῆς ἱδρύματα, τὰ ὁποῖα ἔχουν οἱ Ἰησουίται, ἔχει ἐξασφαλίσει νὰ δίδῃ μέγα πλῆθος καθηγῃ τῶν τῶν Πανεπιστημίων καὶ θεολογούντων κληρικῶν καὶ δὴ καὶ ἐπισκόπων, διότι εἰς τὰς προϋποθέσεις της ἀνήκει καὶ ἡ προγραμματισμένη ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ ἐκκλησιαστικὴ πολιτική, διὰ τὴν ὁποίαν πολλάκις ἔχω γράψει ἱκανὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν Ἑλλην. Ἐκκλησίαν, ἀλλ' ὡμίλησα εἰς ὦτα μὴ ἀκουόντων.

γ) Τὸ πέμπτον σημεῖον ἀφορᾷ εἰς τὴν συνείδησιν περὶ τῶν σκοπῶν εἰδικῶς τοῦ διαλόγου μετὰ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας. Ὁ διάλογος πρὸς τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν πρέπει νὰ ἔχῃ συγκεκριμένους σκοπούς. Σκοποὺς ἀμέσους καὶ σκοποὺς ἀπωτέρους. Ποῖοι εἶναι οἱ ἄμεσοι σκοποί;

Δύο βαρυσήμαντοι προϋποθέσεις τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ἀληθείας.

Καὶ ἐδῶ ἔρχομαι εἰς τὰς πλέον βαρυσημάντους προϋποθέσεις ἐνάρξεως τοῦ Διαλόγου πρὸς τὴν μεγάλην ταύτην Ἐκκλησίαν τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀμερικῆς, τῆς βορείου καὶ μάλιστα τῆς Νοτίου.

1) Εἶναι ἡ ἄρσις τῶν ἐμποδίων, τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὸν Θεολογικὸν διάλογον πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Δύσεως. Θὰ ὁμιλήσω περὶ τῶν ἐμποδίων, ἀφοῦ προηγουμένως λάβω θέσιν ἀπέναντι τῶν λεγομένων, ὅτι εὑρισκόμεθα ἤδη εἰς τὸν διάλογον τῆς Ἀγάπης. Ὀρθῶς παρετηρήθη, νομίζω, εἰς τὴν Γενεύην, ὅτι παρὰ τὴν ὑφισταμένην μεγάλην ἐγγύτητα τῶν δύο

Ἐκκλησιῶν εἰς τὰ κεφαλαιώδη σημεῖα, ἔχει δημιουργηθῆ διὰ τῶν αἰώνων μέγα χάσμα μεταξὺ αὐτῶν τῶν δύο πρεσβυγενῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, ἀκριβῶς διότι εἶναι Ρωμαιοκαθολική, ἐπειδὴ δῆλον ὅτι ὁ Καθολικισμός της προσδιορίζεται ἀπὸ τὴν νομικὴν σχολαστικὴν-θωμιστικὴν καὶ Ἀριστοτέλειον φύσιν τοῦ Ρωμαϊκοῦ Πνεύματος, ἀπεσπάσθη ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν. Αὐτὴ εἶναι ἡ καιρία αἰτία τοῦ Σχίσματος καὶ ὡς εἰς ἄλλας περιπτώσεις τονίζω, ἡ ἀπωτάτη καὶ καιρία αἰτία τοῦ Πρώτου Διχασμοῦ τοῦ Χριστιανισμοῦ (ὡς γνωρίζουν οἱ μαθηταί μου, ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας Καθολικῆς Ἐκκλησίας). Ἀπέβη δὲ ἡ ἐν τῇ Δύσει Ἐκκλησία Ρωμαϊκὴ καὶ ὅσον περισσότερον ἐγίνετο Ρωμαϊκὴ τόσον περισσότερον ἀπεξενοῦτο ἡμῶν καὶ ἐδημιούργει ἐχθρότητας καὶ ὡδηγήθη εἰς τὰς 4 κυρίας συγκρούσεις. Γνωρίζουν οἱ μαθηταί μου, ὅτι θεωρῶ ὡς κυριωτάτην αἰτίαν τῆς διαιρέσεως τῆς Ἀρχαίας Καθολικῆς Ἐκκλησίας τὴν διὰ τοῦ Ρωμαϊκοῦ πνεύματος μεταμόρφωσιν τῆς καθολικότητος τῆς Δύσεως εἰς Ρωμαϊκήν, πολιτικοῦ χαρακτῆρος. Ἕνεκα ἀκριβῶς τοῦ λόγου τούτου ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία δὲν ἦλθεν εἰς μίαν ἢ δύο συγκρούσεις πρὸς τὴν Ἀνατολὴν ἢ τὴν Δύσιν, ἀλλὰ ἦλθεν εἰς τέσσαρας συγκρούσεις. Ταύτας παρουσιάζει ἡ παγκόσμιος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία θεωροῦσα τὴν διὰ μέσου πολλῶν αἰώνων ἐξέλιξιν εἰς τὰς κυρίας αὐτῆς γραμμάς. Ἡ δὲ ἐξέλιξις διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι, ἀκριβῶς διότι μετεβλήθη ὁ Ὀργανισμὸς τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ ἐκκλησιαστικὸς εἰς ἐκκλησιαστικοπολιτικόν, ὡδηγήθη ἡ Ἐκκλησία αὕτη εἰς τὴν σύγκρουσιν τοῦ Θ' αἰῶνος πρὸς τὸν Φώτιον, εἰς τὴν σύγκρουσιν τὴν δευτέραν πρὸς τὸν Κηρουλάριον (1054) καὶ εἴκοσιν ἔτη βραδύτερον εἰς τὴν σύγκρουσιν πρὸς τὴν Γερμανικὴν Αὐτοκρατορίαν καὶ ἄλλα κράτη (1073/5), βραδύτερον δὲ εἰς τὴν σύγκρουσιν πρὸς τὸ θρησκ. λαϊκὸν αἴσθημα καὶ τὴν Θεολογίαν, ὡς θεολογίαν τῆς δικαιώσεως, ὅπως τὴν ἀντελήφθη ὁ Λούθηρος (1517). Ὥστε ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία ὡδηγήθη ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῆς, τῆς μεταμορφώσεως δηλ. τῆς οὐσίας αὐτῆς εἰς Ρωμαιοκαθολικήν, ὡδηγήθη εἰς τὴν τελευταίαν τετάρτην σύγκρουσιν, ἐξ ἧς προῆλθεν ὁ Προτεσταντισμός, ὡς Μεταρρύθμισις. Δὲν βλέπω ὡς Ἐκκλησιαστικὸς Ἱστορικὸς μεμονωμένως οὔτε τὰ γεγονότα τοῦ 9ου αἰ., οὔτε τὰ γεγονότα τοῦ 11ου αἰ., ὅσον ἀφορᾷ τὰς σχέσεις τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ βλέπω τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν ἐν τῇ πορείᾳ αὐτῆς, ὅπως κατὰ τρόπον θαυμάσιον ἐμφανίζεται ἡ πορεία αὕτη εἰς τὴν τρίτην σύγκρουσιν. Ὁ ἀγὼν αὐτῆς ἦτο ἀγὼν περὶ κυριαρχίας τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἶτα τοῦ Κόσμου. Ἀφοῦ διεκήρυξε τὴν θέλησιν αὐτῆς, νὰ ἔχῃ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐξουσίαν ἅπασαν, ὡδηγήθη εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὴν πολιτείαν, διότι ἦτο ἀνάγκη νὰ ἀπαλλαγῇ τοῦ Καισαροπαπισμοῦ (πρβλ. Δ. Στεφανίδου Ἐκκλ. Ἱστορία 1959 σελ. 479) καὶ νὰ καταλήξῃ, κατὰ τὸν περὶ περιβολῆς ἀγῶνα (Investiturstreit) εἰς τὸν Παποκαισαρισμόν, ὁ ὁποῖος ἄριστα ἐκφράζει τὸν Ρωμαιοκαθολικισμὸν τῶν Μεσαιωνικῶν Χρόνων, ἰδίᾳ

ἀπὸ τοῦ Ἰννοκεντίου μέχρι τοῦ τραγικοῦ Πάπα Βονιφατίου τοῦ Η (ιγ-ιδ' αἰών). Ἐπακόλουθα τοῦ γεγονότος τούτου εἶναι ἡ σύγκρουσις τοῦ 16ου αἰ. Τότε δὲ ἐπῆλθεν ἡ ὁλοκλήρωσις, ἐν μεγάλῳ μέτρῳ, τοῦ ἐκρωμαϊσμοῦ, εἰς τὴν ἐν Τριδέντῳ Σύνοδον (1545–1563). Μόνον ὅποιος γνωρίζει αὐτὴν τὴν ἐξέλιξιν, ἠμπορεῖ νὰ ἀντιληφθῇ διατὶ τὴν ὥραν τῆς συγκρούσεως εἰς τὴν Δύσιν γίνεται ἡ Ἐκκλησία τῆς Δύσεως περισσότερον ρωμαϊκὴ καὶ ὁλοκληροῦται ἡ Ἐκκλησία αὕτη εἰς τὴν Ἀντιμεταρρύθμισιν τῆς ἐν Τριδέντῳ Συνόδου.

δ) Ἀπέμεινεν δεύτερον τὸ τελευταῖον καίριον σημεῖον πρὸς ἐξέτασιν τῶν προϋποθέσεων τοῦ κυρίου Θεολογικοῦ διαλόγου, ὁ ὁποῖος θὰ δύναται καθ' ἡμᾶς ν' ἀρχίσῃ ἐὰν ἐν τῷ χρόνῳ τοῦ λεγομένου διαλόγου τῆς Ἀγάπης ἀρθοῦν τὰ μεγάλα ἐμπόδια τῆς Οὐνίας καὶ τῆς Προπαγάνδας. Πρόκειται, ὄχι περὶ μόνον τοῦ Πρωτείου ἐξουσίας τοῦ Ρωμαίου ἐπισκόπου, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἀλαθήτου, τὸ ὁποῖον ἡ Ρώμη διετύπωσε τελικῶς τὴν ὥραν τῆς συγκρούσεως πρὸς τὰς ἐθνικότητας τοῦ 19ου αἰ. τῷ 1870. Ὅταν ἡ Ρώμη κατέστη πρωτεύουσα τῆς Ἰταλίας ἐκλείσθη εἰς τὸ Βατικανὸν ὁ Ρωμαῖος ἐπίσκοπος καὶ προσέδωκεν εἰς τὴν αὐθεντίαν αὐτοῦ μεγαλύτερον κῦρος διὰ τῆς θεσπίσεως τοῦ ἀλαθήτου* καὶ ἑπομένως ἀναγκαίως ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία παλαίει νῦν πρὸς ἑαυτήν. Αὐτὴν τὴν πάλην τὴν εὑρίσκει κανεὶς μέχρι τῶν ἡμερῶν μας εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς Βατικανῆς Συνόδου καὶ μάλιστα τῆς Θεολογίας, ἡ ὁποία ἀκολουθεῖ τὴν Βατικανὴν Σύνοδον. Ὑπῆρξε, βεβαίως, εὐτύχημα διὰ τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν, ὅτι μετὰ τὸν Πῖον τὸν 12ον, διπλωμάτην καὶ τῆς παλαιᾶς φρουρᾶς ἐπίσκοπον, ἦλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Ἰωάννης ὁ 23ος, ὁ ὁποῖος ἤνοιξε ἕνα δρόμον νέον διὰ ν' ἀνανεώσῃ τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν. Οὕτως ἔχομεν μίαν ἀρχὴν βελτιώσεως τῆς ἐν λόγῳ Ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν ἐγὼ ὀνομάζω «ἀρχὴν τοῦ ἀπορωμαϊσμοῦ» διὰ τὴν ἐν ἀπωτάτῳ μέλλοντι ἐπάνοδον εἰς τὸν ἀρχαῖον Καθολικισμόν. Πρόκειται διὰ τὴν νέαν ἔναρξιν μακρᾶς πορείας τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία καταλήξασα εἰς ἐκρωμαϊσμὸν πλήρη εἰς τὰς δύο μεγάλας συνόδους τοῦ Τριδέντου καὶ τὴν Α' Βατικανὴν (192-1870), πιθανῶς ἤρξατο τῆς ἀντιθέτου πορείας. Ἐὰν κατορ-

---

* Τὴν ἀπόφασιν περὶ ἀλαθήτου, διακρινομένην εἰς τὸ κείμενον διὰ τοῦ definimus (ὁρίζομεν), εὑρίσκομεν προχείρως εἰς τὸ ἔργον Conciliorum oecumenicorum degreta edidit centre die documentatione Instituto per les sience religiose, Bologna, ἐπιμελείᾳ Ios. Alberigo, Perikle Ioannou, Claudio Leonardi — Paulo Prodi, Consultante Hub. Jedin, editio altera MCMLXII σελ. 791/2. Εἰς τὴν IV συνεδρίαν τῆς Συνόδου τοῦ 1870 ἐψηφίσθη εἰς τὸ 4ον κεφ. εἰς τὸ περὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Ἐν αὐτῷ τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἀναφερομένῳ εἰς τὸ θέμα «De Romani pontificis infallibili magesterio, διετυπώθη ἡ διδασκαλία αὕτη. Θεμελιώνεται δὲ ἡ διδασκαλία εἰς τὸ Ματθ. 16,18 (Σὺ εἶ Πέτρος κλπ), εἰς τὴν Formula Hormisdae τοῦ 517, εἰς τὴν φερομένην ὁμολογίαν τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου καὶ τὴν Φλωρεντιανὴν Σύνοδον τοῦ 1439.

θώση νὰ ἀποβάλῃ τὸν ἔντονον ρωμαϊσμόν, τότε ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ὁδηγηθῇ πρὸς τὴν ἑνότητα τῆς ἀρχαίας Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία κατὰ τὰς Ὀρθοδόξους ἀπόψεις, ὅπως ἐξετέθησαν εἰς τὸ Ν. Δελχί, ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τοῦ διαλόγου μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν: τ.ἔ. Ἐπιστροφὴ εἰς ἐκείνην τὴν ἐποχήν*. Αὐτὴ εἶναι ἡ θεμελιώδης τοποθέτησις τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Αὐτὴ εἶναι ἡ Ὀρθόδοξος τοποθέτησις ἐν Οἰκουμενικῷ πνεύματι, ἐν ἀγάπῃ χριστιανικῇ, διότι δὲν ἠμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν εἰς τοὺς Δυτικούς, ἐλᾶτε νὰ γίνετε ὀρθόδοξοι, ἀλλὰ ἠμποροῦμεν νὰ καλέσωμεν αὐτοὺς νὰ συναντηθῶμεν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς ἀρχαίας ἡνωμένης Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Φρονῶ ὅτι ὁ Παῦλος ὁ 6ος εἶναι πολὺ συντηρητικώτερος ἢ ὁ Ἰωάννης ὁ 23ος, ἀλλὰ προχωρεῖ εἰς τὴν ἰδίαν γραμμήν. Ὑπῆρξε καλὴ διάθεσις καὶ καλὴ θέλησις, προσέγγισις καὶ ἄμβλυνσις τῶν ἀντιθέσεων μεταξὺ Ἰωάννου τοῦ ΚΓ' καὶ τοῦ Πατριάρχου Ἀθηναγόρου Α' καὶ εἶτα Παύλου τοῦ ΣΤ' καὶ Ἀθηναγόρου Α'. Οὕτω διηνοίχθη νέος δρόμος, ὁ ὁποῖος ἔγινεν εὐρύτερος ἀπὸ τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου, παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι καὶ εἰς τὴν Σύνοδον ταύτην καὶ εἰς μίαν ἐκδήλωσιν σημαντικήν, τὴν Ἐγκύκλιον «Ecclesiam suam» Παύλου τοῦ 6ου, φαίνεται νὰ ὑπάρχουν καὶ νὰ ἐπανέρχωνται ἰσχυροὶ οἱ συντηρητικοί, οἱ ἰσχύσαντες πρότερον. Εἶναι ἰσχυρὰ ἡ θέσις τῶν συντηρητικῶν κύκλων, οἱ ὁποῖοι ἐπιδροῦν ἐπὶ τοῦ Παύλου τοῦ 6ου, διότι, ὁ ἐξετάζων τὴν βιβλιογραφίαν τῶν μετὰ τὴν Βατικανὴν Σύνοδον, ἀντιλαμβάνεται ὅτι ἡ συντηρητικὴ μερὶς αἰσθάνεται φόβους μεγάλους, διὰ τὴν μεταβολὴν καὶ τὴν μείωσιν τῆς ἐπιβολῆς τῆς αὐθεντίας τοῦ Ρωμαίου ἐπισκόπου. Ὑπάρχει δὲ ἔντονος κρίσις αὐθεντίας τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας**.

Εἰς τὸ μέγα ἔργον τὸ ἀφορῶν ἐν ἀρχῇ τὴν ἑνότητα καὶ εἶτα τὴν προπαρασκευὴν τῆς Ἑνώσεως ὑπάρχουν μέγισται δυσχέρειαι, αἱ ὁποῖαι ὅμως πρέπει νὰ ἀρθοῦν καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς Δύσεως καὶ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας. Εἶναι δὲ ἀνάγκη νὰ σημειωθῶσι τινὰ ἐκ τῶν γεγονότων τῶν τελευταίων ἐτῶν, πρῶτον δὲ τὸ γεγονὸς τῆς συγκλήσεως τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου, ἔπειτα ἡ παρουσία τῶν ρωμαίων παρατηρητῶν εἰς τὴν διάσκεψιν τῆς Ρόδου (1961) καὶ τὸ σπουδαιότερον εἰς Ν. Δελχὶ (1961). Μέγα γεγονὸς ἦτο ὄχι μόνον ἡ συνάντησις τοῦ Ἀθηναγόρου καὶ

---

* Ger Konidaris: The Orthodox Contribution in the Section of Unity in New Delhi: Introductory note, ἐν «Θεολογία» 1962, σελ. 183-187 καὶ ἀνάτυπον. Ἐνταῦθα παρατίθεται καὶ ἡ ἑλλ. μετάφρασις Ἀ. Ἀλιβιζάτου. Ἓν ἐκ τῶν θεμελιωδεστέρων κειμένων-δηλώσεων, αἵτινες κατετέθησαν ποτὲ εἰς τὴν Οἰκουμ. Κίνησιν, εἶναι ἀσφαλῶς ἡ δήλωσις τῆς Ὀρθοδόξου ἀντιπροσωπείας εἰς τὸ Τμῆμα Ἑνότης τῆς Γ' Γεν. Συνελεύσεως τοῦ Παγκ. Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν ἐν Ν. Δελχί (1961). Συνετάγη διὰ τῆς συνεργασίας ὅλων μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν πατέρα Georg. Florovsky καὶ τὸν ἀείμν. Καθηγητὴν Ἀμίλκαν Ἀλιβιζᾶτον.

** Ἡ πάλη ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς Ρωμαϊκῆς Θεολογίας καὶ Ἐκκλησίας εἶναι δυσχερής, ἕνεκα τῶν ἀνωτέρω μνημονευθεισῶν νέων τάσεων τοῦ ὑποκειμενισμοῦ καὶ τοῦ νεωτερισμοῦ περὶ ὧν ἐγένετο ἀνωτέρω λόγος.

τοῦ Παύλου τοῦ 6ου εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ (Ἰαν. 1964), ἀλλὰ καὶ ἡ ἄρσις τοῦ ἀναθέματος τὸ 1965. Δὲν ἤρθη τὸ σχίσμα, ὅπως πολλοὶ ἀνοήτως γράφουν, ἀλλ' ἤρθη ἁπλῶς τὸ ἀνάθεμα τοῦ 1054, τὸ ὁποῖον ἦτο καὶ ἀντικανονικόν*. Ὅλα αὐτὰ ὁδηγοῦν εἰς κάποιαν ἑνότητα τῶν Ἐκκλησιῶν ἐν τῇ πράξει, ὡς συνήθως λέγεται ὑπὸ τῶν Ἱεραρχῶν τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου. Ἀλλὰ εἰς τὰ σπουδαῖα ταῦτα γεγονότα ἔρχεται νὰ προστεθῇ ἡ πρότασις τῶν ἡμετέρων περὶ τοῦ Θεολογικοῦ διαλόγου. Ὅθεν ἐνταῦθα πρέπει νὰ τὸ τονίσω, ὅτι ὅτε ἐκλήθημεν εἰς τὴν Β' Βατικανὴν Σύνοδον, ἠρνήθημεν νὰ στείλωμεν ἀντιπροσώπους. Ἀρνηθέντες ὅμως τὴν ἀποστολὴν παρατηρητῶν προετείναμεν τὸν διάλογον, τὸν ὁποῖον εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ διεξαγάγωμεν, ἀφοῦ τὸν μεθοδεύσωμεν. Πρέπει ὅμως νὰ σημειώσω ὡσαύτως ὅτι οἱ φίλοι μας οἱ Ρῶσσοι ἐπῆραν τὸν λόγον ὃν ἔδωκαν πρὸς ἡμᾶς πίσω καὶ ἀπέστειλαν παρατηρητὰς εἰς τὴν Σύνοδον τοῦ Βατικανοῦ, κάμνοντας ἰδίαν πολιτικήν. Ἦλθε δὲ τὸ θέμα τοῦ Διαλόγου κατόπιν εἰς τὴν Διάσκεψιν τῆς Ρόδου (1964) τὸ ὁποῖον καὶ συνεζητήθη διὰ μακρῶν ἀλλὰ προεκάλεσε διενέξεις. Τὸ ζήτημα ὅπερ μᾶς ἀπησχόλησε ἦτο τὸ ἑπόμενον:

Κατὰ πόσον ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης θὰ ἔλθῃ εἰς ἀπ' εὐθείας ἐπαφὴν πρὸς τὸν Ρωμαῖον Ἐπίσκοπον, ἐξαγγέλλων ἐπισήμως τὸν διάλογον ἐν τῇ ἀπαντήσει εἰς τὸ μήνυμά του πρὸς τὴν Διάσκεψιν τῆς Ρόδου τοῦ 1964. Τοῦτο ἦτο βεβαίως ἓν ζήτημα δευτερεῦον ἀλλὰ μὲ σημαντικὴν ἀξίαν, δι' ὃ καὶ ἀπησχόλησε τὴν διάσκεψιν, τὸ δὲ ἕτερον ἦτο τὸ τῆς ἀναβολῆς ἢ μὴ τοῦ διαλόγου, μετὰ τὴν λῆξιν τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου (αὐτόθι σελ. 34), ἂν καὶ ἡμεῖς προετείναμεν τοῦτον. Οἱ ἡμέτεροι ὑπεχώρησαν εἰς τὴν ἀξίωσιν τῶν Ρώσσων νὰ μὴ γίνῃ ἀπευθείας ἀπάντησις, διὰ τοῦ Οἰκουμ. Πατριάρχου, ἀλλὰ εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους ἐνταῦθα καὶ τὸν Καρδινάλιον Αὔγ. Βεα, Πρόεδρον τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῆς Ἑνότητος, τοῦ Βατικανοῦ. Ἕνεκα τούτου δὲν ὑπέγραψα τὰ πρακτικά, ἅτινα οὐδέποτε ἐξεδόθησαν, οὐδὲ ἐστάλησαν ἐν ἀντιγράφῳ εἰς τὰ μέλη τῆς Διασκέ-

---

* Τὰ ἐπίσημα κείμενα τῆς ἄρσεως τοῦ ἀναθέματος εὕρηνται εἰς τὸν Τόμον τῆς Ἀγάπης, περὶ οὗ ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω, ἀπὸ τῆς σελ. 287 κ. ἑξ. Ὁρμώμενος ἀπὸ τὴν ἰδέαν τῆς ἀντικανονικότητος (ἀναφέρω ἐν στοιχεῖον: Ὁ πάπας Λέων ὁ Θ' εἶχεν ἀποθάνει ὅταν ἔγινε τὸ ἀνάθεμα!) καὶ τὴν ἀνάγκην ἄρσεως τῶν ἐμποδίων εἰσηγήθην κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὡς κοσμήτωρ αὐτῆς (1965-6) τὴν ἐπικρότησιν τῆς κοινῆς πράξεως τοῦ Πάπα καὶ τοῦ Οἰκουμ. Πατριάρχου, ὥστε νὰ μὴ προλάβῃ νὰ ἐκδηλωθῇ ἡ ἀντίδρασις τῶν ὑπερβαλλόντως συντηρητικῶν. Εἰς τὸν προγραμματισμὸν τῆς δημιουργίας τῶν προϋποθέσεων τῆς ἐνάρξεως τοῦ οὐσιαστικοῦ θεολογικοῦ διαλόγου τῆς ἀληθείας — τῆς ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ καὶ τῇ κοινῇ παραδόσει τῶν 7 Οἰκουμ. Συνόδων περιεχομένης — ἡ ἄρσις τῶν ἐμποδίων ἀναγκαίως περιελάμβανε καὶ τὴν ἄρσιν τῶν ἀναθεμάτων τοῦ 1054. Διὰ τοῦτο οὐ μόνον μετέσχον ἄνευ δισταγμοῦ τῆς ἀκολουθίας τοῦ Πατριάρχου εἰς Ἱεροσόλυμα τὸν Ἰαν. 1964 (ἐκλήθην ὑπ' αὐτοῦ, τῇ ἐγκρίσει τῶν Ὑπουργείων Ἐξωτερικῶν καὶ Προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως) μόνος ἐκ τῶν τακτικῶν καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἀλλ' εἶχον καὶ τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐγκρίσεως καὶ ἀνακοινώσεως δημοσίᾳ τῆς ἐν λόγῳ ἀποφάσεως περὶ τοῦ γεγονότος τῆς ἄρσεως τοῦ ἀναθέματος.

ψεως! (Πρβλ. Ι. Καρμίρη: Ὀρθοδοξία καὶ Ρωμαιοκαθολικισμὸς ΙΙ. Ἡ Γ' Πανορθόδοξος Διάσκεψις τῆς Ρόδου καὶ ἡ Γ' φάσις τῆς Β' Βατικανείου Συνόδου. Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περιοδ. Ἐκκλησία, Ἀθῆναι 1964, σελ. 11). Δὲν ὑπέγραψα τὰ πρακτικὰ διαφωνήσας, διότι ἀπεδέχθη ἡ πλειοψηφία τὴν ἰδέαν, ὅτι πρέπει νὰ εἴμεθα ὅλοι σύμφωνοι εἰς ὅλα, ἐφ' ὅσον καὶ οἱ Ρῶσσοι δὲν θέλουν νὰ στείλῃ ὁ Πατριάρχης γράμμα εἰς τὸν Πάπαν καίτοι ἡμεῖς προετείναμεν τὸν διάλογον! Ὀρθὸν ἦτο νὰ μὴ ὑπάρχῃ μειοψηφία. Ἀλλ' ἐρωτῶ: Διατί ἔπρεπε νὰ μὴ στείλῃ γράμμα ὁ Πατριάρχης, ἀφοῦ μάλιστα εἶχε γίνει τὸ μεῖζον τοὐτέστιν ἡ συνάντησις Πάπα καὶ Πατριάρχου; Ἐπηκολούθησαν ἄλλα γεγονότα, τὰ ὁποῖα παρεμέρισαν τὰς πολιτικῆς φύσεως ἀντιρρήσεις. Πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ ἀλληλογραφοῦν οἱ συναντηθέντες ἀρχηγοί, ἀφοῦ μάλιστα ἡμεῖς προετείναμεν, τὸ τονίζω, τὸν διάλογον, οἱ δὲ Ρῶσσοι μετέβησαν αὐτοβούλως εἰς Ρώμην;

Καὶ εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς συναντήσεως τῶν Ἱεροσολύμων ὑπῆρξε διαφωνία, ἀλλὰ διατί τόση στενοκαρδία; Ὅθεν διετύπωσα τότε τὸ ἐρώτημα: Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἀρχίσῃ ὁ διάλογος ἐὰν δὲν χαιρετίσουν ἀλλήλους οἱ ἀρχηγοί τῶν Ἐκκλησιῶν; Αἱ προβαλλόμεναι πολλάκις ἀντιρρήσεις στεροῦνται νοήματος. Δὲν εἶναι δὲ δυνατὸν νὰ ἀρχίσῃ ὁ διάλογος τῆς ἀγάπης χωρὶς νὰ ὑπάρξῃ μεταξύ των χαιρετισμός, ἐφ' ὅσον ὁ Οἰκουμ. Πατριάρχης εἶχε τὴν εὐτυχῆ ἔμπνευσιν νὰ ἐπωφεληθῇ τῆς ὡσαύτως εὐτυχοῦς ἐμπνεύσεως τοῦ Παύλου τοῦ ΣΤ' νὰ ἐπισκεφθῇ τὰ Ἱεροσόλυμα (Ἰαν. 1964) καὶ νὰ συμφωνηθῇ ἡ συνάντησις, χωρὶς νὰ προφθάσῃ νὰ συζητήσῃ τὰ κατὰ τὴν δυνατότητα τῆς συναντήσεως μὲ τοὺς ἄλλους Ὀρθοδόξους. Εἶναι ὅμως εἰς ἐμὲ γνωστόν, ὅτι οἱ Σέρβοι ἔχουν τὴν γνώμην, ὅτι ἀνήκει φυσικῶς ἡ πρωτοβουλία εἰς ὡρισμένα ζητήματα εἰς τὸν Οἰκ. Πατριάρχην ὡς πρῶτον τῆς Ἀνατολῆς. Ὀρθῶς, λοιπόν, ἡ Α.Θ.Π. ὁ Οἰκουμ. Πατριάρχης, ὁ Ἀθηναγόρας, ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν, δι' ὃ καὶ τὸ μέγα γεγονὸς εἰς τὴν Μέσην Ἀνατολὴν τὰς ἡμέρας ἐκείνας τοῦ Ἰανουαρίου 1964 δὲν ἦτο, ὅπως θὰ ἦτο, ἐὰν ἐπεσκέπτετο τὰς χώρας τῆς Μέσης Ἀνατολῆς ὁ Πάπας μόνος του, ἀλλὰ ἦτο ἡ συνάντησις τῶν δύο Ἀρχηγῶν τῶν πρεσβυγενῶν Ἐκκλησιῶν. Καὶ μὲ τὴν ἐμφάνισίν του ὁ Ἀθηναγόρας ὁ Α' νομίζω ὅτι συνετέλεσεν εἰς τὴν ἑδραίωσιν τῆς θέσεως τῆς Ὀρθοδοξίας ἐν τῇ Μέσῃ Ἀνατολῇ. Μετασχὼν τοῦ ἱστορικοῦ τούτου γεγονότος ἐνθυμοῦμαι τὴν ἐπιμονὴν μὲ τὴν ὁποίαν ἐζήτει ἡ Κυβέρνησις τῆς Συρίας, ὅταν εἴμεθα εἰς τὸ Ἀμμάν, νὰ μεταβῇ ὁ Πατριάρχης μετὰ τῆς ἀκολουθίας του εἰς τὴν Δαμασκόν. Ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως τῆς Δημοκρατίας τῆς Συρίας καὶ ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας ἐζήτουν νὰ μεταβῶμεν εἰς Δαμασκόν. Ὁ Πατριάρχης ὅμως ὀρθῶς εἶπεν, ὅτι δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀλλάξῃ τὸ προκαθορισθὲν ταξείδιον καὶ νὰ μεταβληθῇ ὁ σκοπὸς καὶ ἡ ἔμφασις τοῦ ταξειδίου, ἀποβλέποντος εἰς τὴν πρώτην μετὰ 1.450 ἔτη περίπου συνάντησιν τοῦ Πάπα καὶ Πατριάρχου καὶ μόνον, καὶ δὴ καὶ «ἐπὶ ἴσοις ὅροις»*. Ὑπεγραμμί-

* Τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ δὲν χρειάζεται σήμερον νὰ ἐνθυμούμεθα.

ζετο οὕτω τὸ κύριον γεγονός· ἡ συνάντησις τῶν δύο ἐκκλησιαστικῶν ἡγετῶν καὶ ὄχι νεόν τι, ἡ ἰδική του περιοδεία. Περιοδείαν ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ ὁ Πατριάρχης καὶ ἄλλοτε. Πολὺ ὀρθῶς! Οἱ Ὀρθόδοξοι τῆς Μ. Ἀνατολῆς ἠσθάνθησαν τότε ἰδιαιτέραν ὑπερηφάνειαν διὰ τὴν παρουσίαν τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ τὴν ἀπονομὴν τῶν τιμῶν εἰς τὸν Οἰκ. Πατριάρχην, αἱ ὁποῖαι ἦσαν βασιλικαὶ τιμαί. Τὰ σπουδαῖα, λοιπόν, ταῦτα βήματα ὡδήγησαν εἰς συζήτησιν περὶ τῆς ἀναγκαίας πρακτικῆς ἐνεργείας πρὸς ἀποσαφήνισιν τοῦ νοήματος τοῦ διαλόγου. Βεβαίως ἔχομεν πολλὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα ὑποβοηθοῦν αὐτὸν τὸν διάλογον, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ προχωρήσωμεν εἰς τὸ ζήτημα τῆς μεθόδου, τὴν ὁποίαν ἔθιξα εἰς τὸ προηγούμενον μάθημα.

***

Εἶναι βαρυσήμαντον τὸ θέμα τῆς μεθόδου, τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν νὰ ἀκολουθήσωμεν κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ διαλόγου πρὸς τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Δύσιν. Συνήθως γίνεται λόγος περὶ τοῦ Διαλόγου τῆς Ἀγάπης, ἐν τῷ ὁποίῳ εὑρισκόμεθα, καὶ προστίθεται ὅτι θὰ ἀκολουθήσῃ ὁ Θεολογικὸς Διάλογος. Ὁ συνάδελφος κ. Ι. Καρμίρης λέγει: «Δὲν πρέπει νὰ κάνωμεν διάκρισιν τοῦ πρώτου ἀπὸ τοῦ δευτέρου, διότι εἶναι ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ νόμισμα ἢ δύο ὄψεις ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ νομίσματος». Ἀσφαλῶς εἶναι ἀξιοπρόσεκτος αὐτὴ ἡ παρατήρησις διὰ τὴν ἐνδελεχῆ μελέτην τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν νὰ κάμωμεν εἰς τὸ θέμα τῆς ὀρθῆς μεθοδεύσεως τοῦ ἀναποφεύκτου, διὰ λόγους παγκοσμίου ἀνάγκης τοῦ Χριστιανισμοῦ τοῦ παρόντος, καὶ διὰ λόγους εἰδικούς, πρὸς τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν.

1. Ἡμεῖς, δεχόμενοι τὴν τοποθέτησιν, ὅτι ὑπάρχει, μετὰ τὴν συνάντησιν τῶν ἡγετῶν τῶν δύο πρεσβυγενῶν Ἐκκλησιῶν, τὴν ἄρσιν τοῦ ἀναθέματος καὶ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν Ἐργασίας τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, διάλογος τῆς Ἀγάπης, ἐνῷ πολλαὶ συναντήσεις θεολόγων γίνονται, θέτομεν μίαν ἄλλην πλευρὰν τοῦ θέματος ἐνώπιον τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν: α. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦ διαλόγου τῆς Ἀγάπης καὶ ἀκριβῶς ἐν τῷ κλίματι αὐτοῦ τῷ προσφόρῳ δέον νὰ δημιουργηθοῦν αἱ προϋποθέσεις τοῦ Διαλόγου, τοῦ Θεολογικοῦ, τῆς ἀληθείας τῆς ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ καὶ τῇ Ἱερᾷ Παραδόσει τῶν 8 πρώτων αἰώνων περιεχομένης. Αἱ προϋποθέσεις αὗται εἶναι βασικαί, διότι ἀναφέρονται πρῶτον εἰς τὴν ἄρσιν τῶν ἐμποδίων, ἅτινα δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μείνουν καὶ δεύτερον εἰς τὸν ἀνωτέρω μνημονευθέντα σκοπὸν τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ἀληθείας. Αὐτὰ εἶναι θεμελιώδη. Ὁ μικτὸς χαρακτὴρ τῶν ἐμποδίων, περὶ ὧν γίνεται λόγος εὐθὺς ἀμέσως, ἐμποδίων πρακτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικοθεολογικῶν, ἐπιβάλλει τὴν εἰς τὸ προκαταρκτικὸν στάδιον τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου, λύσιν των.

β. Ἀλλ' εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Γενεύης ἐτέθη ταυτοχρόνως μία ἄλλη

προϋπόθεσις, ἡ ὁποία ἴσως δέον νὰ τεθῇ ὡς πρώτη, τοὐτέστιν ὅτι πρέπει αἱ Ἐκκλησίαι νὰ διορίσουν μίαν εἰδικὴν Διορθόδοξον Κεντρικὴν Ἐπιτροπήν, ἡ ὁποία νὰ ἐξετάσῃ τὰς προϋποθέσεις καὶ τοὺς σκοποὺς τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ἀληθείας, προσθέτομεν «ἐπὶ ἴσοις ὅροις», ἐφ' ὅσον πρόκειται νὰ συναντηθῶμεν καὶ νὰ συνεννοηθῶμεν εἰς τὸ κοινὸν ἔδαφος τῆς Ἀρχαίας Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ πρότασις εἶναι ὀρθὴ ἀρκεῖ νὰ γίνῃ ἡ Ἐπιτροπὴ ἀπὸ κληρικοὺς καὶ λαϊκούς, τοὺς μᾶλλον εἰδήμονας.

Ἐν αὐτῇ τῇ Ἐπιτροπῇ δέον νὰ ἐπιδιωχθῇ ἡ διαλεύκανσις τῶν ζητημάτων, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν καθορισθῇ. Αὐτὴ ἡ Ἐπιτροπὴ θὰ πρέπει νὰ ἐκκαθαρίσῃ τὸ ἔδαφος καὶ νὰ δημιουργήσῃ καὶ τὰς ψυχολογικὰς καὶ πραγματικὰς προϋποθέσεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι δυνατὸν νὰ ἐμποδίσουν τὸν Διάλογον. Μέθοδοι καὶ σκοποὶ τοῦ Διαλόγου (διαδικαστικὰ θέματα) πρέπει νὰ ἀποσαφηνισθοῦν, διότι μόνον οὕτω θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ προχωρήσωμεν μὲ τὴν ἐλπίδα ἑνὸς καρποφόρου οὐσιαστικῶς Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ἀληθείας. Αὐτὴ ἄλλωστε ἡ Κεντρικὴ Διορθόδοξος Ἐπιτροπὴ θὰ συντάξῃ ἐν τέλει καὶ τὴν ἡμερησίαν διάταξιν τοῦ μέλλοντος νὰ διεξαχθῇ, μὲ μακρὰν προοπτικήν, διαλόγου.

Κατόπιν τῶν θεμελιωδῶν τούτων παρατηρήσεων ἔρχομαι εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἐξετάσεως τῶν σημαντικῶν ἐμποδίων, ὧν ἡ ἄρσις θ' ἀποτελέσῃ τὴν ἀρίστην προϋπόθεσιν ἐνάρξεως Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ἀληθείας.

Δύο θεωροῦμεν σημαντικὰ ἐμπόδια τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου μεταξὺ τῆς Καθολικῆς Ὀρθοδόξου καὶ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας: Ὑπάρχει ἡ Οὐνία καὶ ἡ ἀθέμιτος προπαγάνδα, ἡ ὁποία οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὸν διὰ τοῦ δημοσίου κηρύγματος Εὐαγγελισμὸν καὶ τὴν τυχὸν δι' αὐτοῦ ἐπερχομένην ἀλλαγὴν ἐκκλησιαστικοῦ δόγματος. Δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀρχίσῃ Θεολογικὸς Διάλογος, ἐὰν αὐτὰ τὰ δύο μεγάλα προβλήματα δὲν λυθοῦν. Ὑπάρχει ἤδη ἕτοιμον τὸ ἔδαφος διὰ τὴν λύσιν τοῦ θέματος καὶ παρομοία πρὸς τὴν ἀπαιτουμένην συμφωνία ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς προπαγάνδας. Εἶναι ἄλλωστε ἓν ἐκ τῶν ζητημάτων, τὰ ὁποῖα ἀπησχόλησαν καὶ τὸ Παγκ. Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν πολλάκις, δι' ὃ καὶ ἐγένετο δεκτὴ ἑτοιμασθεῖσα[1] ἀπόφασις εἰς συνεδρίαν πρὸ ἐτῶν τῆς ἐτησίως συνερχομένης Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Π.Σ.Ε. εἰς τὴν Οὐγγαρίαν. Τὴν ἀπόφασιν τῆς Κεντρ. Ἐπιτροπῆς ἐδέχθη εἶτα καὶ ἡ Συνέλευσις (περὶ ἀπαγορεύσεως τοῦ ἀθεμίτου προσηλυτισμοῦ). Αὐτὸ εἶναι ἕτοιμον κείμενον δυνάμενον νὰ τροποποιηθῇ καὶ νὰ βελτιωθῇ. Πρόκειται περὶ λύσεως βασικοῦ θέματος, διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συνεργαζώμεθα εἰς ἕνα συμβούλιον, καὶ ἐν προκειμένῳ ἡ ἀπόφασις ἀφορᾷ τὸ Παγκ. Συμβ. τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ αὐτοχρόνως ὁ ἕνας νὰ κάμνῃ προπαγάνδαν ἐναντίον τοῦ ἄλλου. Οὐδὲ νοεῖται προπαγάνδα ἀποβλέπουσα εἰς τὸ νὰ ἀλλάξωμεν τὰς δογματικὰς πεποιθήσεις μελῶν

1. Ἐπιμελῶς. Φυσικῶς ἀποκρούεται ἡ ἀθέμιτος προπαγάνδα.

τῶν Ἐκκλησιῶν ποὺ συνεργάζονται. Εἶναι ἡ τοιαύτη ἐνέργεια ἀντιχριστιανική. Ἐκεῖ, λοιπόν, ἔχομεν ἕτοιμον ὑλικόν, ἐνῷ διὰ τὸ θέμα τῆς Οὐνίας δὲν ἔχομεν κάμει ἄλλην προπαρασκευήν, πλὴν ἐκείνης τὴν ὁποίαν συνέγραψεν ὁ ἀείμνηστος διδάσκαλος Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, καὶ ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἐξετασθῇ ὑπὸ νέον φῶς καὶ ἐν σχέσει πρὸς ὅσα λέγει ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία. Δὲν ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρχῃ Οὐνία καὶ νὰ λέγωμεν ὅτι διεξάγομεν Θεολογικὸν Διάλογον. Αὐταὶ εἶναι ἀπὸ ἀπόψεως ὄχι ἁπλῶς μεθόδου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀπόψεως οὐσίας, προϋποθέσεις βασικαὶ ἀφορῶσαι πράγματι εἰλικρινῆ ἀντιμετώπισιν τοῦ θέματος τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου. Ἐὰν δὲ αὐτὰ τὰ δύο μεγάλα ἐμπόδια δὲν ἀρθοῦν ἐκ τοῦ μέσου, ποῖον κλῖμα εἶναι δυνατὸν νὰ δημιουργηθῇ καὶ θὰ ὑπάρξῃ μεταξύ μας διὰ νὰ διεξαχθῇ ὁ Θεολογικὸς Διάλογος καὶ τί εἴδους διάλογος Ἀγάπης ὑπάρχει, ὅταν αὐταὶ αἱ πέτραι σκανδάλου ὑπάρχουν μεταξύ μας; Αὐτὴ ἡ σαφήνεια, τὴν ὁποίαν θέτω δημοσίᾳ πρέπει νὰ κυριαρχήσῃ καὶ νὰ κρατήσῃ παρ' ἡμῖν. Τὸ θέμα τῆς Οὐνίας εἶναι πολὺ μεγάλο, ὄχι μόνον δι' ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία ἐπέτυχε πολλὰ ἐν μεγάλῳ μέτρῳ εἰς τὴν Μ. Ἀνατολήν, διὰ τῆς Οὐνίας. Τὸ πρόβλημα τῆς Οὐνίας εἶναι πολὺ μεγάλο ὄχι μόνον γενικῶς ἀλλὰ καὶ εἰδικῶς εἰς τὴν Μ. Ἀνατολὴν καὶ διὰ τὴν Σερβίαν. Ἐπίσης εἶναι μεγάλο καὶ εἰς τὴν Ρουμανίαν. Ὑπῆρξεν εἰς τὴν Διάσκεψιν τῆς Ρόδου μακρὰ συζήτησις ἐκ μέρους καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας καὶ ἐκ μέρους τῆς Σερβίας, ἡ ὁποία εἶχε μίαν πρόσφατον ἄκρως λυπηρὰν ἱστορίαν (πρβλ. Βιβλίον: Ἰωάννου Κοβάτσεβιτς: Σχέσεις τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Ρωμαιοκαθολικισμόν· προσηλυτιστικαὶ ἐνέργειαι τοῦ Βατικανοῦ· Ἐναίσ. διατριβή, Ἀθῆναι 1965). Πρόκειται δι' ἄκρως λυπηρὰν ἱστορίαν κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ μεγάλου πολέμου ἀφορῶσαν τοὺς Κροάτας, διότι οἱ ρωμαιοκαθολικοὶ Οὐστάσι ἐπέρασαν πολλὰς χιλιάδας Ὀρθοδόξων ἐν στόματι μαχαίρας εἰς τὴν Κροατίαν. Εἰς τὴν Ρουμανίαν, ἕνεκα τῆς ἐπανόδου ὑπὸ τὸ Μποσελβικικὸν καθεστὼς οὐνιτῶν εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν ὡς καὶ τὴν Τρανσυλβανίαν, ὑπάρχουν νῦν πολλὰ ζητήματα. Καὶ ἡμεῖς ἐγνωρίσαμεν τὴν Οὐνίαν ἀφ' ὅτου ἦλθον ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν οἱ Οὐνῖται μὲ τὸν Χαλαβατζῆν, ἕνεκα τῆς ἀνυπαρξίας πολιτικῆς τοῦ κράτους (πρὸ τοῦ 1930), τὸ ὁποῖον ἐδέχετο τὰς παραστάσεις τοῦ Πρέσβεως τῆς Γαλλίας ὑπὲρ τῶν Οὐνιτῶν.

Εἰς τὴν Δύσιν βλέπουν τὴν Οὐνίαν οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ ὑπὸ ἄλλο πρῖσμα, διότι ἰσχυρίζονται οἱ θεολόγοι των ὅτι οἱ Οὐνῖται ἀποτελοῦν τὴν γέφυραν ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν. Εἶναι πολύπλοκον καὶ δυσχερέστατον πρόβλημα. Ὅμως πρέπει νὰ λεχθῇ, ὅτι κάποτε ἠκούσθη φωνὴ ἀληθείας ἀπὸ ἕναν Οὐνίτην Ἱεράρχην: τότε εἶπεν, (ὅταν εἴμεθα εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ἔγινεν ἐκείνη ἡ περιώνυμος συνάντησις μεταξὺ Πάπα καὶ Πατριάρχου): «ἂν εἴμεθα ἡμεῖς ἐμπόδιον εἰς τὴν ἕνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν ἂς φύγωμεν ἀπὸ τὴν μέσην». Αὐτὸ εἶπεν ὁ Μάξιμος, ἀλλὰ αὐτὸ ἐλέχθη εἰς τὴν ὥραν ἐκείνην τοῦ ἐνθουσιασμοῦ,

ὁπότε καὶ οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ ἦσαν συγκεκινημένοι. Ἀξίζει νὰ ἀναφέρω εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο μίαν ἱστορικὴν λεπτομέρειαν, ἀναφερομένην εἰς τὸν νῦν Καρδινάλιον διάδοχον τοῦ Bea εἰς τὴν Γραμματείαν τῆς Ἑνότητος τοῦ Βατικανοῦ, διὰ ν' ἀποδείξω, ὅτι δὲν φθάνει ὁ ἐνθουσιασμὸς διὰ νὰ λυθοῦν σοβαρὰ ζητήματα. Ὁ ἐπίσκοπος Willebrands*, ὅταν ἐκράτει τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ ἀνεγίνωσκεν ὁ Πάπας καὶ ὁ Πατριάρχης τὸ 17ον κεφάλαιον τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου, ἔκλαιεν ἐκ χαρᾶς καὶ ἐδάκρυσε καὶ αὐτὸς ὁ ἀείμν. Καρδ. Tisserant, ὁ Πρύτανις τοῦ Κολλεγίου τῶν Καρδιναλίων καὶ μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας. Ἡ συγκίνησις παρῆλθεν καὶ τὰ ζητήματα παραμένουν καὶ τὸ Σχίσμα ὑπάρχει. Εἶναι μεγάλα, λοιπόν, τὰ πρὸς ἄρσιν ἐμπόδια καὶ ἔπρεπε νὰ τεθοῦν εἰς τὴν Γενεύην. Εἶναι κρῖμα, ὅτι ἡ Γενεύη ἐστερεῖτο ἱστορικῶν καὶ κανονολόγων, διότι τὸ θέμα τῆς μεθόδου καὶ τῶν συγκεκριμένων θεμάτων εἶναι βασικὸν διὰ νὰ δυνηθῶμεν κάποτε νὰ προχωρήσωμεν εἰς τὸν Θεολογικὸν Διάλογον τῆς Ἀληθείας. Πρέπει νῦν νὰ προσθέσω, ὅτι κατὰ τὸν χρόνον αὐτὸν τῆς προπαρασκευῆς τοῦ Διαλόγου πρέπει νὰ εἴμεθα σύμφωνοι ἐπὶ ἑνὸς βασικοῦ σημείου καὶ πρέπει νὰ συμφωνήσῃ καὶ ἡ ἄλλη πλευρά, πρὶν ἢ ἀκόμα αἱ ἐπιτροπαὶ καταρτίσουν τὴν ἡμερησίαν διάταξιν, ἡ ὁποία θ' ἀπαιτήσῃ μεγάλους κόπους καὶ χρόνον. Διότι ὅταν θὰ ἀρχίσωμεν τὴν προκαταρκτικὴν ἐργασίαν θὰ κάμωμεν ἀναγκαίως ἡμεῖς μίαν πρωταρχικὴν ἡμερησίαν διάταξιν θεμάτων, θὰ κάμουν καὶ ἐκεῖνοι μίαν ἡμερησίαν διάταξιν, εἶτα δὲ θὰ πρέπει νὰ γίνῃ μία κοινὴ διάσκεψις διὰ νὰ συμφωνήσωμεν ἐπὶ τῆς κοινῆς ἡμερησίας διατάξεως. Θὰ ἐπαναληφθῇ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐπράξαμεν εἰς τὰς δύο Ἐπιτροπὰς τοῦ Βελιγραδίου. Κατηναλώσαμεν 15 ἡμέρας διὰ τὴν ἡμερησίαν διάταξιν (αἱ δύο Ἐπιτροπαὶ) τοῦ Διαλόγου πρὸς τὴν Ἀγγλικανικὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Παλαιοκαθολικήν. Μόνον διὰ τὴν ἀναγραφὴν τῶν θεμάτων εἰς τὰς δύο-τρεῖς σελίδας ἐχρησιμοποιήθησαν συνεδρίαι 15 περίπου ἡμερῶν. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀπαιτεῖ μέθοδον καὶ ἐργασίαν προσεκτικήν. Ἐπ' αὐτοῦ πρέπει νὰ συμφωνήσωμεν ὅλοι οἱ Ὀρθόδοξοι ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου. Πρέπει νὰ εἴμεθα οἱ Ὀρθόδοξοι σύμφωνοι, ἐπὶ τοῦ βασικοῦ τούτου σημείου.

Τελικαὶ παρατηρήσεις περὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ Διαλόγου καὶ τῆς ἐπιδιωκομένης ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν ἐν τῷ ἀπωτάτῳ μέλλοντι.

Τὸν σκοπὸν τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ἀληθείας τὸν ἐξεθέσαμεν κατ' ἀρχήν, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη ἐνταῦθα νὰ συνδέσωμεν τὰ λεχθέντα πρὸς τὸ μέγα θέμα τῆς ἑνότητος τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ, θέμα μέγιστον, ἀπασχολοῦν ὄχι μόνον τὰς Ἐκκλησίας ἐν τῷ συνόλῳ ἀλλὰ καὶ δύο εἰδικὰς Γραμματείας, τῆς μιᾶς τοῦ Βατικανοῦ καὶ τῆς ἑτέρας τοῦ Παγκ. Συμβουλίου τῶν

* Νῦν Καρδινάλιος.

Ἐκκλησιῶν. Καὶ ἡ μὲν Γραμματεία διὰ τὴν ἑνότητα τοῦ Βατικανοῦ εἶναι νέα ἡ δὲ Γραμματεία τοῦ Π.Σ. τῶν Ἐκκλησιῶν εἶναι ἡ παλαιὰ ὀργάνωσις «Πίστις καὶ Τάξις» (Faith and Order). Αὕτη συνεχωνεύθη μετὰ τῆς ὀργανώσεως «Ζωὴ καὶ Ἐργασία» (Life and Work) ἐν τῷ Παγκοσμίῳ Συμβουλίῳ τῶν Ἐκκλησιῶν, τῷ ἱδρυθέντι τῷ 1948 ἐν τῇ Α' Γενικῇ Συνελεύσει, τῇ ἱδρυτικῇ τοῦ ἐν λόγῳ Συμβουλίου. Ὑπὸ τὴν παλαιὰν καὶ τὴν νέαν μορφὴν ἡ ἐν λόγῳ Ὀργάνωσις συνεκάλεσε τέσσαρα Παγκόσμια Συνέδρια: ἐν Lausanne τῆς Ἑλβετίας 1927, ἐν Edinburgh 1937, ἐν Lund τῆς Σουηδίας τῷ 1952, καὶ ἐν Montreal τοῦ Καναδᾶ τῷ 1963. Ἡ Γραμματεία αὕτη ἐκδίδει σειρὰς ἔργων ἐν οἷς καὶ τὰ Πρακτικὰ τῶν ἐν λόγῳ Συνεδρίων. Τὸ θέμα ὅμως τῆς Ἑνότητος καταλαμβάνει τοιαύτην θέσιν εἰς τὸ Παγκ. Συμβ. τῶν Ἐκκλησιῶν, ὀρθῶς, ὥστε νὰ ἀπασχολῇ σχεδὸν πάντοτε ὡς καίριον τμῆμα τῶν θεμάτων καὶ τῶν ἐργασιῶν τῶν Γεν. Συνελεύσεων τοῦ Παγκ. Συμβ. τῶν Ἐκκλησιῶν (Amsterdam 1948, Evanston, Illinois τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν 1954, New Delhi 1961, Uppsala 1968).

Ἡ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Οἰκουμενικῆς κινήσεως τελοῦσα Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἰωάννου τοῦ ΚΓ' († 1958) καὶ τοῦ Παύλου τοῦ ΣΤ', ἵδρυσε τὴν Εἰδικήν της Γραμματείαν διὰ τὸν Οἰκουμενισμόν, ὃν δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἀγνοήσῃ, ἐφ' ὅσον ἔπνευσεν ἐν τῇ ἐν λόγῳ Ἐκκλησίᾳ ἄνεμος ἐλευθερίας καὶ ἀναγεννήσεως. Εἰδικὰ δημοσιεύματα ἔρχονται εἰς φῶς καὶ ἀσφαλῶς θὰ ἔλθουν εἰς φῶς*.

Μετὰ τὰς πληροφορίας ταύτας ἐρχόμεθα εἰς τὸ θέμα τοῦ εἴδους τοῦ διαλόγου καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς Ἑνότητος καὶ τοῦ πνεύματος τὸ ὁποῖον δέον νὰ διέπῃ ἡμᾶς καὶ πρὸ πάντων τοὺς Δυτικοὺς κατὰ τὸν χρόνον τῆς προπαρασκευῆς τοῦ ἔργου τῆς ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐν τῷ ἀπωτάτῳ μέλλοντι. Καὶ ἐδῶ ὁδηγὸς εἶναι ἡ Ἀρχαία ἡνωμένη Καθολικὴ Ἐκκλησία. Ὁποίου εἴδους θὰ εἶναι ὁ Διάλογος, ὁ λεγόμενος εἰς τὰ ἔγγραφα τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Γενεύης θεωρητικὸς ἢ θεολογικὸς διάλογος, τὸ ὁποῖον τὸ εἴπομεν ἤδη, ὅταν ἐδώκαμεν τὸν χαρακτηρισμόν, τὸν ὁποῖον βλέπω ὅτι δὲν τὸν ἐπρόσεξε κανεὶς καὶ διὰ τοῦτο εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ ἐπανέλθω: Εἶναι Θεολογικὸς Διάλογος Ἀληθείας. Αὐτὴ εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Διαλόγου μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν. Ποίας ἀληθείας; τῆς ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ καὶ τῇ Ἱερᾷ Παραδόσει περιεχομένης,

* Κατὰ τὴν ἀναθεώρησιν καὶ συμπλήρωσιν τοῦ παρόντος μελετήματος δύναμαι νὰ σημειώσω, ὅτι ἡ Γραμματεία τῆς Ἑνότητος ἐκδίδει λαμπρὸν Δελτίον ὑπὸ τὸν τίτλον «Secretariat pour l' Unité des chretiennes, cité du Vatican, Service d' information». Ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 9 τοῦ Φεβρ. 1970 πληροφορούμεθα, ὅτι κατὰ διάστημα 10-16 Νοεμβρ. 1969 συνῆλθεν εἰς πλήρη Σύσκεψιν ἡ ἐν λόγῳ Γραμματεία, ἀποτελουμένη ἐξ 27 συμβούλων καὶ 8 μελῶν τοῦ Γραφείου αὐτῆς. Ἐνδιαφέροντα εἶναι τὰ θέματα τῆς ἐν λόγῳ συσκέψεως: 1) Ὁ Εὐαγγελισμὸς καὶ ὁ προσηλυτισμός. 2) Ἡ Εὐχαριστιακὴ Διακοινωνία (Interocommunio). 3) Ἡ διαποίμανσις τῶν μικτῶν γάμων. 4) Σχέσεις Ἰουδαϊκοχριστιανικαί.

ἡ ὁποία ὅμως θὰ ἐκφρασθῇ διὰ συγχρόνων θεολογικῶν μέσων καὶ ὅρων. Ἐὰν δὲν ἔχωμεν σαφήνειαν αὐτοῦ τοῦ πράγματος, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀρχίσωμεν τὸν Διάλογον. Εἶναι εἷς ἐκ τῶν ὅρων, τῶν ὧν οὐκ ἄνευ (sine qua non) τὸ νὰ ἔχωμεν ἀπόλυτον σαφήνειαν, ὅτι θὰ ἀρχίσωμεν τὸν ἐν λόγῳ Θεολ. Διάλογον τῆς ἀληθείας, ἀφοῦ ὅμως λυθοῦν βασικῶς τὰ δύο θέματα, τῆς προπαγάνδας καὶ τῆς Οὐνίας. Τότε καὶ μόνον θὰ ἀρχίσωμεν ἕνα Διάλογον, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀλήθειαν ἐπὶ τῶν θεμάτων τῆς πίστεως καὶ τῆς διοικήσεως. Εἰς τὴν λατρείαν πρέπει νὰ ἐκφράζεται ἡ πίστις ἡ ἀληθής, ἀλλ' ὑπάρχει εἰς τὸν τομέα τοῦτον ἐλευθερία κινήσεως. Τοὐναντίον ὡρισμένα δογματικὰ σημεῖα εἶναι ἀμετακίνητα καὶ πρέπει νὰ ἐκφράζωνται κατὰ τρόπον ἄριστον καὶ εἰς τὴν λατρείαν. Ἀλλ' ὑπάρχει καὶ εἰς τὰς μορφὰς ἡ ἐλευθερία ἐκφράσεως. Ἕκαστος λαὸς εἰς τὴν γλῶσσαν του προσευχόμενος ἐκφράζει τὴν πίστιν ποὺ ἔχει εἰς τὰς ἰδιοτυπίας του. Ἑνότης ἐν τῇ ποικιλίᾳ ἦτο ἡ ἀρχὴ εἰς τὴν ἀρχαιότητα, ἑνότης εἰς τὰ οὐσιώδη καὶ ποικιλία εἰς τὰ δευτερεύοντα. Παραμένομεν πιστοὶ εἰς ὅσα διετύπωσεν ὁ Βικέντιος ὁ ἐκ Λυρίνου, ὅτι πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἑνότης εἰς τὰ οὐσιώδη καὶ εἰς τὰ δευτερεύοντα νὰ ὑπάρχῃ ἐλευθερία καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἀγάπη. Αὐτὴ εἶναι ἡ γραμμὴ ἡ ὁποία διήκει διὰ μέσου τῆς ἱστορίας τῆς Ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ὅπως τὴν βλέπομεν καθαρὰ τὸ πρῶτον ἐκφραζομένην ὅταν συνηντήθησαν ὁ Ρώμης Ἀνίκητος καὶ ὁ Πολύκαρπος Σμύρνης τῷ 154 μ.Χ. διὰ νὰ συζητήσουν τὸ ζήτημα τοῦ Πάσχα. Ταύτην διετύπωσε κατόπιν ὁ Εἰρηναῖος καὶ ἀργότερα οἱ μεγάλοι τῆς Ἀνατολῆς Πατέρες. Ἀλλὰ τὸ πρόβλημα τῆς ἀληθείας ἐπιβάλλει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι εἰς τὰ μεγάλα θέματα δὲν ὑπάρχει ἁπλῶς καὶ μόνον θέμα ἀληθείας, ἡ ὁποία ὑπάρχει εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν Ἐκκλησίαν τῶν 8 πρώτων αἰώνων, ἀλλ' ὑπάρχει καὶ θέμα συλλογικῆς εὐθύνης διαφυλάξεως καὶ διατυπώσεως αὐτῆς. Ἔχουν ἐνιαίαν αἱ Ἐκκλησίαι εὐθύνην. Ὅθεν κρίνω ἀναγκαῖον νὰ στραφῶ ἐναντίον τῆς προτάσεως ἐκείνης, ἡ ὁποία εἶπε πρὸς στιγμήν, ὅτι δυνάμεθα ν' ἀναγνωρίσωμεν εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν νὰ ἔχῃ τὸ Πρωτεῖον καὶ τὸ Ἀλάθητον εἰς τὴν Δύσιν καὶ νὰ μείνωμεν πιστοὶ εἰς τὴν ἰδικήν μας παράδοσιν εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἡ τοιαύτη πρότασις εἶναι ἀπαράδεκτος. Ἔχομεν ἐνιαίαν εὐθύνην εἰς τὴν μίαν Ἁγίαν Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, διὰ τὴν ἑνότητα εἰς τὰ οὐσιώδη τ.ἔ. διὰ τὴν ἀλήθειαν ἐν τῇ Πίστει καὶ τῇ Διοικήσει. Ἡ δὲ ἀλήθεια, ὅπως ἐξεφράσθη εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἐξεφράζετο διὰ τῶν Οἰκουμ. Συνόδων, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀποφασιστικὸν ὄργανον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀνατολῆς, ἐνῷ ἐν τῷ Δύσει εἶναι μόνον συμβουλευτικὸν ὄργανον τοῦ Ρωμαίου Ἐπισκόπου. Εἶναι μία κολοσσιαία διαφορὰ μεταξὺ ἡμῶν καὶ ἐκείνων καὶ αὐτὴ πρέπει νὰ ἀρθῇ καὶ δὴ καὶ εἰς τὸν Θεολογικὸν Διάλογον,

ἐὰν πεισθοῦν, ὅτι ὁ Διάλογος αὐτὸς εἶναι διάλογος τῆς Ἀληθείας, ὡς ἐξεφράσθη αὕτη ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ καὶ τῇ Ἱερᾷ Παραδόσει. Ὁ Χριστὸς ἵδρυσε Μίαν Ἐκκλησίαν καὶ μία πρέπει νὰ εἶναι εἰς τοὺς αἰῶνας. Νομίζω, ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνουν συνειδητὰ παρ' ἡμῖν αὐτὰ τὰ σημεῖα, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν οὔτε ἀκόμη εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν, ἐν ᾗ ἔχομεν διάλογον ἀπὸ τοῦ 1920 μὲ τοὺς Προτεστάντας, νὰ ἀκολουθήσωμεν ἄλλην μέθοδον καὶ ἄλλους σκοπούς. Ἡ μεγάλη τῷ 1920 παρουσιασθεῖσα μεταβολὴ εἰς τὰς σχέσεις Ὀρθοδοξίας καὶ ἑτεροδόξων συνετελέσθη, διότι τὰ πράγματα ὡδήγησαν, μετὰ τὴν Ἐγκύκλιον τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου τοῦ 1920 εἰς τὸ 1948* καὶ αἱ καλαὶ θελήσεις ὡδήγησαν ἐκεῖ, ὄχι ὅμως διότι ὑπῆρξε σταθερὰ ἀπόφασις νὰ τεθῇ εἰς ἐφαρμογὴν τὸ ἐκτεθὲν πρόγραμμα ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς. Τὸ πρόγραμμα ἐκεῖνο ἐσήμαινε τοποθέτησιν συγκεκριμένων σκοπῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπεξεργασίαν μεθόδου ὀρθῆς. Ἀντιθέτως κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐπαφῶν πρὸς τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν ἠκολουθήθη ὀρθὴ μέθοδος, ὥστε τὸ πρῶτον εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους νὰ γίνῃ ὀρθὴ πρᾶξις, εἰς τὴν ἄρσιν τοῦ ἀναθέματος. Ὀρθότατα ἤρθη τὸ ἀνάθεμα. Ἦτο καὶ ἀντικανονικὸν καὶ ἀπαράδεκτον καὶ ἔπρεπε νὰ ἀρθῇ ἀπὸ τοῦ μέσου. Πέρα ὅμως τοῦ σημείου τούτου, διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὸν Θεολογικὸν Διάλογον τῆς Ἀληθείας εἶναι ἀνάγκη, ὡς εἶπον, νὰ ἀρθοῦν τὰ δύο μεγάλα ἐμπόδια προπαγάνδα καὶ Οὐνία· ἀλλὰ καὶ ἡ συστηματικὴ αὕτη ἐπιδίωξις ἀπαιτεῖ ὀρθὴν μεθόδευσιν. Διὰ νὰ εἴπωμεν δὲ ὅτι δὲν ὑπάρχει πάντοτε πρόγραμμα καὶ μεθόδευσις παρ' ἡμῖν, θ' ἀναφερθῶ εἰς ἓν σημαντικὸν ζήτημα, ὅπερ ἀφορᾷ εἰς τὴν μεγαλυτέραν τῶν Ἑλληνικῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, τὴν Ἑλλαδικήν. Ἀναφέρομαι εἰς γεγονότα τὰ ὁποῖα γνωρίζετε. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, ὡς γνωστόν, διαφωνοῦσα δὲν μετέσχεν εἰς τὴν Β' Πανορθόδοξον Διάσκεψιν τῆς Ρόδου, ἀλλ' ἀπεδέχθη τὰς ἀποφάσεις της εἰς τὴν Γ'. Τότε ὅμως ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος διὰ τῆς Ἱεραρχίας αὐτῆς ἔθεσεν ὀρθότατα δύο θέματα πρὸς συζήτησιν, τὸ τῆς Οὐνίας καὶ τῆς προπαγάνδας τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ὕπαρξίς των δὲν ἀποτελεῖ ἁπλῶς μέγα ἐμπόδιον εἰς τὸν Θεολογικὸν Διάλογον τῆς Ἀληθείας, ἀλλὰ καὶ δηλητηριάζει τὰς σχέσεις τῶν Ἐκκλησιῶν. Τὸ παράδοξον δὲ εἶναι, ὅτι ἐνῷ ἐτέθησαν τὰ δύο ταῦτα σημαντικὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα ὑποδεικνύουν καὶ τὴν ὀρθὴν μεθόδευσιν τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ἀληθείας, ἐφ' ὅσον ἡ ἄρσις των ὁδηγεῖ εἰς μίαν καλὴν ἀπαρχὴν καὶ μεθόδευσιν τοῦ Διαλόγου, ὅμως ἐλησμονήθησαν καὶ δὲν ἐπανεφέρθησαν πρὸς συζήτησιν εἰς τὴν Γ' Πανορθόδοξον Διάσκεψιν οὔτε εἰς τὴν Γενεύην! Δὲν ὑπάρχει ἀτυχῶς προγραμματικὴ ἑνότης καὶ μεθόδευσις τῶν ἑκάστοτε ὀρθῶν τοποθετήσεων. Ὅτι

* Πλησιάζουν τώρα 50 ἔτη, τὸ 1970 συμπληροῦνται 50 ἔτη, ἀφ' ὅτου τὸ πρῶτον ἡ Ὀρθοδοξία τὸν Αὔγ. τοῦ 1920 ἐξέθεσεν ἕνα πρακτικὸν πρόγραμμα προωθήσεως τοῦ Οἰκ. ἔργου εἰς τὴν Γενεύην διὰ τοῦ Καθηγητοῦ Ἀμ. Ἀλιβιζάτου, τὸ ὁποῖον ἔχει δημοσιευθῆ εἰς «Internationale Kirchliche Zeitschrift» τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Τοῦτο θὰ ἔδει νὰ ἀποτελέσῃ πηγὴν δι' ὡραίας πρωτοβουλίας τοῦ Οἰκ. Θρόνου.

πρέπει νὰ ὑπάρχῃ συνέχεια καὶ ἀκολουθία σκέψεων καὶ πράξεων κεῖται ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας. Ὅθεν θὰ ἦτο ἐπιβεβλημένον ὄχι μόνον νὰ ὑπάρχῃ Γραμματεία ἐπὶ τῶν Διασκέψεων ἀλλὰ καὶ μόνιμα τινὰ μέλη τῆς Ἱεραρχίας, ἡ ὁποία ὀφείλει νὰ ἐπιβάλῃ νὰ μὴ λησμονῆται τί ἐλέχθη καὶ διεκηρύχθη εἰς μίαν Διάσκεψιν καὶ νὰ ζητῇ τὴν μεθόδευσιν τῶν ἐκτιθεμένων ἀπόψεων ἢ προγραμμάτων. Ὅτι ἐλλείπει ἡ προγραμματικὴ μεθόδευσις, παρὰ τὰς καλὰς ἑκάστοτε διακηρυσσομένας ἰδέας ἢ προγράμματα, καὶ ὅτι ὑπάρχει ἀνάγκη συνεχείας καὶ ἀκολουθίας ἐν τῇ διαμορφώσει τῆς ἐξωτερικῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς τῆς Ὀρθοδοξίας μαρτυρεῖ ἓν ἄλλο σημαντικὸν παράδειγμα. Εἰς τὴν Γ' Γεν. Συνέλευσιν τοῦ Παγκ. Συμβ. τῶν Ἐκκλησιῶν (1961) ἐγένετο μία σημαντικὴ δήλωσις περὶ τοῦ θέματος τῆς ἑνότητος τῆς Ἐκκλησίας, περὶ ἧς ὡμιλήσαμεν ἀνωτέρω, ἀλλὰ δὲν ἐπεδιώξαμεν νὰ δημοσιευθῇ εἰς τὰ Πρακτικά, ἅτινα ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ Παγκ. Συμβ. τῶν Ἐκκλησιῶν! Αἱ Ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι ὤφειλον νὰ διαμαρτυρηθοῦν ὅταν εἶδον, ὅτι εἰς τὰ δημοσιευθέντα πρακτικὰ περιείχοντο δευτερεύοντα πράγματα, διὰ δὲ τὴν ἐπίσημον δήλωσιν τῶν Ὀρθοδόξων ἐσημειώθη εἰς μίαν ὑποσημείωσιν, ὅτι ὁ ἐνδιαφερόμενος δύναται νὰ ζητήσῃ τὸ ἐν λόγῳ κείμενον ἀπὸ τὰ Πρωτόκολλα τῶν Ἀρχείων τῆς Γενεύης! Ἀλλ' ὑπάρχει καὶ κάτι τὸ χειρότερον. Δὲν ἀναφέρεται ἡ δήλωσις ἐκείνη, ὡς ἔδει, εἰς τὰς ἑπομένας Διασκέψεις Πίστεως. Βεβαίως θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι αἱ ἀντιπροσωπεῖαι καταρτίζονται τὴν τελευταίαν στιγμὴν* καὶ δὴ καὶ μὲ πρόσωπα οὐχὶ πάντοτε εἰδικά, γνωρίζοντα τὰ ζητήματα. Ἐπειδὴ ἡ δήλωσις ἐκείνη εἶναι σημαντική, διότι λέγει τί ἡ Καθολικὴ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία πιστεύει περὶ ἑαυτῆς καὶ ἐπειδὴ πρέπει νὰ χρησιμοποιῆται πάντοτε, παρά τινας διαφωνίας, ἐφ' ὅσον κατηρτίσθη ὑπὸ μιᾶς μεγάλης καὶ σημαντικῆς ἀντιπροσωπείας κατόπιν μακρῶν συζητήσεων, διὰ τοῦτο παρέχομεν τοῦτο ἐν τέλει τοῦ παρόντος. Τοῦτο εἶναι εὐνόητον, διότι πρέπει νὰ ἀποτελῇ ἀφετηρίαν παντὸς διαλόγου τῆς Καθολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους. Εἶναι βασικὸν σημεῖον τὸ νὰ ἐκφράζωμεν διὰ διαφόρων τρόπων τὴν πεποίθησιν τῆς ἡμετέρας Καθολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ὅτι ἀποτελεῖ τὴν Κανονικὴν συνέχειαν τῆς Μιᾶς Ἁγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας** (πρβλ. Ἀμ. Ἀλιβιζάτου: Ἡ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἀδιάκοπος συνέχεια, ἐν Ἀλεξ. 1934). Ἕνεκα τῆς πεποιθήσεως ταύτης δύναμαι νὰ ἰσχυρισθῶ, χωρὶς δυσκολίαν, ὅτι δύναται ἡ ἡμετέρα Καθολικὴ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία νὰ συγκαλέσῃ Οἰκουμ.

---

* Τὰ πρόσωπα ἀλλάσσουν καὶ δὲν ὑπάρχει πολλάκις ἑνότης καὶ ἡ δέουσα προπαρασκευή, εἰ καὶ δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι ἡ ἐν Κων/πόλει Ἐκκλησία παρουσιάζει μείζονα προπαρασκευήν.

** Συντάκται κύριοι ὑπῆρξαν οἱ: Καθηγητὴς Πατὴρ G. Florovsky καὶ καθηγητὴς Ἀ. Ἀλιβιζᾶτος, ἀλλ' ἡ συζήτησις, ἥτις προηγήθη, ἐγένετο μεταξὺ ὅλων τῶν μελῶν τῆς ἀντιπροσωπείας τῶν ἀνηκόντων εἰς τὸ τμῆμα Ἑνότης (Section Unity), ἡ ὁποία συνεδρίασεν εἰδικῶς πρὸς τοῦτο.

Σύνοδον ἀντὶ τῆς πρότερον ἐκδηλωθείσης προθέσεως συγκλήσεως Προσυνόδου. Ἐν Γενεύῃ ὅμως ἀπεφασίσθη νέα ὀνομασία «Μεγάλη Σύνοδος τῆς κατ' Ἀνατολὰς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας» (Παρὰ Ι. Καρμίρῃ σελ. 77). Ἀσφαλῶς πρέπει νὰ ἐπιδοκιμάσωμεν τὴν ἀπόφασιν ταύτην, δεδομένου ὅτι καὶ εἰς τὴν Δύσιν ἡ 21η κατὰ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν Οἰκουμ. Σύνοδος χαρακτηρίζεται συχνότερον ὀρθῶς ὡς Β' Βατικανή. Κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην ἡ ἰσχυρὰ προβολὴ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν 21 διὰ τὰς Οἰκ. Συνόδους τῆς Δύσεως, ἔναντι τῶν 7 ἡμετέρων (7η ἢ 8η τοῦ 879 θεολογεῖται), θὰ ἔθετεν ἀμέσως ἓν βαρυσήμαντον μέγα ζήτημα τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου: τί θὰ γίνῃ μὲ τὰς 14 ἐπὶ πλέον Οἰκ. Συνόδους τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας;

Τὰ βαρυσήμαντα ταῦτα θέματα θέτουσιν ἡμᾶς πρὸ τῆς ἀνάγκης ἐκπονήσεως κοινοῦ προγράμματος τῶν Ἑλληνικῶν, τοὐλάχιστον, Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸ Οἰκουμ. Πατριαρχεῖον: Ἐπίσκοποι καὶ καθηγηταὶ τῶν τριῶν Θεολογικῶν Σχολῶν (Ἀθηνῶν, Θεσσαλονίκης καὶ Χάλκης, τῇ συμμετοχῇ ὁμοτίμων καθηγητῶν*) δύνανται νὰ συνέρχωνται τακτικῶς καὶ ἀθορύβως ἕκαστον ἔτος (κατὰ Ἰούνιον) διὰ νὰ ἐκπονήσουν ἓν πρόγραμμα μακρᾶς πνοῆς κοινῆς ἐξωτερικῆς ἐκκλ. πολιτικῆς. Διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ μεγάλου σκοποῦ, τῆς ἐκ τῶν πραγμάτων ἐπιβαλλομένης προβολῆς τῆς Ἑνότητος τῆς «Καθολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας» εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον, καὶ δὴ καὶ τὸν Χριστιανικόν, ἐνδείκνυται, καθ' ἡμᾶς, ἡ ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἐπανίδρυσις τῆς ἐκτάκτου αὐτοτελοῦς ἕδρας τῆς συγχρόνου Θρησκευτικῆς καὶ Θεολογικῆς Κινήσεως. Εἰς τὴν ὀνομασίαν δέον νὰ προστεθῇ καὶ ἡ τῆς Οἰκουμενικῆς. Παρόμοιαι ἕδραι δέον νὰ ἱδρυθοῦν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν Χάλκην. Ἡ ἕδρα αὕτη θὰ ὑποβοηθήσῃ τὸν σχηματισμὸν σαφοῦς εἰκόνος τοῦ ἑκάστοτε παρόντος, δι' ὅπερ αἱ κύριαι ἕδραι τῶν Θεολ. Σχολῶν (Ἁγ. Γραφῆς, Ἐκκλ. Ἱστορίας, Δογματικῆς καὶ Κανονικοῦ Δικαίου) περιέχουν τὰς θεμελιώδεις ἀφετηρίας τῆς θεωρητικῆς τοποθετήσεως τῶν ἀρχῶν, τῆς Καθολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῆς Θεολογίας αὐτῆς ἐν τῷ παρόντι. Εἶναι τοιαύτη ἡ ἔκτασις τῶν προβλημάτων καὶ τῶν ἐκδιδομένων βιβλίων καὶ εἶναι τόσον μεγάλη ἡ εἰδικὴ βιβλιογραφία τῶν μαθημάτων τῶν νῦν ὑπαρχουσῶν ἑδρῶν εἰς τὰς Θεολ. Σχολάς, ὥστε νὰ ἔχωμεν ἀνάγκην τῆς βοηθείας αὐτῆς τῆς ἕδρας. Ἀλλ' εἰς τὰς ἡμετέρας προγραμματικὰς σκέψεις περιλαμβάνεται καὶ μία ἄλλη πρότασις, τῆς ἱδρύσεως εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ ἱδρύματος Οἰκουμ. Κινήσεως, οἷον ὑφίσταται καὶ εἰς ἄλλα Πανεπιστήμια. Ἐὰν ὑπάρχῃ μία Ἐκκλησία ἐν τῷ κόσμῳ κληρονόμος τοῦ ἀρχαίου φιλελευθέρου καὶ γνησίου Οἰκουμ. πνεύματος αὕτη εἶναι: ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸ Οἰκ. Πατριαρχεῖον, τὸ ὁποῖον διεφύλαξε τοῦτο καλλί-

---

* Ταῦτα ἐγράφησαν τῷ 1968.

τερον ἢ αἱ ἐθνικαὶ Ἐκκλησίαι τῶν νεωτέρων χρόνων, αἱ γεννηθεῖσαι ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν Ἐθνικοτήτων.

Ἡμεῖς ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ὀρθοδόξῳ ἐπιστημονικῇ καὶ ἐκκλ. Θεολογίᾳ ἀνεζωογονήσαμεν τὸ ἀρχαῖον Οἰκουμενικὸν καὶ φιλελεύθερον πνεῦμα. Ἓν βαρυσήμαντον στοιχεῖον αὐτοῦ τοῦ ἀρχαίου καθολικοῦ καὶ φιλελευθέρου πνεύματος διατηρεῖται ἀναλλοίωτον εἰς τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν. Πρόκειται περὶ τῆς γλώσσης τῆς λατρείας. Ἀπορρίψαντες ἄλλοτε τὴν θεωρίαν περὶ ὑπάρξεως τριῶν ἱερῶν γλωσσῶν (διὰ τοῦ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου), θεωροῦμεν φυσικόν, ὅτι ἕκαστος λαὸς δικαιοῦται νὰ χρησιμοποιῇ εἰς τὴν λειτουργίαν καὶ τὴν προσευχήν του τὴν ἰδίαν γλῶσσαν, ἀκριβῶς ὅπως κατὰ τὴν Πεντηκοστήν, οἱ παρόντες ἐν Ἱεροσολύμοις διαφόρων λαῶν καὶ γλωσσῶν ἄνθρωποι ἤκουον τὸ Εὐαγγέλιον τῶν Ἀποστόλων εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν γλῶσσαν. Αὐτὸ εἶναι τὸ πνεῦμα τῆς Πεντηκοστῆς. Ἡ τοιαύτη ἀρχὴ ἡ τόσον εὐκόλως διατηρηθεῖσα ἐν Ἀνατολῇ βλέπομεν μόλις τώρα νὰ εἰσάγεται, μετὰ τὴν Β' Βατικανὴν Σύνοδον, εἰς τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν μετὰ πολλοὺς αἰῶνας! Ἐδικαιώθημεν καὶ ἐν τούτῳ Θείᾳ εὐδοκίᾳ.

Εἶναι ἕνα θαυμάσιον σημεῖον Οἰκουμενικότητος, ὅτι ἕκαστος λαός, ὅπως τὴν Πεντηκοστήν, δύναται νὰ προσεύχεται εἰς τὴν γλῶσσαν του καὶ νὰ ὑμνῇ τὸν Θεὸν καὶ νὰ ἀκούῃ τὸν λόγον Θεοῦ εἰς τὴν γλῶσσαν του. Ἔχομεν οἱ Ὀρθόδοξοι γνησίαν Οἰκουμενικότητα. Ἡ Οἰκουμενικότης ἡ ἰδική μας ἐσφυρηλατήθη διὰ τοῦ ἔργου πολλῶν γενεῶν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας. Εἴμεθα οἱ γνησιώτεροι ἐκπρόσωποι καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνεύματος τοῦ Οἰκουμενικοῦ καὶ τοῦ Ἑνωτικοῦ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας* καὶ διὰ τοῦτο δυνάμεθα νὰ προσφέρωμεν ὑπηρεσίας καὶ νὰ συγκεντρώσωμεν καὶ νὰ ἑτοιμάσωμεν νέους Θεολόγους, οἱ ὁποῖοι νὰ δύνανται ν' ἀναπτύξουν καὶ εἰς τὴν σύγχρονον Θεολογικὴν κίνησιν, καὶ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸν Ρωμαϊκὸν Καθολικισμὸν ἀφοῦ γνωρίσουν ἀκριβέστερον τὰ προβλήματα τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ὄντως τεραστίαν βιβλιογραφίαν. Εἴμεθα νῦν ἀτυχῶς ὀλίγοι θεολόγοι ποὺ ἀσχολούμεθα μὲ τὴν Ἐκκλησ. Ἱστορίαν καὶ μὲ τὴν Δογματικὴν καὶ μὲ τὴν Ἱστορίαν τῶν Δογμάτων. Εἴμεθα ὀλίγοι. Πρέπει νὰ γίνωμεν περισσότεροι. Καὶ τὸ πρόγραμμα θὰ πρέπει νὰ περιλάβῃ ἀκριβῶς καὶ αὐτὴν τὴν πρακτικὴν πλευράν, διότι θὰ πρέπῃ νὰ ἑτοιμάσῃ περισσότερα στελέχη διὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Ὀρθόδοξον Θεολογίαν, ἡ ὁποία ὡς φορεὺς τοῦ ἀρχαίου γνησίου Οἰκουμενικοῦ Πνεύματος, τῶν μεγάλων πατέρων τῶν Οἰκ. Συνόδων, εἶναι κεκλημένη νὰ διαδραματίσῃ σπουδαῖον πρόσωπον, εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον, ἀλλὰ πρέπει νὰ τὸ θέλῃ καὶ νὰ τὸ προγραμματίσῃ καὶ ἂν τὸ θέλῃ, τότε ὁ Θεὸς θὰ εὐλογήσῃ τὸ ἔργον της.

---

* Παράρτημα Β· ἐκεῖ δημοσιεύεται τὸ ὑφ' ἡμῶν κυρίως συνταχθὲν ἔγγραφον τῆς Θεολ. Σχολῆς πρὸς τὸν Πάπαν Πῖον τὸν ΙΒ. Ἀπήντησεν φιλικῶς, ἀλλὰ ἡ Ἑλλην. Πολιτικὴ ἡγεσία δὲν ἦτο ἱκανὴ νὰ χαράξῃ πολιτικὴν ὀρθὴν καὶ νὰ τὴν ἐπιβάλῃ. Πρωθυπουργὸς ἦτο τότε ὁ Κ. Γεωργακόπουλος.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α'.

Ἡ Ἑνότης τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Ὀρθόδοξον Καθολικὴν Ἐκκλησίαν

Δήλωσις εἰς τὴν Γ' Γεν. Συνέλευσιν τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν ἐν Ν. Δελχὶ (1961)

(ἀνατύπωσις)

The new issue of «Ne Delhi spricht» by the Evangelisches Missionsverlag G. M. B. H. of Stuttgart made its appearance a few months ago.

The issue contains the speeches of the General Assembly in their main subjects, i.e. evidences on the Sections Witness, Deaconship, Unity the message and the reports of the Commissions of the General Assembly which took place in New Delhi from the 18th November till the 6th December 1961. The editor of this is the Rev. William A. Visser't, Hooft, Secretary General of the World Council of Churches.

On page 60 there is the following remark: «Compare Contribution of the Orthodox taking part in the register (minutes) of the Section «Unity».

In April of this year, made its appearance «New Delhi 1961» in a nice volume published by the same editor and amongst others contained a report of the documents of the Third General Assembly of the World Council of Churches.

On page 140 of this volume in a foot note, there is the following remark: «Copies of this contribution may be obtained from the Section» «Faith and Order» of the World Council of Churches in Geneva.

It is evident, that this is so difficult that it becomes necessary to publish this contribution not only for those who have taken part in the General Assembly of the World Council of Churches but also for the Theologians and other interested persons. This is very essential, taking into consideration, that the same volume contains the views of an isolated case of one Orthodox Theologian, Dr. N. Nissiotis, while nothing is published on the Contribution on the most important problem of Unity (III Section) in the Geberal Assembly and which contribution hasbeen

drawn up by responsible Theologians, leaders of the Orthodox, Theology and Churches, such as Father G. Florovsky (Harvard), Dr. Alivisatos (Athens), Dr. Meyendorff, Metropolitan Myron Chrysostomos. Professor of Chalki, Metropolitan Imvrou Meliton, Professor Protopresbyterian Borovoy (Leningrand), also Prof. Ioannides, Prof. G. Konidaris, Prof. Siotis, Prof. J. Kalogirou and orthers including Archbishop Nikodimos (Russia) and the Metropolitan of Moldavia Mgr Justin who has rightly expressed the wish for the inclusio of the following thoughts in the form of Appendix.

Generally, one should say that the orthodox contribution constitutes a plain and concise report of the orthodox view on the Unity od the Church, more clear than ever before.

It would have been of course better had the Orthodox contribution been published as a XIX supplement, as it has been pointed out bu the competent Authorities of the World Council of Churches, by the President of the representatives of the Church of Greece, the Most Reverend Metropolitan of Edessa Mgr. Dionysios.

In this contribution I would have included the following Appendix:

«This clear attitude of the Orthodox members of the Section «Unity» or a special contribution on the question of Christian Unity in no way whatsoever can be taken as a change of the attitude that Orthodoxy has taken vis-a-vis the Oecumenical movement as it has been clearly expressed in the minutes and in the message of the Panorthodox Conference at Rhodes (20th Sept. to 2th October 1961). The care and the positive collaboration of all the Churches constitute, in the opinion of the Orthodox Churches, a high Christian mission in the conception of love of our Lord Jesus Christ». This is the opinion, as I believe, of all the Christian Churches.

Athens 1962

The Tex
of «CONTRIBUTION OF THE ORTHODOX DELEGATES IN THE SECTION OF UNITY»

Representatives of the Orthodox Church in the Section on Unity welcome the Report of Faith and Order Commission adopted at St. Andrews, Scotland, in August 1960, as an important and stimulating ecumenical document. The Ecumenical Movement, as it is now embodied in the World Council of Churches, has begun by protestant intiative, but was not meant, from the very beginning, to be a protestant endeavour, nor should be regarded as such. This must be especially emphasized now, when almost all Churches of Orthodox Communion have entered the membership of the World Council. In this situation the Orthodox Representatives feel themselves obliged to underline the basic difference between their own approach to ecumenical problem and that which is implied in the document of St. Andrews. The ecumenical problem, as it is understood in the current ecumenical movement, is primary a problem of the Protestant world. The main question, in this setting, is that of «Denominationalism». Accordingly, the problem of Christian unity, or of Christian Reunion, is usually regarded in terms of an interdenominational agreement or Reconciliation. In the Protestant universe of discourse such approach is quite natural. But for the Orthodox it is uncongenial. For the Orthodox the basic ecumenical problem is that of s c h i s m. The Orthodox cannot accept the idea of a «parity of denomination» and cannot visualize Christian Reunion just as an interdenominational adjustment. The unity has been broken and must be recovered. The Orthodox Church is not a confession, one of many, one among the many. For the Orthodox, the Orthodox Church is just the Church. The Orthodox Church is aware and conscious of the identity of her inner structure and of her teaching with the Apostolic message (kerygma) and the tradition of the ancient undivided Church. She finds herself in an unbroken and continuous succession of sacramental ministry, sacramental life, and faith. Indeed, for the Orthodox the apostolic succession of episcopacy and sacramental priesthood is an essential and constitutive, and therefore obligatory element of the Church's very existence. The Orthodox Church, by her inner conviction and consciousness, has s special and exceptional position in the

divided Christendom, as the bearer of, and the witness to, the tradition of the ancient undivided Church, from which all existing denominations stem, by the way of reduction and separation. From the Orthodox point of view, the current ecumenical endeavour can be characterized as «e c u m e n i s m i n s p a c e», aiming at agreement between various denominations, as they exist at present. This endeavour is, from Orthodox point of view, quite inadequate and incomlete. The common background, or rather the common background, of existing denominations can be found and must be sought, in the past, in their common history, in that common ancient and apostolic tradition, from which all of them derive their existence. This kind of ecumenical endeavour can be properly denotted as e c u m e n i s m i n t i m e». The Report of Faith and Order itself mentions «agreement (in faith) with all ages» as one of the normative prerequisites of unity. Orthodox theologians suggests this new method of ecumenical inquiry, and this new criterion of ecumenical evaluation, as a kingly rock, with the hope that unity may be recovered by the divided dennominations by their r e t u r n to their common past. By this way divergent denominations may meet each other on the unity of common tradition. The Orthodox Church is willing to participate in this common work as the witness which had preserved continuously the deposite of apostolic faith and tradition. No static restoration of old forms is anticipated, but rather a dynamic recovery of perenniam ethos, which only can secure the true agreement «of all ages». Nor should there be a rigid uniformity. since the same faith, mysterious in its essence and unfathomable adequately in the formulas of human reason, can be expressed accurately in different manners. The immediate objective of the ecumenical search is, according to the Orthodox understanding, a reintergration of Christian mind, a recovery of apostolic tradition, a fullness of Christian vision and belief, in agreement with all ages.

Παραθέτομεν ἐνταῦθα καὶ ἑλληνικὴν μετάφρασιν τῆς ἀνωτέρω «συμβολῆς».

ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΙΑΣ ΕΙΣ ΤΟ ΤΜΗΜΑ ΠΕΡΙ ΕΝΟΤΗΤΟΣ

Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῷ τμήματι περὶ ἑνότητος χαιρετίζουν τὴν κατ' Αὔγουστον τοῦ 1960 ἐν Ἁγίῳ Ἀνδρέᾳ τῆς Σκωτίας γενομένην ἀποδεκτὴν ἔκθεσιν τοῦ τμήματος Πίστεως καὶ Διοικήσεως, ὡς σπουδαῖον καὶ ἐνθαρρυντικὸν ἔγγραφον. Ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνησις, ὡς τώρα ἐν-

σωματοῦται ἐν τῷ Παγκοσμίῳ Συμβουλίῳ τῶν Ἐκκλησιῶν, εἶναι μὲν πρωτοτοβουλίας προτεσταντικῆς, ἀλλ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δὲν ἐνοήθη ὡς προτεσταντικὴ προσπάθεια, οὐδὲ πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς τοιαύτη. Τοῦτο πρέπει νὰ τονισθῇ τώρα, ὅτε σχεδὸν πᾶσαι αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ὀρθοδόξου κοινωνίας ἐγένοντο μέλη τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας οἱ ὀρθόδοξοι ἀντιπρόσωποι αἰσθάνονται τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ὑπογραμμίσουν τὴν βασικὴν διαφορὰν τῆς ἀπὸ μέρους των ἀντικρίσεως τοῦ οἰκουμενικοῦ προβλήματος καὶ τῶν συνεπακολουθημάτων τοῦ ἐγγράφου τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου. Τὸ Οἰκουμενικὸν πρόβλημα, ὡς νοεῖται ἐν τῇ συνήθει οἰκουμενικῇ κινήσει, εἶναι προπαντὸς πρόβλημα τοῦ προτεσταντικοῦ κόσμου.

Τὸ κύριον ζήτημα εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν εἶναι τὸ τῆς «ὁμολογιακῆς ὑποστάσεως». Κατ' αὐτήν, τὸ πρόβλημα τῆς χριστιανικῆς ἑνότητος ἢ τῆς χριστιανικῆς ἐπανενώσεως θεωρεῖται συνήθως ὡς ζήτημα πανομολογιακῆς συμφωνίας ἢ ἀποκαταστάσεως.

Ἐν τῇ συζητήσει (ἐρεύνῃ) ἀπὸ προτεσταντικῆς πλευρᾶς τοῦτο εἶναι ὅλως φυσικόν. Ἀλλὰ διὰ τοὺς Ὀρθοδόξους τὸ βασικὸν Οἰκουμενικὸν πρόβλημα εἶναι τὸ τοῦ σχίσματος. Οἱ Ὀρθόδοξοι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δεχθοῦν τὴν ἰδέαν «τῆς ἰσότητος τῶν ὁμολογιῶν» καὶ δὲν δύνανται νὰ ὁραματισθοῦν Χριστιανικὴν ἐπανένωσιν ὡς ἁπλῆν πανομολογιακὴν διευθέτησιν. Ἡ ἑνότης διεσπάσθη καὶ πρέπει νὰ ἀποκατασταθῇ. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία δὲν εἶναι μία τῶν ὁμολογιῶν, μία μεταξὺ τῶν πολλῶν. Διότι ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία εἶναι ἀκριβῶς ἡ Ἐκκλησία. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία γνωρίζει καὶ ἔχει συνείδησιν τῆς ταυτότητος τῆς ἐσωτερικῆς της ὑποστάσεως καὶ τῆς διδασκαλίας της, μὲ τὸ ἀποστολικὸν κήρυγμα καὶ τὴν παράδοσιν τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας. Εὑρίσκεται εἰς ἀδιάκοπον καὶ συνεχῆ διαδοχὴν τῆς μυστηριακῆς ἱερωσύνης, τῆς μυστηριακῆς ζωῆς καὶ τῆς πίστεως. Ἀληθῶς διὰ τοὺς Ὀρθοδόξους ἡ ἀποστολικὴ διαδοχὴ τῶν ἐπισκόπων καὶ ἡ μυστηριακὴ ἱερωσύνη εἶναι συστατικὸν καὶ καταστατικὸν καὶ ὡς ἐκ τούτου ὑποχρεωτικὸν στοιχεῖον αὐτῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὑποστάσεως.

Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, διὰ τῆς ἐσωτερικῆς πεποιθήσεως καὶ συνειδήσεώς της κατέχει ὅλως ἰδιαιτέραν καὶ ἐξαιρετικὴν θέσιν ἐν τῷ διῃρημένῳ Χριστιανισμῷ, ὡς ὁ φορεὺς καὶ ἡ μάρτυς τῆς παραδόσεως τῆς ἀρχαίας ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας, ἀφ' ἧς κατάγονται (ἀρχικῶς) ὅλαι αἱ ὑφιστάμεναι ὁμολογίαι, δι' ἀποστάσεως ἢ χωρισμοῦ. Ἐξ ἐπόψεως Ὀρθοδόξου, ἡ συνήθη οἰκουμενικὴ προσπάθεια δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς «Οἰκουμενισμὸς ἐν χώρῳ», ἀποσκοπῶν τὴν συμφωνίαν μεταξὺ τῶν διαφόρων ὁμολογιῶν, ὡς αὗται ὑφίστανται σήμερον.

Αὐτὴ ἡ προσπάθεια [ὅμως] ἀπὸ ὀρθοδόξου ἐπόψεως εἶναι ἀνεπαρκὴς καὶ ἐλλειπής. Τὸ κοινὸν ἔδαφος ἢ μᾶλλον αἱ κοινὸς κατὰ βάθος ὁρίζων (background) τῶν ὑφισταμένων ὁμολογιῶν δύναται νὰ εὑρεθῇ καὶ πρέπει νὰ ἀνα-

ζητηθῇ εἰς τὸ παρελθόν, εἰς τὴν κοινὴν ἱστορίαν των καὶ εἰς ἐκείνην τὴν παλαιὰν κηὶ κοινὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν, ἐξ ἧς πηγάζει ἡ ὕπαρξίς των. Αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἡ οἰκουμενικὴ προσπάθεια δύναται πρεπόντως νὰ θεωρηθῇ ὡς «Οἰκουμενισμὸς ἐν χρόνῳ».

Αὐτὴ ἡ ἔκθεσις τῆς «Πίστεως καὶ Διοικήσεως» ἀναφέρει τὴν «ἐν τῇ πίστει» συμφωνίαν πρὸς ὅλους τοὺς αἰῶνας», ὡς μίαν ἀπὸ τὰς βασικὰς προϋποθέσεις τῆς ἑνότητος. Οἱ ὀρθόδοξοι θεολόγοι προτείνουν τὴν νέαν αὐτὴν μέθοδον οἰκουμενικῆς ἐκτιμήσεως ὡς τὴν βασιλικὴν πέτραν, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἡ ἑνότης θὰ ἐπανευρεθῇ ὑπὸ τῶν διῃρημένων ὁμολογιῶν διὰ τῆς ἐπιστροφῆς αὐτῶν εἰς τὸ κενὸν παρελθόν.

Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία προθύμως μετέχει εἰς τὸ κοινὸν τοῦτο ἔργον ὡς ἡ μάρτυς, ἡ ὁποία διετήρησε συνεχῶς, τὸν θησαυρὸν τῆς ἀποστολικῆς πίστεως καὶ παραδόσεως. Δὲν ἀντιμετωπίζεται βεβαίως στατικὴ ἀποκατάστασις παλαιῶν μορφῶν ἀλλὰ μᾶλλον δυναμικὴ ἀνανέωσις τοῦ ἀειθαλοῦς ἤθους, τὸ ὁποῖον μόνον δύναται νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀληθῆ συμφωνίαν ὅλων τῶν αἰώνων.

Οὔτε πρόκειται περὶ ἀκάρπου ὁμοιομορφίας, ἀφοῦ αὐτὴ ἡ πίστις καθ' ἑαυτὴν μυστηριώδης ἐν τῇ οὐσίᾳ της καὶ ἀνεξιχνίαστος ἐν τῇ ἀπαρκείᾳ τῶν μορφῶν τοῦ ἀνθρωπίνου λογικοῦ, δύνανται νὰ ἐκφρασθῇ ἀκριβῶς κατὰ διαφόρους τρόπους.

Τὸ ἄμεσον ἀντικείμενον τῆς οἰκουμενικῆς ἐρεύνης, κατὰ τὴν Ὀρθόδοξον ἀντίληψιν εἶναι ἡ ἀνατύπωσις τῆς χριστιανικῆς νοήσεως, ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως, ἡ πληρότης τῆς χριστιανικῆς ἐνοράσεως καὶ πίστεως ἐν συμφωνίᾳ πρὸς πάντας τοὺς αἰῶνας.

(Μετάφρασις Καθηγητοῦ ΑΜ. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΥ)[1].

---

1. Ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ Περιοδικὸν «Θεολογία», τόμ. ΛΓ' (1962) σελ. 183-187.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β'.

Εἰς τὴν Ἀπόφασιν ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς ἐξετάσεως τοῦ τρόπου συστηματικωτέρας προσφορᾶς εἰς τὸ ἔργον τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν καὶ ἰδίᾳ ἐν ὄψει τῆς ἐν Οὐψάλᾳ Δ' Γεν. Συνελεύσεως τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν (ἀνωτ. σελ. 19 ἑξ.).

Σκέψεις περὶ προγραμματικῶν ἀρχῶν τῆς Ὀρθοδοξίας.

Εἰσαγωγικά

Ὑπόμνημα πρὸς τὸν Οἰκουμ. Πατριάρχην ἀείμνηστον Ἀθηναγόραν καὶ τὴν Ἱ. Σύνοδον τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου κατὰ Ν/βρίον 1967.

Ἀνήκων εἰς τὴν Οἰκουμ. Κίνησιν ἀπὸ τοῦ 1933, ὅτε ἐκλήθην εἰς τὴν ἐν Rengsdorf τῆς Ρηνανίας (Neu Wied παρὰ τὴν Κολωνίαν) συγκληθεῖσαν ἐπιτροπὴν τοῦ Προκτ. Χριστιανισμοῦ καὶ μετασχὼν τῆς ἱδρυτικῆς Α' Γεν. Συνελεύσεως τοῦ Παγκ. Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν ἐν Amsterdam τῆς Ὁλλανδίας (1948), τῆς Β' ἐν Evanston Illinois τῶν Ἡν. Πολιτειῶν (παρὰ τὸ Σικάγον 1954) καὶ τῆς Γ. ἐν Ν. Δελχὶ (1961), περιέλαβον τὰ κατὰ τὴν θέσιν τῆς Καθολ. Ὀρθ. Ἐκκλησίας ἐν τῷ ἐν λόγῳ συμβουλίῳ εἰς τὸ πρόγραμμα Ἐξωτερικῆς Ἐκκλ. Πολιτικῆς. Περὶ τοῦ θέματος εἶχα πολλάκις συζητήσεις μετὰ τοῦ ἐκλεκτοῦ διαπρεποῦς Πατριάρχου Ἀθηναγόρου, ὁσάκις συνηντήθημεν ἀπὸ τοῦ 1950, ὅτε ἤμην προσωπικός του ξένος εἰς τὰ Πατριαρχεῖα. Ἐγνώριζον τοῦτον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ποὺ ἤμην μαθητὴς τῆς Ριζαρείου Σχολῆς καὶ ἦτο διάκονος τοῦ ἀειμνήστου Ἀθηνῶν Μελετίου (1919-20), τοῦ μετὰ ταῦτα Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ Ἀλεξανδρείας (1927-1935). Τὸ πρόγραμμα ἐξωτερικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Πολιτικῆς ἔπρεπε νὰ ἐπεξεργασθοῦν αἱ Ἑλληνικαὶ Ἐκκλησίαι. Τὸ συνημμένον κείμενον ἐνεπνεύσθην νὰ γράψω, ὅταν τὸ 1967 ὁ καταλαβὼν τὸν Θρόνον τῶν Ἀθηνῶν μὲ ἔπαυσεν, διότι δὲν τὸν ἀνεγνώρισα καὶ διώρισε παρὰ τὸ ἄρθρ. 5 τοῦ Ὀργανισμοῦ τοῦ Π.Σ.Ε. τὸν συνάδελφον Κ. Μπόνην. Τοῦτον διώρισεν ὁριστικῶς μέλος τῆς Κεντρ. Ἐπιτροπῆς κατὰ τὸ 1968, ὅτε ἐπανῆλθεν εἰς τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, μετὰ τὴν ρῆξιν τοῦ 1968, ἕνεκα τῆς ἀτόπου ἀπαιτήσεώς του ἔναντι τόσον τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν ὅσον καὶ ἔναντι τῆς Σουηδικῆς Κυβερνήσεως. Ἡ ἀλήθεια περὶ τῶν θεμάτων τούτων πρέπει κάποτε νὰ γραφῆ, διότι τὸ ἄρθρον «τῆς Ἐκκλησίας»: «Δικαία Ἀπάντησις εἰς τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν» τῆς 15 Μαρτίου 1968 (ἀριθ. 6 σελ. 29) μὲ τὴν προσθήκην Ἀντέλεγχος τοῦ ἐπιχειρηθέντος Ἐλέγχου», εἶναι μονόπλευρον. Ἡ ἀλήθεια ὄχι μόνον

εἶναι φανερὰ ἀλλὰ καὶ τὸ ἄρθρον εἶναι ἀπαράδεκτον, διὰ τὴν ἀνεπίτρεπτον σχέσιν πρὸς τὸ Καθεστώς, διὰ τὸ ὁποῖον μόνον ἐθελόδουλοι ἠδύναντο νὰ γράψουν: ὅτι ἡ κριτικὴ τοῦ Π.Σ. Ἐκκλησιῶν καὶ τῶν Σουηδῶν ἐπὶ τοῦ νέου «συντάγματος» (1968) ἀπετέλει ἐπέμβασιν εἰς τὰ Ἐσωτερικὰ τῆς Χώρας μας καὶ ὅτι αἱ σχετικαὶ δηλώσεις ἦτο δυνατὸν ν' «ἀνάψουν ἀληθῆ πυρκαϊὰν μεταξὺ τῶν τῶν δύο λαῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ Σουηδικοῦ»!! Ἡ ταύτισις λαοῦ καὶ Κυβερνήσεως τῆς 21ης Ἀπριλίου ἦτο ἀπαράδεκτος, ὡς καὶ ἡ ἀπόφασις τῆς «Ἀριστίνδην» Δ. Συνόδου τῆς Δικτατορίας νὰ μὴ μετάσχῃ τῆς Δ' ἐν Οὐψάλᾳ Γενικῆς Συνελεύσεως τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν. Δὲν ἐπετρέπετο νὰ γραφῇ ποτὲ τὸ ἄρθρον. —

Ἐν Ἀθήναις τῇ 1η Νοεμβρίου 1967

Πρὸς

Τὴν Α. Θ. Παναγιότητα τὸν Οἰκουμ. Πατριάρχην κ. Ἀθηναγόραν καὶ τὴν Ἱ. Σύνοδον τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου.

Παναγιώτατε Δέσποτα,

Διὰ τῆς παρούσης μου ἐπιθυμῶ νὰ ὑποβάλω εὐλαβῶς τὰς σκέψεις μου, τὰς σχετικὰς πρὸς τὴν θέσιν τῆς «Καθολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας» σήμερον ἐν τῷ Παγκ. Συμβουλίῳ Ἐκκλησιῶν καὶ ἐν ὄψει τῶν ἐξελίξεων, αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζονται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν εἰσῆλθον αἱ πλεῖσται τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν (1961), καὶ ἤλλαξεν στάσιν ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία (1948-61) ἔναντι αὐτῆς, μέγας δὲ ἀριθμός, σχετικῶς πολὺ μικρῶν, κοινοτήτων καὶ ὁμολογιῶν τοῦ Προτεσταντισμοῦ αὐξάνει τὸν ἀριθμὸν τῶν Ἐκκλησιῶν-μελῶν τοῦ Παγκ. Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν (225!) καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἐνισχύει τὸν Προτεσταντικὸν χαρακτῆρα τῆς Ὀργανώσεως ταύτης. Ἐν ὄψει τούτων δέον νὰ ἐπανεξετάσωμεν τὴν θέσιν μας καὶ τὰ προβλήματα, ἅτινα ἐντεῦθεν γεννῶνται καὶ ἅτινα δὲν ἔτυχον, ἄχρις ὥρας, καὶ ὡς μὴ ὤφελε, τῆς συνολικῆς ἐξετάσεως ἐκ μέρους τῆς Ὀρθοδοξίας.

Ἡ παροῦσα ἀναφορὰ καὶ ἔκθεσις προϋποθέτει τὰ ἑξῆς:

1ον) Τὸ Πρόγραμμα τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν τὸ ἐκτεθὲν διὰ τοῦ Καθηγητοῦ Ἀλιβιζάτου κατ' Αὔγουστον τοῦ 1920, μετὰ τὴν ἐγκύκλιον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου τοῦ αὐτοῦ ἔτους (ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ Περιοδικὸν Internationale Kirchliche Zeitschrift). Σημειώνω ἐνταῦθα (ἐμπιστευτικῶς*) ὅτι

* Τότε ἦτο ἠτιολογημένην, ἀλλὰ τὸ θέμα τῶν σχέσεων πρὸς τὸ ἀσιατικὸν κράτος τῶν Τούρκων εἶναι ἐξεταστέον.

ἔχω ἤδη προτείνει εἰς τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν καὶ ἔγινε κ α τ' ἀ ρ χ ὴ ν ἡ πρότασίς μου δεκτή, ὅπως ἡ ἐτησία Σύνοδος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ 1970 δέον νὰ ἔχῃ ὡς ἀντικείμενον τὸν ἑορτασμὸν τῆς Πεντηκονταετηρίδος τῆς Ἐγκυκλίου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου τοῦ 1920. Θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον ἐὰν διὰ καταλλήλων χειρισμῶν τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, τῇ ὑμετέρα συγκαταθέσει, ἐπετυγχάνετο νὰ συνέλθῃ ἡ ἐν λόγῳ Επιτροπὴ ἐν Χάλκῃ. Ὅθεν ἐπιβάλλεται νὰ ὑπάρχῃ ἀνανέωσις τοῦ Προγράμματος τῆς Ὀρθοδοξίας ἐν ὄψει τῶν νέων συνθηκῶν, ὑφ' ἃς εὑρίσκεται νῦν ὁ κόσμος τῆς ἐποχῆς τῆς Ἀτομικῆς Ἐνεργείας καὶ τοῦ Διαστήματος. Ἡ ἀπὸ τοῦδε ἀρχομένη τ ρ ι ε τ ί α μόλις καὶ ἐ π α ρ κ ε ῖ διὰ τὴν λῆψιν τῆς ἀποφάσεως καὶ τὸν καθορισμὸν μιᾶς Διασκέψεως (τῆς Δ'.) Πανορθοδόξου ἐν ᾗ ὡς πρῶτον θέμα θὰ εἶναι τὸ Πρόγραμμα τῆς Ὀρθοδοξίας ἐν τῇ Παγκ. Συμβουλίῳ τῶν Ἐκκλησιῶν. Βεβαίως προηγουμένως θὰ ἔπρεπε νὰ γίνουν ἐμπιστευτικαὶ συναντήσεις, προπαρασκευαστικαί, πρὸς ἐνδελεχῆ μελέτην τῶν προσχεδίων. Ἀλλὰ περὶ τούτων ἐν τέλει τοῦ παρόντος εἰς τὰς πρακτικὰς προτάσεις.

2ον) Τὰς δηλώσεις τῶν Ὀρθοδόξων εἰς τὰς Γενικὰς Συνελεύσεις Amsterdam, Evanston Illinois (1954) καὶ προπάντων τοῦ Ν. Δελχί (1961).

3ον) Τὸ ἔγγραφόν μου πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Ἐπιτροπῆς Faith and Order τοῦ παρελθόντος Ἀπριλίου, οὗτινος ἀντίγραφον τῆς ἀγγλικῆς μεταφράσεως διεβιβάσθη διὰ τοῦ φίλου συναδέλφου κ. Ἀναγνωστοπούλου καὶ ὑπεβλήθη εἰς τὴν Ὑμ. Παναγιότητα. Νῦν ὑποβάλλεται τὸ ἑλληνικὸν πρωτότυπον.

Δὲν ἀναφέρομαι καθόλου εἰς τὰ θέματα, ἅτινα ἔθιξα εἰς τὰ δύο τεύχη: Ἡ θέσις τῆς Καθολ. Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῇ Κοινωνίᾳ τῶν Ἐκκλησιῶν (1949 καὶ 1952), διότι ταῦτα εἶναι γνωστά, ὡς καὶ τὸ ὑπόμνημα, τὸ ἀπευθυνθὲν πρὸς τὴν ὑμετέραν Θ. Παναγιότητα κατὰ τὴν ἔλευσιν τῆς Σχολῆς εἰς Κων/πολιν. Τὸ ὑπόμνημα τοῦτο περιέχεται εἰς τὸ 2ον τεῦχος τῶν ὡς ἄνω δημοσιευμάτων. Εἰς τὴν παροῦσαν ἔκθεσιν ἐπιθυμῶ νὰ ἀναφερθῶ εἰς τὰ προβλήματα, ἅτινα προκύπτουσιν ἐκ τῶν μεταβολῶν, αἵτινες ἐπῆλθον εἰς τὸ Παγκ. Συμβ. Ἐκκλησιῶν, ἔνθα ἡ ἐπιθυμία τῆς παρουσίας καὶ συμμετοχῆς σταθερᾶς καὶ οὐσιαστικῆς Ὀρθοδοξίας ἐξακολουθεῖ φυσικὰ νὰ εἶναι ἰσχυρά. Ἀλλὰ αἱ δηλώσεις τῶν Ὀρθοδόξων αἵτινες κατέστησαν ἀναγκαῖαι κατὰ τὸ παρελθὸν εἰς τὰς Γεν. Συνελεύσεις Amsterdam, Evanston, A. Delhi μαρτυροῦν περὶ τῆς ἀνάγκης νὰ ἐ ν ι σ χ υ θ ῇ ἡ θ έ σ ι ς τ ῆ ς Ὀ ρ θ ο δ ο ξ ί α ς κ α ὶ κ α τ' ἀ κ ο λ ο υ θ ί α ν ἡ φ ω ν ὴ κ α ὶ ἡ ἐ π ί δ ρ α σ ι ς α ὐ τ ῆ ς, ἐ π ὶ δ ὲ τ ῶ ν κ ε ι μ έ ν ω ν νὰ εἶναι πάντοτε ἰσχυρὰ καὶ ἄρα οὐσιαστική. Τοῦτο δὲ ἐνδείκνυται σήμερον ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἐποχήν, δεδομένης τῆς τ ε ρ α σ τ ί α ς μ ε τ α β ο λ ῆ ς, ἥτις ἐπῆλθεν εἰς τὴν στάσιν τῆς Ρ ω μ α ϊ κ ῆ ς Ἐ κ κ λ η σ ί α ς ἔναντι τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως. Ἐν ταύτῃ, ὡς γνωστόν, ἔχομεν τὴν

Γραμματείαν ἐπὶ τῆς Ἑνότητος, καὶ τὴν ἀποστολὴν παρατηρητῶν εἰς τὰ Συμβούλια τῆς Οἰκουμ. Κινήσεως.

Νῦν δὲ μικτὴ Ἐπιτροπὴ ἐν Γενεύῃ ἐξετάζει τὰ ζητήματα κοινοῦ ἐνδιαφέροντος, τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Οἰκουμ. Κίνησιν. Τὰ γεγονότα ταῦτα καὶ ἡ εὐελιξία τῆς τε πρώτης καὶ Οἰκουμ. Συμβουλίου ἐπιβάλλουν νὰ ἐπανεξετάσωμεν τὴν θέσιν μας, ἢ καλλίτερον τὸ κατὰ πόσον ἡ φωνὴ τῆς Ὀρθοδοξίας εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν προσφοράν της εἰς τὸν χαρακτῆρα τῆς Ὀργανώσεως τοῦ Π. Σ. Ε., ὡς Οἰκουμενικοῦ.

Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ τιθέμενον ἐρώτημα ἐὰν πρέπει νὰ ἐπανεξετάσωμεν καὶ νὰ προγραμματίσωμεν τὸ ἔργον τῆς Ὀρθοδοξίας ὡς οὐσιώδους παράγοντος εἰς τὴν Οἰκ. Κίνησιν, εἶναι ἀδιστάκτως «Ναί». Ἀλλὰ διὰ νὰ φθάσῃ ἡ Ὀρθοδοξία νὰ κατέχῃ εἰς τὴν Οἰκ. Κίνησιν τὴν ἁρμόζουσαν καὶ ἀνάλογον αὐτῆς θέσιν πρέπει νὰ κατέχῃ οὐχὶ τὸ ἥμισυ, εἰ καὶ τοῦτο θὰ ἦτο εὔλογον, ἀλλὰ τοὐλάχιστον τὸ 1/3 τῶν θέσεων εἰς πάντα τὰ σώματα καὶ εἰς τὰς ἐπιτροπὰς τοῦ Π.Σ.Ε.

Ἀποτελεῖ γεγονός, ὅτι ὅπου οἱ Ὀρθόδοξοι εἰς ἐπιτροπὰς εἶναι ἐπαρκεῖς εἰς ἀριθμὸν αἱ ἐκθέσεις (Reports) παρουσιάζονται ἐκκλησιαστικώτεραι καὶ παρασκευάζουσι τὴν προσέγγισιν τῶν ἀπόψεων.

Σημειῶ πρόσφατα παραδείγματα. Αἱ ἐκθέσεις εἰς τὴν ἐτησίαν Σύνοδον τῆς Faith and Order εἰς τὰ θέματα περὶ τῶν Συνόδων καὶ περὶ τῶν Πατέρων, ἤτοι περὶ θεμάτων, ὧν ἡ μελέτη εἰσήχθη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Montreal (1963) ὑποστᾶσαι ἰσχυρὰν τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ὀρθοδόξων, παρουσιάσθησαν εἰς τὴν ἐτησίαν Σύνοδον τοῦ Bristol καὶ ἔτυχον τῆς γενικῆς ἀναγνωρίσεως. Τοὐναντίον συνέβη μὲ τὴν ἔκθεσιν περὶ τοῦ ἑρμηνευτικοῦ προβλήματος. Ἀλλὰ τοῦτο οὐδεμίαν σχεδὸν εἶχεν σχέσιν πρὸς τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τὰς διατυπωθείσας εἰς τὸ Montreal οὐδὲ πρὸς τὰς Ὀρθοδόξους ἀπόψεις. Τοῦτο εἶναι εὐεξήγητον, διότι οὐδεὶς ὀρθόδοξος ἑρμηνευτὴς παρέστη κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ ἐν λόγῳ ὑπομνήματος. Ὀφείλω δὲ νὰ ἐξάρω τὸ γεγονός, ὅτι χάρις εἰς τὴν παρουσίαν τῶν ὀρθοδόξων Ρώσσων, τοῦ ἀγαπητοῦ συναδέλφου κ. Ἀναγνωστοπούλου καὶ τοῦ γράφοντος, ἡ ἔκθεσις ἀνεμορφώθη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τοῦ Montreal, ἔνθα ἀρκούντως ἰσχυρὰ ὑπῆρξε ἡ ἐπίδρασις τῶν ὀρθοδόξων. — Παρὰ ταῦτα ἡ ἔκθεσις τοῦ Bristol, ἡ σχετικὴ πρὸς τὴν ἀρχὴν καὶ σημασίαν τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, δὲν ἔλαβε τελικῶς τὴν μορφὴν ἐκείνην, ἣν ἡμεῖς οἱ Ὀρθόδοξοι θὰ ἠθέλαμεν, σκεπτόμενοι οὐχὶ ἐγωϊστικῶς ἀλλ' οἰκουμενικῶς, τ. ἔ. ἐν τῷ πνεύματι τῆς προπαρασκευῆς τῆς προσεγγίσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, διὰ τὴν ποτὲ ἕνωσιν αὐτῶν.

Συνέβη συγκεκριμένως τοῦτο: ὅτι ἐνῷ τὸ ὑπόμνημα περὶ τοῦ ἀνωτέρω

θέματος ἀπετέλει μίαν λαμπρὰν ἔκθεσιν περὶ τῆς ἐννοίας καὶ σημασίας τῶν Συνόδων-ἀνεξαρτήτως τοῦ σημείου, ὅπερ ἀφεώρα εἰς τὸ θέμα περὶ τῆς λεγομένης οὐσίας τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν — ἐν τούτοις εἰς τὴν Οὐψάλαν παρεπέμφθη πρὸς ἐξέτασιν τὸ ζήτημα Καθολικότης καὶ Konsiliarität, ἤτοι συνοδικότης), ἔνθα εἶναι πιθανὸν νὰ ἐξαρθοῦν αἱ ἀνθρώπιναι ἀδυναμίαι κατὰ τὰς Συνόδους ἀντὶ τοῦ θέματος ἑνότης καὶ αὐθεντία τῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων ἐν στενῇ ἀναφορᾷ πρὸς τὴν Ἁγίαν Γραφήν, τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν καὶ τοὺς Πατέρας, ὅπερ θὰ ἔδει νὰ ἐξετασθῇ εἰς μίαν συνέλευσιν, ἡ ὁποία ὀφείλει νὰ προαγάγῃ τὴν προσέγγισιν τῶν Ἐκκλησιῶν-Μελῶν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς προαγωγῆς τῶν ἀρχῶν τῆς ἑνώσεως αὐτῶν. Καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξαρθῶσι καὶ νὰ διατυπωθῶσι ταὐτοχρόνως σαφῶς καὶ μὲ κατηγορηματικότητα τὰ ἑξῆς: 1) Ὅτι σκοπὸς τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν εἶναι καὶ πρέπει νὰ εἶναι ἡ προπαρασκευὴ τῆς Ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τῆς ἑνότητος τῆς ἀ ρ χ α ί α ς ἀ δ ι α ι ρ έ τ ο υ Ἐ κ κ λ η σ ί α ς. Ἐκεῖ εὑρίσκεται τὸ κοινὸν ἔδαφος (πρβλ. τὴν δήλωσιν εἰς Ν. Δελχὶ παρὰ Ger. Konidaris, The Orthodox Contribution in the Section of Unity, new Delhi 1962*), ἀπὸ τοῦ ὁποίου δυνάμεθα νὰ ὁρμηθῶμεν διὰ νὰ προπαρασκευάσωμεν. Ἐνταῦθα κεῖται μία οὐσιώδης διαφορὰ μεταξὺ ἡμῶν τῶν Ὀρθοδόξων καὶ τῶν Προτεσταντικῶν «Ἐκκλησιῶν». Εἰς τὴν ἐν Κρήτῃ ὑποβληθεῖσαν ἔκθεσιν (ἔγγραφον Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς ἀριθ. 1362) σημειοῦται κατ' ἀρχὴν ὀρθῶς εἰς § 5 τὰ ἑξῆς: «Τὸ Π.Σ. εἶναί τὸ προοιμιακὸν ὄργανον τῆς Οἰκουμ. Κινήσεως, ὡς ἀδελφικὴ δὲ κοινωνία πλέον ἢ ἑξακοσίων Ἐκκλησιῶν-μελῶν, κατέστη τὸ Οἰκουμ. Συμβούλιον διὰ τὰς Ἐκκλησίας πάντοτε περισσότερον τοῦτο καὶ ἡ ἔκφρασις τῆς κοινῆς μαρτυρίας, τῆς ἀμοιβαίας βοηθείας καὶ τῆς διὰ κοινὴν ἀναζητήσεως τῆς «Ἑνότητος».

Ἀναμφιβόλως ὅμως ἡ αὐθεντικὴ θέσις τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὸ θέμα τῆς ἑνότητος εἶναι ἡ ἀνωτέρω σημειωθεῖσα ὅλως ἀδρομερῶς, ἀλλὰ σαφῶς ἐξετέθη αὕτη εἰς τὴν «Συμβολὴν» τῶν ὀρθοδόξων εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ ἐν Δελχί, ἡ ὁποία ἐπισυνάπτεται τῷ παρόντι.—

2) Νὰ διακηρυχθῇ μὲ δύναμιν καὶ ἡ κατηγορητικότητα ὅτι τὸ Παγκ. Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν, μὴ δυνάμενον νὰ ἔχῃ ἐνιαίαν Ἐκκλησιαστικὴν βάσιν, ἐφ' ὅσον ἀποτελεῖται ἀπὸ μέγα πλῆθος Ἐκκλησιῶν μὲ διάφορον ἐκκλησιολογίαν, δὲν ἔχει οὐδὲ δύναται νὰ ἔχῃ ἐ κ κ λ η σ ι ο λ ο γ ι κ ὴ ν ο ὐ σ ί α ν. Ἀλλ' ἐξ ἴσου οὐσιῶδες πρὸς τοῦτο εἶναι καὶ τὸ ἑξῆς, ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι Ἐκκλησία ἢ δὲν ἔχει οὐδὲ δύναται νὰ ἔχῃ μυστήρια καὶ ἐσχατολογίαν καὶ ἐφ' ὅσον τὸ θέμα τοῦτο συνδέεται καὶ μετὰ τῆς σωτηρίας, ὡς τοῦ θεμελιωδεστάτου σκοποῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἱστορικῆς Ἀποκαλύψεως καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἕπεται, ὅτι δὲν ἔχει

* Παράρτημα Α', σελ. 56-61.

φυσικῶς καὶ οὐσίαν, καίτοι ἔχει μεγάλην σημασίαν καὶ βαρύτητα διὰ τὸν σύγχρονον χριστιανικὸν κόσμον καὶ τὸν κόσμον καθόλου.

Τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν εἶναι ὁ χῶρος ἐπικοινωνίας, γνωριμίας καὶ συνεργασίας τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τοῦ πρακτικοῦ πεδίου καὶ ἀπὸ κοινοῦ μελέτης τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, μὲ πρωταρχικὸν θέμα τὴν ἔννοιαν καὶ οὐσίαν τῆς Ἐκκλησίας, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς προπαρασκευῆς τῆς ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν.

Ἐντεῦθεν ἀποβαίνει ἀναγκαῖον νὰ ἐγκαταλειφθῶσιν αἱ ἀπόπειραι ἀνευρέσεως οὐσίας τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν. Εἶναι πλέον ἢ ἐπαρκῆ ὅσα ἐγράφησαν εἰς τὴν δήλωσιν τοῦ Toronto καὶ τοῦ S. Andrew. Ὅθεν εἶναι ἀπολύτως ἀνάγκης νὰ προγραμματισθῶσι τὰ ζητήματα, ἅτινα δέον νὰ μελετῶνται εἴς τε τὸ τμῆμα Μελετῶν καὶ εἰς ἅπαντα τὰ Συνέδρια, μὲ βάσιν πάντοτε τὴν προαγωγὴν τοῦ καιρίου σκοποῦ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν τ.ἔ. τῆς προπαρασκευῆς τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἑνότητος τῶν Ἐκκλησιῶν κατὰ τὴν ἀρχαίαν ὀρθοτάτην ἀντίληψιν (Πολύκαρπος, Εἰρηναῖος, Βικέντιος ἐκ Ληρίνου, Φώτιος). Ἔργον μας, λοιπόν, εἶναι ὄχι μόνον ἡ ἐν τῇ πράξει συνεργασία καὶ ἑνότης τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐνδελεχὴς προσεκτικὴ προπαρασκευὴ τῆς ἑνώσεως.

Ἐλέχθη, πολὺ ὀρθῶς ἐν Bristol, ὅτι πολλάκις δίδεται ἡ ἐντύπωσις ὅτι ἐνῶ ἐνίοτε ἐπιτελοῦμεν εἰς τὸν μέγαν τοῦτον σκοπὸν ἓν βῆμα ἐν τούτοις πολλάκις παρέχεται, διὰ τῶν ἐκθέσεων, ἡ ἐντύπωσις ὅτι ἐπιτελοῦμεν δύο βήματα πρὸς τὰ ὀπίσω. Πολλὰ κείμενα ἐκθέσεων ἔχουν προτεσταντικὸν χαρακτῆρα καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συμβῇ ἄλλως ἀφοῦ μετέχομεν ὀλίγοι Ὀρθόδοξοι καὶ ἡ φωνὴ τῆς Ὀρθοδοξίας εἶναι πολὺ ἀδύνατος καὶ οὐχὶ πάντοτε ἐνιαία, ὡς ἁρμόζει ἐφ' ὅσον πράγματι ἡ Ὀρθοδοξία εἶναι μία, παρὰ τὴν ὕπαρξιν τῶν Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν.

Ὁ ὑποκειμενισμός, αἱ ἱστορικαὶ συνθῆκαι καὶ τὸ διάφορον πνεῦμα τῶν λαῶν (Ρωμαϊκὸν πνεῦμα ἀπὸ τῷ 192 μ.Χ. καὶ ἀγγλοσαξωνικὸς Individualismus ἀπὸ τοῦ 12 αἰῶνος), ὡδήγησαν εἰς τὴν διαίρεσιν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλ' ἡ διαίρεσις εἶναι κατάρα καὶ ἀντίθετος πρὸς τὴν θέλησιν τοῦ Κυρίου «ἵνα πάντες ἕν ὦσιν». Ὅθεν πρέπει νὰ ἐκλείψῃ χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνῃ ὅτι πρέπει νὰ ἐπικρατήσῃ ὁμοιομορφία.

Ἀσφαλῶς πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἐν τούτῳ μέγα τὸ ἔργον τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, ὅτι δηλαδὴ κατέστη παγκόσμιον κέντρον καὶ τόπος ἐπαφῆς καὶ συνεργασίας καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς Ἑνότητος τοῦ Χρι-

---

* Μετέσχεν τῆς συγκληθείσης εἰς τὴν πόλιν ταύτην «Ἐπιτροπῆς Πίστεως καὶ Τάξεως» τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν.

στιανισμοῦ ἐν τῇ πράξει, ὡς εἶναι μέγα τὸ γεγονός, ὅτι ἐν Νέῳ Δελχὶ ἐπετεύχθη ἡ ἑνότης εἰς τὴν θεμελιώδη ἐκκλησιολογικὴν ἀρχὴν τῆς πίστεως εἰς τὴν Τριάδα.

Τὸ πρόβλημα τῆς μελέτης τῶν ζητημάτων, ἅτινα μᾶς ἑνώνουν καὶ προπάντων ἐκείνων ποὺ μᾶς διαιροῦν (διότι δὲν δυνάμεθα νὰ εἴμεθα ἡνωμένοι ἐν τῇ πίστει εἰς τὸν Χριστὸν ὡς Θεὸν καὶ Σωτῆρα καὶ νὰ δοξολογῶμεν τοῦτον Τριάδι καὶ νὰ εἴμεθα διηρημένοι ὡς Ἐκκλησία) ἐπιβάλλεται νὰ εὕρῃ τὴν λύσιν του, δι' ἑνὸς προγραμματισμοῦ, ὁ ὁποῖος θὰ τελῇ ὑπὸ τὴν ροπὴν τῆς ἀρχῆς, ὅτι ὁ Θεολογικὸς διάλογος εἶναι διάλογος χριστιανικὸς τῆς ἀληθείας τῆς ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ καὶ τῇ Ἱερᾷ Παραδόσει περιεχομένης. Ἐννοοῦμεν δὲ τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν, τὴν Ἐκκλησιαστικήν, τῆς Μιᾶς καὶ Ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας.

Ὅτι εἰς τὸν προγραμματισμὸν τοῦτον πρέπει τὸ βάρος τῶν μελετῶν νὰ πέσῃ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν θεμάτων ποὺ μᾶς διαιροῦν: Ἐκκλησία—Ἁγία Γραφὴ—Παράδοσις—Αὐθεντία—Οἰκουμενικοὶ Σύνοδοι καὶ Πατέρες καὶ Μυστήρια καὶ τὸ πρόβλημα τῆς σωτηρίας, μόλις εἶναι ἀνάγκην νὰ εἴπωμεν.

Πρέπει δὲ νὰ ἀναγνωρισθῇ, ὅτι, καίτοι πολλὰ ἐπετελέσθησαν εἰς τὸ πρακτικὸν μέρος τῆς συνεργασίας τῶν Ἐκκλησιῶν, δὲν ἐπετελέσθησαν εἰσέτι σοβαρὰ βήματα, ἐκτὸς τοῦ Τριαδικοῦ, διὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς ἑνώσεως. Εἶναι ἀσφαλῶς ὅμως ὑπὲρ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, ὅτι αἱ διαπραγματεύσεις μεταξὺ πολλῶν Ἐκκλησιῶν διὰ τὴν ἕνωσίν των εὑρίσκονται πολλαχοῦ τοῦ κόσμου εἰς καλὸν σημεῖον. Πρόκειται περὶ τῆς ἑνώσεως μεταξὺ τῶν προτεσταντικῶν ἢ προτεσταντιζουσῶν Ἐκκλησιῶν. Αὐτὸ ἀποτελεῖ εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ διὰ τὸν Χριστιανισμόν, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ τονισθῇ τὸ γεγονός, ὅτι μέγας ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ Κοινοτήτων. Ἐφθάσαμεν νὰ δεχώμεθα Κοινότητας μὲ 10 χιλιάδας ψυχῶν, ὥστε τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν νὰ ἀποτελῆται ἀπὸ 224 Ἐκκλησίας-Μέλη καὶ νὰ ὑπάρχουν Ἐκκλησίαι-Κοινότητες ποὺ δὲν εἶναι εἰσέτι Μέλη! Τὸ μέγα πρόβλημα τοῦ Προτεσταντισμοῦ εἶναι ἡ Ἐκκλησιαστικοποίησις αὐτοῦ.

Ἀσφαλῶς δὲ πρέπει νὰ ἐπαναληφθῇ καὶ νὰ ἐξαρθῇ τὸ ἀνωτέρω λεχθέν, ὅτι εἶναι πρὸς τιμὴν τοῦ Συμβουλίου αἱ διαπραγματεύσεις πρὸς ἕνωσιν μερικῶν προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν. Καὶ εἰς τὴν Οὐψάλλαν θὰ εἰσαχθῶσιν αἰτήσεις 12 Ἐκκλησιῶν, αἵτινες ζητοῦ νὰ γίνουν μέλη τοῦ Π.Σ.Ε. Πρέπει νὰ προσέξωμεν τὸ ὑπ' ἀριθμ. 1 ἔγγραφον τῆς Policy referance Committee, τὸ ὁποῖον ὑπεβλήθη εἰς τὴν Κεντρικὴν Ἐπιτροπὴν ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης*.

* Μετέσχον ταύτης, καίτοι μὲ ἀπέλυσεν, παρὰ τὸν Κανονισμὸν τοῦ Παγκ. Συμβ. Ἐκκλησιῶν, ὁ Ἱερώνυμος. Διεμαρτυρήθην γραπτῶς καὶ προφορικῶς πρὸς τὸν Γεν. Γραμματέα τοῦ Π.Σ.Ε.

Ἀλλὰ διὰ τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν — καὶ τοῦτο δέον ὡσαύτως νὰ διακηρυχθῇ μὲ κατηγορηματικότητα — ἡ ἕνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν εἶναι ἀνάγκη διὰ τὸν σύγχρονον Χριστιανισμὸν καὶ τὸν κόσμον, μόνον διὰ τῆς ἐπιτεύξεως μυστηριακῆς Κοινωνίας.

Μυστηριακὴ ὅμως Κοινωνία καὶ δὴ καὶ ὡς intercommunio* εἶναι ἀδύνατος ἄνευ ἑνότητος ἐν τῇ πίστει εἰς τὰ οὐσιώδη, ἅτινα ἀποτελοῦν καὶ καίριον περιεχόμενον τῆς Ἐκκλησίας (εὐτυχῶς ἐπετεύχθη τελικῶς ἡ ἐν Τριάδι ἑνότης) τῆς ἐν αὐτῇ καὶ δι' αὐτῆς σωτηρίας. — Διὰ τὴν Ὀρθοδοξίαν ἡ ἑνότης τῆς Ἐκκλησίας — ἄνευ Uniformität — θὰ φέρῃ ὡς ἐπιστέγασμα τὴν μυστηριακὴν Κοινωνίαν (ἡ λέξις intercommunion εἶναι ἄγνωστος εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν καὶ διὰ τοῦτο καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς Ὀρθοδόξους). Ἡ θεμελιώδης αὕτη Ὀρθόδοξος τοποθέτησις διετυπώθη πολλάκις ἀλλὰ οὐχὶ πάντοτε μετ' ἐμφάσεως καὶ ἐσχάτως ὑπὸ τοῦ ὑποσημειουμένου ἐν Bristol. Εἶναι δὲ ἀνάγκη ἀναπόφευκτος νὰ πράξωμεν τοῦτο, ἐφ' ὅσον πολλαὶ καὶ δὴ καὶ νέοι ἐν τῇ Οἰκουμενικῇ Κινήσει βιάζονται διὰ τὴν intercommunio (ἴδε ἀνωτέρω συμβολὴν τοῦ Ν. Δελχί, καὶ ἔκθεσιν τῆς Ἀντιπροσωπείας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος).

Τοιαῦται εἶναι αἱ διακηρύξεις τὰς ὁποίας κατὰ τὸν πρέποντα τρόπον ὀφείλομεν νὰ κάμωμεν ἐν καιρῷ, χωρὶς ὅμως ἐν τῷ μεταξὺ νὰ λησμονήσωμεν, ὅτι εἶναι ἐξαιρετικῶς ἐπεῖγον νὰ ἑτοιμασθῶμεν ἐγκαίρως διὰ τὴν Δ'. Γενικὴν Συνέλευσιν τοῦ Π.Σ.Ε. ἐν Οὐψάλᾳ.

***

Πρακτικαὶ Προτάσεις.

Ἐπείγοντα θέματα καὶ μέθοδοι προπαρασκευῆς τῶν Ὀρθοδόξων πρὸς ἑνιαίαν ἐμφάνισιν.

1ον) Εἰς τὴν Οὐψάλαν πρόκειται νὰ ψηφισθῶσιν δύο σημαντικαὶ προτάσεις.

Αον) Τῆς αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μελῶν τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Π.Σ.Ε. ἀπὸ 100 εἰς 120. Τὰ μέλη ταῦτα, τὰ ὁποῖα θὰ ἐκλεγῶσιν ἀπὸ τὰ μέλη τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῆς Δ. Γενικῆς Συνελεύσεως τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, ἅτινα θὰ προσέλθουν εἰς Οὐψάλαν πρέπει

* = Διακοινωνία. Αὕτη εἶναι λέξις ἄγνωστος εἰς τὸ Ὀρθόδοξον λεξιλόγιον, τὸ ὁποῖον κρατεῖ μόνον τὴν ἀρχ. λέξιν «κοινωνία» (παρ' Εὐσεβίῳ 5, 16, 10 κ.ἀ.).

νὰ ἀντιπροσωπεύουν καὶ γεωγραφικὰς περιοχὰς καὶ ὄχι μόνον Ἐκκλησίας. Δεδομένου ὅμως, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἐκκλησιῶν-Μελῶν τοῦ Π.Σ.Ε. εἶναι 224 ἔπεται, ὅτι ἀριθμὸς Ἐκκλησιῶν — τινὲς τῶν ὁποίων εἶναι νέαι καὶ μικραὶ — δὲν θὰ ἀντιπροσωπεύεται εἰς τὴν νέαν Κεντρικὴν Ἐπιτροπήν. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀποτελεῖται πάντοτε ἐξ ὀλίγων Ἐκκλησιῶν καὶ δὴ καὶ πρεσβυγενῶν Ἐκκλησιῶν, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς παραμένει στάσιμος (13) καὶ ἐπειδὴ ἡ φωνὴ τῆς Ὀρθοδοξίας πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογος τῆς προσφορᾶς καὶ δὴ καὶ εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν χαρακτῆρα τοῦ ἐν λόγῳ Συμβουλίου, πρέπει νὰ ζητηθῇ νὰ μὴ ἀποτελῇ τὸ 1/10 τοῦ Συμβουλίου, ἀλλὰ τὰ 3/10 τοὐλάχιστον. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι δέον νὰ ἔχωμεν εἰς τὴν Κεντρικὴν Ἐπιτροπὴν 36 μέλη ἐπὶ 120 μελῶν, διότι ἄλλως ἡ προσφορὰ καὶ ἐπίδρασίς μας θὰ ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι δυσανάλογοι καὶ οἱ κίνδυνοι οὐχὶ εὐκαταφρόνητοι (ἐν ὄψει τῶν νέων δεδομένων). Οὐδεμία Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, λοιπόν, ἐφ' ὅσον ὁ ἀριθμός των εἶναι μικρός, ἐπιτρέπεται νὰ ἀπουσιάζῃ ἀπὸ τὴν Κεντρικὴν Ἐπιτροπήν.

2ον) Εἰς τὴν Οὐψάλαν θὰ ἐγκριθῇ ὡσαύτως ἡαὔξησις τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς Πίστεως καὶ Τάξεως, ἀπὸ 120 εἰς 150 (πρότασις τῆς Ἐπιτροπῆς Πίστεως καὶ Τάξεως — Faith and Order ἐν Bristol ἐνεκρίθη ὡσαύτως ἐν Ἡρακλείῳ, ὡς καὶ ἡ ἀνωτέρω). Ὅθεν πρέπει νὰ ζητήσωμεν νὰ λάβωμεν τοὐλάχιστον τὸ 1/3 ἤτοι τεσσαράκοντα θέσεις.

Τοὺς ἀριθμοὺς τούτους 30 καὶ 40 δυνάμεθα νὰ καλύψωμεν, ἐνῶ ἐὰν ἐζητούσαμεν τὸ 1/3 τῆς Συνελεύσεως (βεβαίως τῆς Ε' Συν. ὅταν αὕτη θὰ γίνῃ) δὲν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ τὸ καλύψωμεν (270).

Βεβαίως ἡ Ὀρθοδοξία ἀντιπροσωπεύει εἰς τὸ Π.Σ.Ε. ἐξ ἐπόψεως οὐσίας κάτι τὸ σπουδαῖον, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη. Παρ' ταῦτα πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι ὠνομάσθησαν ἤδη κατ' ἀρχὴν 120 μέλη εἰς Bristol καὶ ὁ κατάλογος εἶναι ἕτοιμος, δι' ὃ καὶ ἀπομένουν πρὸς ἐξονομασίαν 30. Ἐὰν ἐγίνετο δεκτὴ ἡ πρότασις ἡμῶν περὶ 40 θέσεων θὰ ἐσήμαινεν, ὅτι θὰ καταλαμβάνομεν περίπου 27 θέσεις καὶ θὰ ἔδει νὰ εἴμεθα ἕτοιμοι διὰ τὴν προβολὴν μελῶν ἐκ τῶν μᾶλλον εἰδικευμένων, ἵνα ἡ προβολὴ καὶ ἐπίδρασις τῆς Ὀρθοδοξίας εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν οὐσίαν της.

Ταῦτα τὰ σημεῖα δέον νὰ ἐξετασθῶσιν, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ γεγονός, ὅτι ὑπάρχουν Ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι μὴ ἀντιπροσωπευόμεναι (Σερία κ.λ.π.) εἰς τὸ Π.Σ.Ε. καὶ δὴ ἐπαρκῶς.

Ὁ Πανπροτεσταντικὸς χαρακτὴρ πολλῶν Ἐπιτροπῶν πρέπει νὰ ὑποχωρήσῃ. Δὲν εἰσερχόμεθα εἰς λεπτομερείας.

Β) Δέον νὰ ἀντιμετωπίσωμεν τὰ θέματα:

α) Προγραμματισμοῦ ἐν τῇ μελέτῃ τῶν θεμάτων, ἅτινα ἀπασχολοῦν

τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν καὶ ἐν σχέσει πρὸς ὅσα εἴπαμεν ἄλλοτε καὶ β) ταχείας εἰσηγήσεις καὶ μελέτης τῶν θεμάτων, ἅτινα θὰ συζητηθῶσι εἰς τὴν Οὐψάλαν.

Καὶ ὁ μὲν προγραμματισμὸς πρέπει νὰ εἶναι ἔργον μιᾶς εὐρείας συσκέψεως τῶν μελῶν, ἅτινα ἀποτελοῦν τὰς Ἐπιτροπὰς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν λοιπῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, μὲ συμμετοχὴν πάντων τῶν μελῶν, ἅτινα ἀντιπροσωπεύουν νῦν τὰς Ἐκκλησίας εἴς τε τὴν Κεντρικὴν Ἐπιτροπὴν καὶ τὴν Ἐπιτροπὴν πίστεως καὶ τάξεως ὡς καὶ πάντων τῶν μελῶν, ἅτινα ὤφειλον αἱ Ἐκκλησίαι νὰ εἶχον ὀνομάσει. Ἀργήσαμεν ἤδη διὰ τὴν Οὐψάλαν.

Οἴκοθεν νοεῖται, ὅτι ἐπιβάλλεται ἵνα ἡ ὅλη ἐργασία καὶ αἱ συζητήσεις εἶναι ἄνευ δημοσιότητος, διὰ νὰ ὑπάρξῃ ἥρεμος ἀντιμετώπισις ἐπὶ παρουσίᾳ μάλιστα τῶν ὑπευθύνων μελῶν τῶν Ἱερῶν Συνόδων. Ἐφ' ὅσον ἡ Ρωσία ἐκ τῶν Ὀρθοδόξων καὶ ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ἡ μὲν πρώτη εἰσῆλθε εἰς τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν, ἡ δὲ δευτέρα, ἔχουσα ὀργάνωσιν καὶ πρόγραμμα, συνεργάζεται, ἕπεται, ὅτι εὑρισκόμεθα πρὸ νέας καταστάσεως καὶ νέων ὑποχρεώσεων. Αἱ πανορθόδοξοι καὶ οἰκουμενικαὶ ὑποχρεώσεις τῶν Ἐκκλησιῶν μας ἐπιβάλλουν νὰ μὴ ἀργήσωμεν τὴν σύνταξιν εἰσηγήσεως δι' ἕνα νέον πρόγραμμα καὶ τοποθέτησιν καὶ δὴ καὶ θεολογικὴν καὶ ἐκκλησιολογικὴν εἰς τὴν νέαν κατάστασιν.

Ἡ ἐτησία Σύνοδος τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ὀρθοδοξίας εἶναι σκόπιμον νὰ γίνεται εἰς τὴν ἐν Καστελλίῳ Κισσάμου ἑτοιμαζομένην Ἀκαδημίαν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κισσάμου καὶ Σελίνου (Σεβ. Μητροπολίτης Εἰρηναῖος) ἐν τῇ ὁποίᾳ, ἐν ἀνέσει, θά συζητῆται ἐπὶ δύο ἑβδομάδας ἡ ἑκάστοτε θέσις τῆς Ὀρθοδοξίας εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν.

Εἰδικὰ θέματα, Εἰσήγησις περὶ τῶν ὑπομνημάτων διὰ τὴν Δ'. Γενικὴν Συνέλευσιν τῆς Οὐψάλας. Πρότερον ὅμως δέον διὰ συνεννοήσεως τῶν Ἐκκλησιῶν νὰ γίνῃ ἡ αἴτησις διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῶν ἀνωτέρω σημειωθεισῶν ἀναλογιῶν εἰς τὴν Κεντρικὴν Ἐπιτροπὴν καὶ τὴν Ἐπιτροπὴν πίστεως καὶ τάξεως. Τοῦτο εἶναι ἐξαιρετικῶς ἐπεῖγον.

Τὸ παρὸν ὑπόμνημα θέλει ἀποσταλῇ εἰς τὴν Λ. Σ. τὸν Τοποτηρητὴν τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου Ἀλεξανδρείας καὶ τὴν Ἱερὰν Σύνοδον, διότι διατελῶ ἀπὸ ἐτῶν Σύμβουλος Θεολογικὸς (συνέδρια Γ. Πανορθοδόξου Διασκέψεως Ρόδου 1963 καὶ Ἐπιτροπὴ Διαλόγου μετὰ τῶν Ἀγγλικανῶν Βελιγράδιον 1966).

Τὸ παρὸν ὑπόμνημα θέλει δοθῇ ἐν καιρῷ καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος.

Ἐπὶ τούτοις διατελῶ μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ,
καταασπαζόμενος τὴν δεξιὰν τῆς ὑμετέρας Θειοτάτης Παναγιότητος
Καθηγητὴς Γεράσιμος Ι. Κονιδάρης.

Σημείωσις:

Τὸ ζήτημα τῶν ἐξόδων διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἀπολύτως ἀπαταιτήτων τοῦ προγράμματος τούτου τῆς Ὀρθοδοξίας δὲν εἶναι δυσχερὲς νὰ λυθῇ, ὅτι 1) θὰ πρυτανεύσῃ εἰς διαλόγους γενικωτέρους ἡ οἰκονομία ἐν ταῖς δαπάναις, 2) δεδομένου ὡσαύτως, ὅτι τόσον διὰ τὰς ἀνωτέρω συσκέψεις, ὅσον καὶ διὰ τὴν συμμετοχὴν εἰς Συνέδρια τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν ἐν Εὐρώπῃ τὸ ποσὸν κατ' ἄτομον θὰ κυμανθῇ μεταξὺ 700 καὶ 800 δολλαρίων. Κατὰ τὴν διαμονὴν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Καστελλίου τὸ ποσὸν τῆς ἡμερησίας διαμονῆς δέον νὰ περικόπτεται εἰς τὸ ἥμισυ (8 δολλάρια ἐξ ὧν τὰ 4 ἐπαρκοῦν διὰ τὴν διαμονήν). Αἱ Ἐκκλησίαι δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἐξεύρουν τὸ ποσὸν ποὺ ἀπαιτεῖται δι' ἑκάστην ἀντιπροσωπείαν. Μόνον διὰ τὰς Γενικὰς Συνελεύσεις αἵτινες συγκροτοῦνται ἀνὰ ἑπταετίαν θὰ ἀπαιτηθῇ μεγάλη δαπάνη.

Συνημμένη τῷ παρόντι ἡ δήλωσις τῶν Ὀρθοδόξων εἰς τὸ θέμα τῆς Ἑνότητος εἰς τὴν ἐν Νέῳ Δελχὶ Γ' Γενικὴν Συνέλευσιν τοῦ Π.Σ.Ε. (ἀνωτ. σελ. 56-61).

Κατωτέρω παραθέτω ἔγγραφον εἰσήγησιν πρὸς τὴν Α.Θ. Μακαρ. τὸν Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας κ. Νικόλαον ΣΤ' ἀναφερομένην εἰς τὸ ἀντικείμενον τῆς παρούσης πραγματείας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ
Καθηγητὴς Γερ. Κονιδάρης
'Ακαδημίας 84, 'Αθῆναι 142.

'Εν Κων/πόλει
Τῇ 15ῃ Μαρτίου 1973

Α.Θ. Μακαριότητα,
τὸν Πατριάρχην 'Αλεξανδρείας
καὶ πάσης 'Αφρικῆς Κύριον Νικόλαον τὸν Στ'
'Ενταῦθα

Μακαριώτατε,

'Εν συνεχείᾳ τῶν συζητήσεων, ἃς εἶχον μετὰ τῆς 'Υμετέρας Μακαριότητος καὶ καθ' 'Υμετέραν ἐντολὴν μετὰ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Καρθαγένης κ. Παρθενίου, ὑποβάλλω εὐλαβῶς τὰς ἑξῆς σκέψεις προτάσεις, ἀφορώσας εἰς τὴν μετὰ τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Δημητρίου Α' συνεννόησιν ἐπὶ τῶν Πανορθοδόξων καὶ Παγχριστιανικῶν ζητημάτων καὶ δὴ καὶ ἀφορῶντα τὰς μετὰ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς 'Εκκλησίας σχέσεις, κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Διαλόγου τῆς 'Αγάπης, ὡς ἐχαρακτηρίσθη ὑπὸ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ 'Εκκλησίας καὶ ὡς ἐκτίθεται εἰς τὸν προσφάτως ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τόμον «τῆς 'Αγάπης».

'Ως ἐνθυμεῖται ἡ 'Υμετέρα Θειοτάτη Μακαριότης ὑπῆρξεν ἐποχὴ καθ' ἣν ἡ ἐν 'Ελλάδι 'Εκκλησία δὲν ἐδέχθη νὰ συμμετάσχῃ τῆς Β' Πανορθοδόξου Διασκέψεως, ἐν ᾗ ὁ λόγος περὶ τοῦ μέλλοντος διαλόγου μεταξὺ τῆς Καθολικῆς 'Ορθοδόξου 'Εκκλησίας καὶ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς. Ὅμως μετὰ ταῦτα ἡ ἐν λόγῳ 'Εκκλησία ἀπεδέχθη τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς κατ' ἀρχήν, ἀλλ' ἔθεσεν εἰς τὴν 'Ιεραρχίαν τὰ δύο σπουδαιότατα ζητήματα, ἅτινα δὲν συνεζητήθησαν κατὰ τὴν Γ' Πανορθόδοξον (1964) ἐν Ρόδῳ.

α) Τῆς προπαγάνδας καὶ β) τῆς Οὐνίας.

Τὰ ζητήματα ταῦτα, ὑφιστάμενα ἀπὸ αἰώνων, καὶ δηλητηριάζοντα τὰς σχέσεις τῶν 'Εκκλησιῶν μας ἐμποδίζουν, εὐλόγως, τὴν ἔναρξιν τοῦ Θεολογικοῦ διαλόγου τῆς 'Αληθείας τῆς ἐν τῇ 'Αγίᾳ Γραφῇ καὶ τῇ 'Ι. Παραδόσει τῆς Μιᾶς 'Αγίας Καθολικῆς καὶ 'Αποστολικῆς καὶ ἀδιαιρέτου 'Εκκλησίας περιεχομένης.

Τούτου ἕνεκα θεωροῦμεν μετὰ τοῦ Σεβ. Καρθαγένης κ. Παρθενίου ὄχι μόνον σκόπιμον ἀλλὰ καὶ ἀναγκαῖον, ἵνα εἰς τὴν νέαν περίοδον πρωτοβουλιῶν τῆς Καθολικῆς Ὀρθοδοξίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὑπὸ τὴν αἰγῖδα τῶν Πατριαρχῶν μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην καὶ Ὑμᾶς, ἐγκαινιάζοντα νέας πρωτοβουλίας τοῦ θρόνου τῆς Ἀλεξανδρείας, γίνη ὀρθὴ μεθόδευσις τῶν σχέσεων τῆς Καθολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν, αἵτινες σκοπὸν ἔχουσι τὴν ποτὲ ἐν τῷ μέλλοντι, ὅταν ὁ Κύριος εὐδοκήσῃ, ἕνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν.

Εἰσελθόντες ἤδη ἀπὸ μιᾶς περίπου δεκαετηρίδος εἰς τὴν περίοδον ὄχι ἁπλῶς τῶν φιλικῶν σχέσεων ἀλλὰ τοῦ Διαλόγου τῆς Ἀγάπης ὡς ἐπεκράτησε νὰ λέγηται ἀπὸ τοῦ 1964, ὅτε τὸ πρῶτον συνηντήθησαν οἱ δύο Πρῶτοι Πατριάρχαι τῆς Οἰκουμένης εἰς τοὺς θεοβαδίστους τόπους, ἔνθα ἐτελεσιουργήθη τὸ σχέδιον τοῦ Θεοῦ ἀπὸ καταβολῆς Κόσμου, τοῦ μυστηρίου τῆς Θ. Οἰκονομίας καὶ Ἀπολυτρώσεως, καὶ ἐτέθησαν αἱ ἀρχαὶ τῆς ἡμετέρας πίστεως, εἶναι πλέον ἐπιβεβλημένον νὰ μελετήσωμεν καὶ νὰ συντάξωμεν διὰ μιᾶς πανορθοδόξου Ἐπιτροπῆς εἰδικὰς ἐκθέσεις περὶ τῶν δύο τούτων σπουδαίων ζητημάτων,

τῆς προπαγάνδας
καὶ τῆς Οὐνίας,

τῶν ὁποίων ἡ ὕπαρξις ἀποκλείει νὰ ὑπάρχῃ ὀρθὴ καὶ εἰλικρινὴς σχέσις καὶ συνεργασία τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἐπὶ τοῦ πρακτικοῦ πεδίου.

2) Ἐπὶ τούτοις ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἐπισημάνωμεν τὸ γεγονός, ὅτι ἀπὸ ἐτῶν ὑφίστανται ἐν τῷ Π. Συμβουλίῳ Ἐκκλησιῶν εἰδικαὶ ἐκθέσεις, διότι ἐθεωρήθη, καὶ ὀρθῶς, ὅτι δὲν δύνανται νὰ συμπαρακάθηνται καὶ νὰ συνεργάζωνται ἐν τῷ Παγκοσμίῳ Συμβουλίῳ τῶν Ἐκκλησιῶν Ἐκκλησίαι ἢ Ὁμολογίαι, αἵτινες ἐπιχειροῦν διὰ τῆς προπαγάνδας ν' ἀποσπάσωσι μέλη ἀλλήλων. Τὰ κείμενα ταῦτα, παρουσιάζοντα ἀποφάσεις ὀρθάς, εἶναι βοηθητικὰ δι' ἡμᾶς.

Βεβαίως πρὸ τῆς προτάσεως πρὸς τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν ἵνα ἀρχίσῃ ἡ συζήτησις περὶ τοῦ βαρυσημάντου τούτου ἱστορικοθεωρητικοῦ καὶ πρακτικῶν ζητημάτων, ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ διαλόγου τῆς Ἀγάπης μεταξὺ τῶν Πρεσβυγενῶν Ἐκκλησιῶν, ἐπιβάλλεται πρότερον

1) νὰ συμφωνήσητε μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου περὶ τοῦ θέματος,

2ον) νὰ συμφωνήσωμεν εἰς πρότασιν αὐτοῦ αἱ Σύνοδοι τῶν Ὀρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν,

3ον) νὰ σχηματισθῇ Πανορθόδοξος Θεολογικὴ Ἐπιτροπή, ἐξ εἰδικῶν, ἱστορικῶν καὶ Κανονολόγων, ἡ ὁποία νὰ συνεδριάζῃ

παρόντων ἐπισκόπων ἐκπροσώπων τῶν Ἐκκλησιῶν, ἵνα οἱ πλησιέστεροι πρὸς τὰ θέματα ἀρχιερεῖς κατατοπίζωνται πληρέστερον. Αἱ ἐπιτροπαὶ νὰ καταρτίσουν ἐκθέσεις ἐπὶ τῶν θεμάτων, αἵτινες ὑποβαλλόμεναι εἰς τὰς Συνόδους θὰ ἐγκριθῶσιν, ἂν δὲ τροποποιηθῶσι νὰ σταλῶσιν εἰς μίαν διάσκεψιν, ἡ ὁποία θὰ τὰς ἐπεξεργασθῇ ἵνα ἐγκριθῶσιν ὑπὸ τῶν Ἱ. Συνόδων.

4ον) Ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς μεθοδεύσεως τῶν σχέσεων πρός τε τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν νὰ ἱδρυθῇ ἐν Ἀθήναις Ἐπιτροπὴ Μελετῶν Διεκκλησιαστικῶν καὶ Οἰκουμενικῶν σχέσεων τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, τὸ ὁποῖον νὰ ἐνεργῇ ἐντολαῖς Ὑμετέραις καὶ ὑποβάλῃ συνεχῶς καὶ τακτικῶς λεπτομερεῖς ἐκθέσεις περὶ τῶν θεμάτων, ἅπερ θὰ ὁρίζῃ ἡ ὑμετέρα Μακαριότης, διὰ τὰ ἀνωτέρω ἀντικείμενα. Καὶ τοῦτο προτείνωμεν διὰ τὸ δυσχερὲς τῆς παρουσίας τῶν εἰδικῶν Θεολόγων εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὡς γνωρίζει ἡ Ὑμετέρα Μακαριότης.

Βεβαίως ἡ συνεργασία μὲ τοὺς εἰδικοὺς τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ δὴ καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος φυσικῶς περιλαμβάνεται εἰς τὸ πλαίσιον τῆς ὀρθῆς ταύτης μεθοδεύσεως τῶν σημαντικῶν διεκκλησιαστικῶν καὶ Οἰκουμενικῶν σχέσεων τῆς Ἐκκλησίας, ἧς προΐσταται ἡ ὑμετέρα Μακαριότης.

Μετὰ σεβασμοῦ
Καθηγητὴς Γεράσιμος Κονιδάρης

συμφωνῶν πλήρως
† ὁ Καρθαγένης Παρθένιος

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Καρμίρη Ἰωάννου Ν., Ἡ Β' ἐν Βατικανῷ Σύνοδος τῆς Ρωμαιοκαλικῆς Ἐκκλησίας. — Ἡ πρώτη ἀπόπειρα ἐπικοινωνίας μεταξὺ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Βυττεμβέργης. Ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Ἐκκλησίας». Ἐν Ἀθήναις 1963.

Τοῦ αὐτοῦ, Ὀρθοδοξία καὶ Ρωμαιοκαθολικισμὸς Τεύχη: Ι (1964), ΙΙ (1965), ΙΙΙ (1966).

Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Ε' Πανορθόδοξος Διάσκεψις. Ἐν Ἀθήναις 1968.

Τοῦ αὐτοῦ, Τὸ δογματικὸν σύνταγμα «περὶ Ἐκκλησίας» τῆς Β' Βατικανείου Συνόδου. Ἐν Ἀθήναις 1969.

Τοῦ αὐτοῦ, Περὶ τὸν διάλογον μεταξὺ Ὀρθοδόξων καὶ Ἑτεροδόξων. Ἐν Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος», τόμ. ΝΒ' (1970), σελ. 303 ἑξ., 329 ἑξ. ΝΓ' (1971), σελ. 150 ἑξ., 655 ἑξ.

Τοῦ αὐτοῦ, Δογματικῆς τμῆμα Ε'. Ὀρθόδοξος Ἐκκλησιολογία. Ἀθῆναι 1973.

Κονιδάρη Γερασίμου Ἰ., Ἡ ἱστορικὴ ἀποστολὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ παρελθόντι καὶ ἐν τῷ παρόντι. Ἐν Ἀθήναις 1940.

Τοῦ αὐτοῦ, Διατὶ Καθολικὴ Ὀρθόδοξος καὶ διατὶ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία. Ἐν «Γρηγόριος Παλαμᾶς», Θεσσαλονίκη 1947-1948.

Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ θέσις τῆς Καθολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῇ Κοινωνίᾳ τῶν Ἐκκλησιῶν (τοῦ Amsterdam). Τεῦχος Α'. Ἀθῆναι 1949. Τεῦχος Β', Ἀθῆναι 1952-3.

Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ ἄρσις τοῦ Βουλγαρικοῦ σχίσματος ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς Καθολικῆς Ὀρθοδοξίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἔκδ. Γ', Ἀθῆναι 1971.

Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Β' Γενικὴ Συνέλευσις τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν ἐν Ἔβανστον (1954). Ἐν τῷ Περιοδικῷ «Ἐκκλησία» τόμ. ΛΑ' (1954) καὶ ΛΒ' (1955).

Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ διαμόρφωσις τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ Ε' αἰῶνος καὶ οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι. Ἀθῆναι 1955.

Τοῦ αὐτοῦ, Zur Charakteristik der II Periode der Allgemeinen Kirchengeschichte Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Περιοδικοῦ «Θεολογία», Ἀθῆναι 1968.

Τοῦ αὐτοῦ, Βυζάντιον: Οἰκουμενικὸν Πνεῦμα. Ἐν «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία» τόμ. Δ', στ. 58-83.

Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ θέσις τῆς Ὀρθοδοξίας εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν. Ἐν τῷ Περιοδικῷ «Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος» (1970).

Τοῦ αὐτοῦ, Zur Geschichte der Criech. Kirche. Ἐν τῷ ἔργῳ: «Die Kirche des Ostens» ὑπὸ τοῦ Chrys. Dahm. 1964.

Τοῦ αὐτοῦ, Die Privilegien der Ostkirche im Osmanischen Reich und die Erfüllung der dreifachen Aufage des Okum. Patriarchats (völkisch-national, panorthodox und ökumenisch), Communication gahalten am 2. Mai 1970, in II. Kongress für Südosteuropäische Studien (εἰς τὰ ὑπὸ ἐκτύπωσιν Πρακτικά*).

Τοῦ αὐτοῦ, Griechichter Katholizismus und Orthodoxie under dem Okum. Patriarchat im Vergleich zum Römischen Katholizismus in Geschichte ind Gegenwart (Ἑτοίμη πρὸς ἐκτύπωσιν).

Τοῦ αὐτοῦ, Γενικὴ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Τόμος Α', Ἀθῆναι 1957².

Τόμος Ἀγάπης. Vatican-Phanar (1958-1970). Rome-Istanbul 1971.

***

P. Bratsiotis, Die Orthodoxe Kirche in Griechischen Sicht. Περὶ τοῦ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ τῷ παρόντι Βλ. Βιβλιογραφίαν:

Katholizismus, ἐν Λεξ. «Die Religion in Geschichte und Gegenwart», III (1959), στ. 1206-1226.

de Vries Wilh: Die Einignug der Kirchen aus der Sicht der Römisch-Katholischen Kirche. Θεολογία 1974, σ. 559-575.

---

* Ἐπὶ τοῦ παρόντος δημοσιεύεται εἰς τὴν ὑπὸ ἐκτύπωσιν Ἐπετηρ. Ἑταιρ. Βυζ. Σπουδῶν.

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΓΕΡ. ΚΟΝΙΔΑΡΗ

1. Ὁ θεσμὸς καὶ ὁ Καταρτισμὸς τῆς Συνόδου ἐν τῇ Αὐτοκεφάλῳ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος, Ἱεροσόλυμα 1929.
2. Εἶναι ὁ Κομμουνισμὸς Θρησκεία; «Ἀνάπλασις» 1929.
3. Ἀνέκδοτος Κατήχησις Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου, « Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος», Ἀλεξάνδρεια 1930.
4. Τακτικά, ἐν τῇ Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ, τόμ. ΚΒ', σελ. 656-657.
5. Αἱ Μητροπόλεις καὶ Ἀρχιεπισκοπαὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ἡ «Τάξις» αὐτῶν, Τόμ. Α', τεῦχ. α' (ἐν Texte und Forschungen ὑπὸ N. Bees No 13), ἐν Ἀθήναις 1934, σελ. 104-ιβ'.
6. Εἶναι ἐπιστημονικῶς δυνατὴ ἡ Ὀρθόδοξος Ἀγωγή; Ἀθῆναι 1935, σελ. 15.
7. Ἀγκύρας Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (μετ' ἐπισκοπικοῦ καταλόγου), ἐν τῇ Θρησκευτικῇ καὶ Χριστιανικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ, Ἀθῆναι 1936.
8. Σύντομος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τῆς Ἀδριανουπόλεως (μετ' ἐπισκοπικοῦ καταλόγου), Ἀθῆναι 1936, σελ. 15.
9. Ἀθηνῶν Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθῆναι 1936, σελ. 50.
10. Σύντομος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Ἄργους καὶ Ναυπλίου, Ἀθῆναι 1936, σελ. 18.
11. Ἐπισκοπὴ Ἀμυκλῶν καὶ Τριπολιτσᾶς. (Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Α' τόμου τῆς Θρησκευτικῆς καὶ Χριστιανικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας, σελ. 925-928).
12. Β. Μυστακίδου: Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι (μετ' εἰσαγωγῆς), ἔκδοσις Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, Ἀθῆναι 1936, σελ. 100.
13. Ἡ ἐθνικιστικὴ Γερμανία ἐκκλησιαστικῶς, Ἀθῆναι 1934-7, σελ. 198.
14. Συμβολὴ εἰς τὴν Εἰσαγωγὴν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος. Ἀθῆναι 1938, σελ. 106-ιβ'.
15. Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία, ἐν τῇ Θρησκευτικῇ καὶ Χριστιανικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ, τόμ. Γ', σελ. 413-420.
16. Ἐπίτομος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος (49) 50-1938, μετ' εἰσαγωγῆς, Ἀθῆναι 1938, στλ. 256-ιβ', σχῆμα 4ον.
17. Ἐφέσου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, ἐν τῇ Θρησκευτικῇ καὶ Χριστιανικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ, τόμ. Γ', σελ. 749-764, Ἀθῆναι 1938.
18. Θεσσαλονίκης Μητρόπολις, αὐτόθι, σελ. 1030-1046, Ἀθῆναι 1939.
19. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου: Grundzüge der Geschichte der Orthodoxen Kirche, ἐν «Ekklesia» 1939, σελ. 19 (μετάφρασις ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ).
20. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία ὡς ἐπιστήμη. (Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς Θρησκευτικῆς καὶ Χριστιανικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας, τόμ. Γ', σελ. 1363-1381), Ἀθῆναι 1940. Ἔκδοσις β' 1947.
21. Ἡ ἱστορικὴ ἀποστολὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ παρελθόντι καὶ ἐν τῷ παρόντι (Λόγος ἐναρκτήριος εἰς τὸ μάθημα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας), Ἐν Ἀθήναις 1940.
22. Ἱστορικὸν σημείωμα περὶ τῶν ἐπαρχιῶν Παλαιᾶς καὶ Νέας Ἠπείρου ἐν τῇ Πολιτικῇ καὶ Ἐκκλησιαστικῇ Γεωγραφίᾳ, «Γρηγόριος Παλαμᾶς» Ὀκτώβριος-Νοέμβριος 1941, σελ. 172-178.
23. Ἐν τῇ Θρησκευτικῇ καὶ Χριστιανικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ πολλὰ ἄρθρα καὶ ἰδίως: Ἀβα-

σγοί, 'Αβησσυνιακὴ 'Εκκλησία ('Ιστορία, τόμ. Α', σελ. 30-46), 'Αβρασάξ, Ἄγαβος, 'Αγα Α', 'Αγ. Ἕδρα, 'Ηρακλείας Θράκης, Θηβῶν καὶ Λεβαδείας μητρόπολις.

24. Τὰ κατὰ τὴν ἀκύρωσιν τῆς ἐκλογῆς τοῦ 'Αρχιμανδρίτου Φωτίου Περόγλου ὡς Πατριάρχου 'Ιεροσολύμων, 'Αθῆναι 1942.

25. Τὰ θεμέλια τῆς πνευματικῆς μας ἑνότητος καὶ ἡ Χριστιανικὴ Θεσσαλονίκη, ἐν «Γρηγορίῳ Παλαμᾷ» Θεσσαλονίκης, 1943, σελ. 40-45, 70-79.

26. 'Η ἀντίθεσις 'Ελληνισμοῦ Ρώμης καὶ ἡ διατήρησις τοῦ πολιτισμοῦ, «Γρηγόριος Παλαμᾶς», 'Ιανουάριος-'Απρίλιος 1946.

27. Περὶ τὸ πρόβλημα τῆς θεμελιώσεως τῆς Χριστιανικῆς Παιδαγωγικῆς ἐν τῇ Καθολικῇ Ορθοδόξῳ καὶ τῇ Ρωμαιοκαθολικῇ Εκκλησίᾳ, «Γρηγ. Παλαμᾶς» Ν/βριος-Δ)βριος 1946.

28. Διατὶ Καθολικὴ 'Ορθόδοξος καὶ διατὶ Ρωμαιοκαθολικὴ 'Εκκλησία, ἐν «Γρηγ. Παλαμᾷ» Θεσ)νίκης 1947-1948. 'Ανεδημοσιεύθη εἰς ἑπόμενον:

28α. «Προσχέδιον Εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Γεν. 'Εκκλησιαστικὴν 'Ιστορίαν» (λιθόγραφον ἐκ σελ. 175), ἔκδοσις τοῦ Πανεπιστημίου Θεσ)νίκης 1947.

29. 'Ελλὰς-Παπικὸν Κράτος καὶ Κονκορδᾶτα, Περιοδικὸν «'Εκκλησία» 15-7-1947.

30. 'Η 'Ελληνικὴ 'Εκκλησία ὡς πολιτιστικὴ δύναμις ἐν τῇ 'Ιστορίᾳ τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἵμου, 'Αθῆναι 1948, σελ. 210.

31. 'Ο 'Αρχιεπίσκοπος 'Αθηνῶν καὶ πάσης 'Ελλάδος Χρυσόστομος, «'Εκκλησία» Νοέμβριος 1948 καὶ «Καθημερινὴ» 23 'Οκτωβρίου 1938.

32. 'Ο 'Αρχιμανδρίτης Χρυσόστομος Α. Παπαδόπουλος ὡς διευθυντὴς καὶ ἀναδιοργανωτὴς τῆς Ριζαρείου Σχολῆς (1911-1923). «'Επετηρὶς 'Ενώσεως τῶν 'Αποφοίτων τῆς Ριζαρείου 'Εκκλ. Σχολῆς» 1949, σελ. 84-110.

33. 'Η θέσις τῆς Καθολικῆς 'Ορθοδόξου 'Εκκλησίας ἐν τῇ Κοινωνίᾳ τῶν 'Εκκλησιῶν (τοῦ Amsterdam). Τεῦχος Α'. 'Αθῆναι 1949 (ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Θεολογίας»).

34. 'Η 1900ὴ ἐπέτειος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῆς 'Εκκλησίας 'Ιεροσυλύμων καὶ ὁ Μακεδονικὸς 'Ελληνισμός, ἐν «Γρηγορίῳ Παλαμᾷ» Θεσ)νίκης 'Ιούλ.-Αὐγ. 1949.

35. 'Η Καθολικὴ 'Ορθοδοξία τοῦ 'Ελληνισμοῦ καὶ ἡ ἄρσις τοῦ Βουλγαρικοῦ σχίσματος, Θεσσαλονίκη 1950.

36. 'Η ἄρσις τοῦ Βουλγαρικοῦ σχίσματος, Θεσσαλονίκη 1950α, 'Αθῆναι 1971 3η ἔκδ.

37. «'Η χριστιανικὴ 'Ελλὰς» (ἐπὶ τῇ 1900ῇ ἀμφιετηρίδι της), 'Αθῆναι 1951. 'Ανάτυπον ἐκ τῆς «Θεολογίας».

38. 'Η παλαιοτέρα μνεία τῆς Μαΐνης καὶ τῆς 'Επισκοπῆς αὐτῆς, 'Αθῆναι 1951.

39. 'Η Χριστιανικὴ 'Ελλὰς τοῦ Παύλου καὶ αἱ εὐθῦναί της σήμερον. Περιοδ. «Νέα Σιὼν» 'Ιεροσόλυμα, τόμ. ΜΖ' 1952.

40. Περὶ τὴν ἱστορίαν τῶν Μητροπόλεων Βορ. 'Ελλάδος καὶ τῆς 'Αρχ)πῆς 'Αχριδῶν κατὰ τὸν Θ', Ι' καὶ ΙΑ' αἰῶνα α' Μακεδονία. 1) 'Η πρώτη μνεία τῆς ἐπισκοπῆς Βαρδαριωτῶν Τούρκων» (ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Θεολογίας» τόμος ΚΓ',), 'Αθῆναι 1952.

41. 'Ο Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Φώτιος Β' ἐπὶ τῇ προπαρασκευῇ τῆς ἄρσεως τοῦ Βουλγαρικοῦ Σχίσματος (1930-1935), ἀνάτυπον ἐκ τῆς «'Ορθοδοξίας» 1952, τεῦχος 1ον, Κωνσταντινούπολις 1952.

42. Τὸ νόημα τοῦ 'Αγῶνος καὶ αἱ ἐπιταγαὶ τῶν Θυμάτων (ἀνάτυπον ἐκ τῆς «'Εκκλησίας», 'Αθῆναι 1953.

43. 'Η θέσις τῆς Καθολικῆς 'Ορθοδόξου 'Εκκλησίας ἐν τῇ Κοινωνίᾳ τῶν 'Εκκλησιῶν» (τοῦ Amsterdam), Τεῦχος Β', 'Ανάτυπον ἐκ τῆς «Θεολογίας», 'Αθῆναι 1952-3.

44. Περὶ τὴν πρώτην μνείαν τῶν 'Αλβανῶν ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς πηγαῖς καὶ τὰ ὅρια τῆς χώρας των ἐπὶ Βυζαντινῶν (ἀνάτυπον ἐκ τοῦ ΚΓ' τόμου τῆς 'Επετηρ. τῆς 'Εταιρ. Βυζαντ. Σπουδῶν), 'Αθῆναι 1953.

45. Περὶ τὴν 'Ιστορίαν τῶν Μητροπόλεων τῶν 'Ελληνικῶν Νήσων: α' 'Εκκλησία τῆς Κρήτης. 1) Αἱ 'Επισκοπαὶ τῆς Κρήτης μέχρι τοῦ Ι' αἰῶνος. 'Ανάτυπον ἐκ τῶν «Κρητικῶν Χρονικῶν», τόμ. Ζ', 'Ηράκλειον 1953.

46. Περὶ τὴν ἱστορίαν τῶν Πατριαρχείων: α'. 'Η θεωρία τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν

καὶ τοῦ Πρωτείου τιμῆς Αὐτῶν εἰς τὰς «Notitias Episcopatuum» (μέχρι κυρίως τοῦ Γ' αἰῶνος). 'Ανάτυπον ἐκ τῶν «Παραλειπομένων» τοῦ Πανηγ. τόμου τῆς 1000ετηρίδος τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Πατριαρχείου 'Αλεξανδρείας, 'Αλεξάνδρεια 1954.

47. 'Ο Εὐαγγελισμὸς τῆς 'Απολυτρώσεως, ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς 'Ελευθερίας καὶ τὸ μέλλον τῆς 'Ελλάδος, 'Αθῆναι 1954.

48. Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν μετάφρασιν (ὑπὸ Χαριλ. Καβαθᾶ) τοῦ ἔργου τοῦ Sir Richard Livingstone: Σκοποὶ τῆς 'Εκπαιδεύσεως, 'Αθῆναι 1954.

49. 'Η Β' Γεν. Συνέλευσις τοῦ Παγκ. Συμβουλίου τῶν 'Εκκλησιῶν ἐν 'Εβανστον (1954), Περιοδικὸν «'Εκκλησία», τόμ. ΛΑ' καὶ ΛΒ' 1955.

50. Δύο ἄρθρα περὶ τῆς θέσεως τοῦ Κυπριακοῦ εἰς τὴν ἀνωτέρω Γεν. Συνέλευσιν, ἐν τῷ Περιοδ. «'Εκκλησία» 1955.

51. 'Η διαμόρφωσις τῆς Καθολικῆς 'Εκκλησίας μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ Ε' αἰῶνος καὶ οἱ τρεῖς 'Ιεράρχαι, 'Αθῆναι 1955.

52. α) Νέαι ἔρευναι πρὸς λύσιν τῶν προβλημάτων τῶν πηγῶν τοῦ 'Εκκλησ. Πολιτεύματος. Οἱ λειτουργοὶ καὶ τὰ λειτουργήματα. Τόμος Α', Εἰσαγωγή. Τεῦχος α'. Αἱ νέαι φιλολογικαὶ καὶ αἱ ἱστορικαὶ θέσεις καὶ αἱ πηγαί, 'Αθῆναι 1956 (ὡς ἀνάτυπον ἐκ τῆς 'Επετηρίδος τῆς Θεολογ. Σχολῆς).

β) Τοῦ αὐτοῦ ἔργου. Τεῦχος β'. 'Αθῆναι 1959.

γ) Τοῦ αὐτοῦ ἔργου τόμος Γ'. Τεῦχος πορισμάτων. Τοῦτο ἐδημοσιεύθη γερμανιστὶ πρβλ. καὶ ἀριθ. 89.

δ) Τοῦ αὐτοῦ ἔργου τόμος Γ'. Τεῦχος πορισμάτων. Τοῦτο ἐδημοσιεύθη γερμανιστὶ ἐν τῷ Zeitschrift für Savignystiftung 1958 (σ. 337-342). 'Αγγλιστὶ εἰς τὰ Πρακτικὰ τῆς 'Ακαδημίας τοῦ 1957 ('Ιανουάριος).—Ρωσιστί, ἐν Messager de l'Exarchat du Patriarchat Russe en Europe Occidentale. Paris 1961 No 37, σελ. 48-60 καὶ No 38-39, σελ. 127-141. 'Αγγλιστὶ (Harvard) καὶ Γαλλιστὶ εἰς τὸ περιοδικὸν «Istina», ὅπερ προέβη εἰς Β' ἔκδοσιν, Paris 1966 τῆς ὑπ' ἀριθ. 84 κατωτέρω μνημονευομένης ἀνακοινώσεως.

ε) 'Η σπουδαιότης τῶν περὶ τὸ πολίτευμα τῆς ἀρχεγόνου 'Εκκλησίας ἐρευνῶν διὰ τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν (μετὰ στοιχείων τῆς λύσεως). Τιμητικὸς τόμος 'Αμ. 'Αλιβιζάτου 1958.

53. Γενικὴ 'Εκκλησιαστικὴ 'Ιστορία, ἐν 'Αθήναις 1957, ἔκδ. 2α. Τρίτη ἔκδ. ἑτοίμη.

54. 'Εκκλησιαστικὴ 'Ιστορία τῆς 'Ελλάδος, τόμος Α', 'Αθῆναι 1960, σελ. 544-μ.

55. Conclusion de ses nouvelles recherches sur l' organisation primitive de l' Église, ἐν «Θεολογίᾳ» τόμ. ΚΗ', ἐν 'Αθήναις 1957.

56. Der Historiker, die Kirche und der Inhalt der Tradition in den ersten zwei Jahrhunderten, Eine Skizze, «Θεολογία» (Athen 1960, μετάφρασις ἐν «Γρηγ. Παλαμᾶ» 1961).

57. Εὐχαριστήριον εἰς 'Αμ. Σ. 'Αλιβιζᾶτον, Τιμητικὸς τόμος, 'Αθῆναι 1958.

58. 'Αμίλκας Σ. 'Αλιβιζᾶτος. Βιογραφία, 'Αθῆναι 1958.

59. Hamilcar S. Alivisatos, ἐν τῷ τόμῳ Oecumenische Profile, 1961.

60. Βασ. Στεφανίδης, Βιογραφικὸς χαρακτηρισμὸς εἰς τόμον 'Επετηρίδος τῆς Θεολ. Σχολῆς ἀφιερωμένον εἰς αὐτόν, 1958.

61. Εὐαγγ. 'Αντωνιάδου, Χαρακτηρισμός, ὡς πρόλογος εἰς 'Επετ. Θεολ. Σχολῆς 1960.

62. Αἱ προσφοραὶ τῆς 'Ορθοδόξου 'Εκκλησίας πρὸς τὸ 'Ελληνικὸν Ἔθνος καὶ ἡ ἐπιβίωσις αὐτοῦ, ἐν 'Αθήναις 1962, ἔκδ. 2α.

63. Παῦλος ἀπόστολος 'Ιησοῦ Χριστοῦ ὁ πρῶτος μετὰ τὸν Ἕνα, 'Αθῆναι 1962.

64. Τὸ 'Αγιώνυμον Ὄρος καὶ οἱ κύριοι παράγοντες ἀναδείξεως καὶ ἀκτινοβολίας αὐτοῦ ἐπὶ χίλια ἔτη, 'Αθῆναι 1963.

65. Περὶ τὸν τίτλον τοῦ «'Αρχιεπισκόπου», 'Αθῆναι 1963-1964.

66. Περὶ συμμετοχῆς τοῦ Λαϊκοῦ στοιχείου εἰς τὴν διοίκησιν τῆς 'Εκκλησίας καὶ δὴ καὶ εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν 'Επισκόπων. 'Ανάτυπ. ἀπὸ «Γρηγ. Παλαμᾶν» 1965.

67. Περὶ τῶν πηγῶν τοῦ βίου Κωνσταντίνου (Κυρίλλου) καὶ Μεθοδίου τῶν 'Ιεραποστόλων παρὰ τοῖς Σλάβοις (κατὰ τὸν F. Grivec). 'Ανάτυπον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «'Εκκλησία», 'Αθῆναι 1967.

68. Συμβολαὶ εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν τῆς Ἀχρίδος, Ἀθῆναι 1967.
69. Zur Charakteristik der II. Periode der Allgemeinen Kirchengeschichte. Ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Θεολογίας», Ἀθῆναι 1968.
70. Ἡ σπουδαιότης τῆς Ὀρθοδόξου Λατρείας εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν. Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Παρνασσός», τόμ. Ι, ἀρ. 4, Ἀθῆναι 1968.
71. Ἀλεξανδρείας νεωτέρα Ἐκκλ. Ἱστορία, καὶ
72. Ἀντιοχείας νεωτέρα Ἐκκλ. Ἱστορία. Δύο μεγάλα ἄρθρα εἰς τοὺς Συμπληρωματικοὺς τόμους τῆς Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας.
73. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ τῷ παρόντι. Τὰ προβλήματα αὐτῆς. Θεσσαλονίκη 1968.
74. Βυζάντιον: Σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας (δοκίμιον μιᾶς νέας θεωρίας). Ἐν «Θρησκευτικῇ καὶ Ἠθικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ», Ἀθῆναι 1964, τόμ. Δ', σ. 2-19.
75. Βυζάντιον: Οἰκουμενικὸν Πνεῦμα. Ἐν τῇ αὐτῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ, τόμ. Δ', σ. 58-83.
76. Ἱστορία τῆς Ριζαρείου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς, Ἀθῆναι 1969.
77. Πολλὰ ἄρθρα εἰς τὴν Θρησκ. καὶ Ἠθ. Ἐγκυκλοπαιδείαν εἰς τόμους 1-3.
78. Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία. Ἀναθεώρησις καὶ συμπλήρωσις τοῦ ἄρθρου τοῦ Χρυσ. Παπαδοπούλου. Τόμος 10ος τῆς Μεγ. Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλ. Νέα ἔκδοσις.
79. Ἡ θέσις τῆς Ὀρθοδοξίας εἰς τὴν Οἰκουμ. Κίνησιν ἐν «Ἐκκλ. Φάρῳ», 1970.

Ἀνακοινώσεις ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν.

80. Πότε προήχθησαν αἱ Ἀθῆναι εἰς Μητρόπολιν (λύσις τῆς διαφωνίας τῶν πηγῶν). Διὰ τοῦ ἀειμνήστου ἀκαδημαϊκοῦ Κ. Δυοβουνιώτου. Πρακτικὰ 1935.
81. Ἀντίκειται τὸ Βασιλικὸν Διάταγμα τῆς 23ης Ἰουλίου 1850 πρὸς τὸν Καταστατικὸν Χάρτην τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1833; Διὰ τοῦ ἀειμνήστου Κ. Ράλλη. Πρακτικὰ Ἀκαδημίας 1938.
82. Τὸ Αὐτοκέφαλον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Η' μέχρι τέλους τοῦ Ι' αἰῶνος καὶ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Διὰ τοῦ ἀειμνήστου Γ. Σωτηρίου. Πρακτικὰ 13-6-1943.
83. Ἡ θέσις τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Βουλγαρίας ἔναντι τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ Τσιμισκῆ. Διὰ τοῦ ἀειμνήστου Κ. Ἀμάντου. Πρακτικὰ Ἀκαδημίας 9-2-1943.
84. Περὶ τῆς φερομένης διαφορᾶς μορφῶν ἐν τῷ Πολιτεύματι τοῦ ἀρχικοῦ Χριστιανισμοῦ (34-156 μ.Χ.). Πορίσματα φιλολογικῆς καὶ ἱστορικῆς ἐρεύνης. Πρακτικὰ αὐτοπροσώπου ἀνακοινώσεως εἰς Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν 1957, Β' ἔκδ. 1959. Ὑπάρχει 2α αὐτοτελὴς γαλλικὴ ἔκδοσις τοῦ περιοδικοῦ «Istina», 1966.
85. Περὶ τῆς σημασίας τοῦ τοπικοῦ καὶ χρονικοῦ περιορισμοῦ ἐν τῇ χρήσει τοῦ ὅρου «ἐπίσκοποι-διάκονοι», διὰ τὴν λύσιν τῶν προβλημάτων τῶν πηγῶν τοῦ Ἀρχεγόνου Ἐκκλησιαστικοῦ Πολιτεύματος. Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν διὰ τοῦ ἀειμ. Σ. Κουγέα, 1961.

Ἀνακοινώσεις εἰς Διεθνῆ καὶ Βυζαντινολογικὰ Συνέδρια.

86. Παλαιὰ καὶ Νέα Ἤπειρος. Συμβολὴ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῶν Μητροπόλεων Νικοπόλεως, Ναυπάκτου καὶ Δυρραχίου. (Ἀνάτυπον ἐκ τῶν «Πεπραγμένων τοῦ Θ' Διεθνοῦς Βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου Θεσσαλονίκης». Τόμος Β', σελ. 56). Ἀθῆναι 1955.
87. Zur Frage der Entstehung des Erzbistums von Achrida und der Notitia. No 3 bei Parthey. Εἰς τὸ ΙΑ' Διεθνὲς Βυζαντινολογικὸν Συνέδριον τοῦ Μονάχου, Σεπτέμβριος 1958, ἐν «Θεολογίᾳ» 1959.
88. Πολιτεία καὶ Πολιτειακὸς βίος ἐν τῇ λατρείᾳ τοῦ Ὀρθοδόξου Χριστιανισμοῦ. Ἀνακοίνωσις εἰς τὸ 37ον Ρωμαιοκαθολικὸν Συνέδριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἐν Μονάχῳ τὴν 4ην Αὐγούστου 1960. Ἀθῆναι 1961. Ἐδημοσιεύθη τὸ γερμ. πρωτότυπον ἐν τόμῳ ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ M. Schmaus, Der Kult und der heutige Mensch, μὲ τὸν τίτλον «Staat und staatliches Leben im Kult des Orthodoxen Christentums», München, 1961.

89. Διατί ἡ Ἀντιόχεια ὠνόμασε καὶ καθιέρωσεν ὁριστικῶς τὸν ὅρον «ὁ ἐπίσκοπος» διὰ τὸν ἐν τοῖς Κοινότησι προεστῶτα-πρεσβύτερον τὸν διάδοχον τῶν Ἀποστόλων, Ἀνακοίνωσις ἐν τῷ Παν/μίῳ τοῦ Μονάχου (Warum die Urkirche von Antiochia den προεστῶτα - πρεσβύτερον als «ὁ ἐπίσκοπος» bezeichnete»). Ἐν «München. Theol. Zeitschrift», τεῦχ. 4, 1961.

90. Zur Wechselwirkung zwischen historischen und lehrmässigen Faktoren in der Trennung der orientalischen Kirchen von der Alten Katholischen. Ἀνακοίνωσις ἐν Aarhus τῆς Δανίας, (Ἀγγλικὸν κείμενον ἐν «Greek Orth. Theol. Review», τόμ. 10, 1964-65ι Ἑλληνικὸν κείμενον ἐν «Θεολογίᾳ» καὶ ἀνάτυπον μὲ τὸν τίτλον «Περὶ τῆς ἀλληλεπιδράσεως μεταξὺ τῶν ἱστορικῶν καὶ δογματικῶν παραγόντων ἐν τῷ χωρισμῷ τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν ἀπὸ τῆς Ἀρχαίας Καθολικῆς Ἐκκλησίας», Ἀθῆναι 1967).

91. Die innere Folgerichtigkeit des trinitarischen und christologischen Dogmas in den sieben Oekumenischen Konzilien. Ἀνακοίνωσις ἐν Bristol τὴν 28ην Ἰουλίου 1967. Ἀνάτυπον ἐκ τῆς Θεολογίας», τόμ. ΛΗ' 1967, Ἀθῆναι 1968. Ἑλληνικὴ μετάφρασις ὑπὸ Γ. Κιφέλεβ Ζελλέκε, Δρ. Θ.

92. Zur Geschichte der Griech. Kirche ἐν τῷ ἔργῳ: Die Kirche des Ostens ὑπὸ Chrys. Dahm. 1964.

93. Die neue in Parallelen Tabellenausgabe der Not. Episcopatuum und die Echtheit der Not. d. Cod. Paris. 1555A, Βυζαντινὸν Συνέδριον ἐν Oxford 1966. Δημοσίευσις εἰς Τόμον Δ' πρὸς τιμὴν Α. Ὀρλάνδου.

***

94. Πολλὰ ἄρθρα εἰς τὴν Θρησκευτικὴν καὶ Ἠθικὴν Ἐγκυκλοπαιδείαν μέχρι καὶ τοῦ Δ' τόμου.

95. Ἱστορία τῆς Ριζαρείου Ἐκκλ. Σχολῆς. Ἐν Ἀθήναις 1969.

96. Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος τόμος Β'. Ἐν Ἀθήναις 1970.

97. Ὁ Ἀμ. Ἀλιβιζάτος ἐν τῇ ἐκκλ. Ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος (1887-1969) ἐκδ. 2α ἐπηυξημένη. Ἐν Ἀθήναις 1969.

98. Die innere Folgerichtigkeit des trinitarischen und christol. Dogmas. Das Schicksal der Beschlüsse vom Chalkedon bis zum VI. Ökum. Konzil I. Teil in Theologie 1970.

99. Τοῦ αὐτοῦ τεῦχος II 1971.

100. Ἡ θέσις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου εἰς τὰ Ἐκκλ. Τακτικὰ (Notitia Episcopatuum) ἀπὸ τοῦ Η' μέχρι τοῦ ΙΓ' αἰῶνος. Πρακτικὰ Α' Κυπρολογικοῦ Συνεδρίου Λευκωσίας 1969 καὶ εἰς Ἐπετηρίδα Ἐπιστημ. Ἐρευνῶν Ἀθηνῶν 1970.

101. Σταθμοὶ Ἐκκλ. Πολιτικῆς καὶ ἀπὸ τοῦ Καποδιστρίου μέχρι σήμερον μετ' ἀνεκδότων κειμένων 1970.

102. The Oecumenical Patriarchate in the Orthodox Church. Ἀνάτυπον ἀπὸ τὸ «Balken Studies» 1973.

103. Περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλ. Δικαιοσύνης σήμερον, 1971-2.

104. Die Einheit der Kirche. Einleitung. Ἐπ. Ἐτ. Βυζ. Σπουδῶν.

105. Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ὡς παράγων Ἀναγεννήσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἀνατ. «Παρνασσός», 1974.

106. Ὑπάρχει Κανονικὴ Ἱεραρχία; 1974.

107. Περὶ τῶν Ἐκκλ. Δικαστηρίων τῆς Κύπρου 1974.

108. Die Privilegien der Ostkirche im Osmanischen Reich und die Erfüllung der dreifachen Aufgabe des Ökum. Patriarchats (völkisch-national, panorthodox und ökumenisch), Communication gehalten am 2. Mai 1970, in II. Kongress für Südosteuropäische Studien. Εἰς τὴν Ἑταιρ. Βυζ. Σπουδῶν 1974.

109. Περὶ τὴν Διορθόδοξον Ἐπιτροπὴν τῆς Γενεύης (Δ' Πανορθόδοξον Διάσκεψιν) εἰς τὸν Θεολ. Διάλογον τῆς Ἀληθείας. Δημοσιευθήσεται καὶ εἰς τὸν «Ἀπόστολον Βαρνάβαν» ἐπὶ τῷ Ἰωβηλαίῳ αὐτοῦ ἐν Κύπρῳ.

Ὑπὸ ἐκτύπωσιν.

110. Griechischer Katholizismus und Orthodoxie unter dem Ökum. Patriarchat im Vergleich zum Römischen Katholizismus in Geschichte und Gegenwart.

Ἐν προπαρασκευῇ.

1. Περὶ τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ὅρου: «ἐπίσκοποι καὶ διάκονοι», Ἐν Ἐφέσῳ, Φιλίπποις καὶ Κρήτῃ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Παύλου.
2. Περὶ τὸ πρόβλημα τῆς προαγωγῆς τῆς Ἐπισκοπῆς Τραπεζοῦντος εἰς αὐτοκέφαλον ἀρχιεπισκοπὴν Πόντου Πολεμωνιακοῦ καὶ Μητρόπολιν Λαζικῆς.
3. Der Laie in der Ostkirche.
4. Ist ein Consensus in Ökum. Bewegung möglich (Einl. gesammelte Aufsätze und Forschungsergebnisse und Untersuchung d. Sukzessio Apostolica.
5. Παρατηρήσεις εἰς τὸ ἄρθρον 4 τοῦ νέου σχεδίου Συντάγματος.
6. Τὸ Ἐκκλησιαστικόν, αὐτὸ τὸ ἄγνωστον, μετὰ τὴν συζήτησιν εἰς τὴν Ε' Ἀναθεωρ. Βουλὴν τῶν Ἑλλήνων.
7. Γνωμοδότησις περὶ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ζητήματος ἐν τῇ Αὐτοκεφάλῳ Ἐκκλησίᾳ τῆς Κύπρου μετὰ τὴν Σύνοδον τῆς 5/14-7-73.
8. Τὸ Κυπριακόν, περιλαμβανομένου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελ.

Πρόλογος 5

ΜΕΡΟΣ Α'.

Αἱ ἀποφάσεις τῆς ἐν Γενεύῃ συνελθούσης Πανορθοδόξου Ἐπιτροπῆς κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1968 9

(Α). Ἐπὶ τοῦ θέματος «τῆς καταρτίσεως σχεδίου», καθορίζοντος τὸν τρόπον τῆς διὰ τῆς διορθοδόξου συνεργασίας προπαρασκευῆς τοῦ ἔργου τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς κατ' Ἀνατολὰς Ἁγίας Ὀρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας, ἥτις μέλλει νὰ ἀποφανθῇ ἐπὶ τῶν ἐν τῷ καταλόγῳ τῆς Α' Πανορθοδόξου Διασκέψεως Θεμάτων» 9

(Β). Ἐπὶ τοῦ θέματος «τῆς θεωρήσεως τῆς μέχρι τοῦδε σημειωθείσης προόδου, ὡς καὶ τοῦ δέοντος γενέσθαι ἐφεξῆς, ἐπὶ τοῦ θέματος τῶν σχέσεων τῆς Ὀρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας 12
1. Μετὰ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας 12
2. Μετὰ τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας 13
3. Μετὰ τῆς Παλαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας 14
4. Μετὰ τῶν Ἀντιχαλκηδονίων Ἐκκλησιῶν 16
5. Μετὰ τῶν Λουθηρανῶν 17

(Γ). Ἐπὶ τοῦ θέματος «τῆς ἐξετάσεως τοῦ τρόπου συστηματικωτέρας καὶ πληρεστέρας Ὀρθοδόξου προσφορᾶς εἰς τὸ ἔργον τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν, καὶ ἰδίᾳ ἐν ὄψει τῆς ἐν Οὐψάλᾳ Δ' Γενικῆς Συνελεύσεως αὐτοῦ» (1968) 19

ΜΕΡΟΣ Β'.

Κριτικαὶ Παρατηρήσεις 26
Τελικαὶ παρατηρήσεις περὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ Διαλόγου καὶ τῆς ἐπιδιωκομένης ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν ἐν τῷ ἀπωτάτῳ μέλλοντι 49

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α'.

Σελ.

Ἡ Ἑνότης τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Ὀρθόδοξον Καθολικὴν Ἐκκλησίαν 56
Contribution of the Orthodoxe Delegates in the Section of Unity in N. Delhi 58
Συμβολὴ τῆς Ὀρθοδόξου Ἀντιπροσωπείας εἰς τὸ Τμῆμα περὶ Ἑνότητος μετάφρασις τοῦ ἀγγλικοῦ κειμένου 59

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β'.

Εἰς τὴν Ἀπόφασιν ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς ἐξετάσεως τοῦ τρόπου συστηματικωτέρας προσφορᾶς εἰς τὸ ἔργον τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν καὶ ἰδίᾳ ἐν ὄψει τῆς ἐν Οὐψάλᾳ Δ' Γεν. Συνελεύσεως τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν — Σκέψεις περὶ προγραμματικῶν ἀρχῶν τῆς Ὀρθοδοξίας 62

Πρακτικαὶ προτάσεις:
Ἐπείγοντα θέματα καὶ μέθοδοι προπαρασκευῆς τῶν Ὀρθοδόξων πρὸς ἐνιαίαν ἐμφάνισιν 69
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 76

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ

Ὑπεύθυνος Τυπογραφείου: Ἰωάννης Μιχαήλ, Ἀναστασάκη 3, Ζωγράφου